

Vastuun konstruointi kirkon ilmasto-ohjelmassa ja seurakuntalehtien luontokeskustelussa

Diskursiivisuus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon luontokeskustelussa

Auvo Klemetti
Kirkkososiologian maisterintutkielma
Tammikuu 2025

Tiivistelmä

Tiedekunta: Teologinen tiedekunta

Maisteriohjelma: Teologian ja uskonnotutkimuksen maisteriohjelma

Opintosuunta: Opetus- ja kasvatustehtävien asiantuntijatyö

Tekijä: Auvo Klemetti

Työn nimi: Vastuun konstruointi kirkon ilmasto-ohjelmassa ja seurakuntalehtien luontokeskustelussa. Diskursiivisuus Suomen ev. lut. kirkon luontokeskustelussa.

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Tammikuu 2025

Sivumäärä: 79

Avainsanat: vastuu, diskurssi, ilmastonmuutos, seurakuntalehdet, ilmasto-ohjelma

Säilytyspaikka: Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia

Muita tietoja: -

Tiivistelmä:

Tässä tutkimuksessa tarkastelen, millaisilla tavoilla Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntalehdissä ja sen ilmasto-ohjelmassa konstruoidaan yksilöiden, ihmiskunnan ja instituutioiden vastuuta ja vaikutusmahdollisuuksia luonnon tilaan. Tutkimustehtävänä on analysoida vastuumerkityksien muodostumista diskursiivisesta näkökulmasta.

Keskustelua luonnon tilasta tarkastellaan diskursiivisena toimintana. Seurakuntalehti- ja ilmastoasiakirjatekstistä pyritään tunnistamaan diskursiivisia yhteyksiä, jotka liittyvät vastuun ja vaikutusmahdollisuuksien argumentointiin. Tämä yhteyksien kartoittaminen tapahtuu hyödyntämällä diskurssianalyysin metodia ja konstruktionistista teoriaa.

Tutkimusaineisto koostuu lehtiaineistosta ja kirkon ilmasto-ohjelmasta. Lehtiaineisto kerättiin neljän eri seurakuntalehden yhteensä 22 lehtitekstistä vuoden 2023 maaliskuusta elokuun loppuun ulottuvalla tarkastelujaksolla ennen aineistonkeruuta ilmasto-ohjelmasta. Kummankin vastuumerkityksiä analysoitiin ensin erikseen ja tämän jälkeen diskursiivisten yhteyksien näkökulmasta.

Tutkimuksen tuloksena on, että lehdissä ja ilmasto-ohjelmassa vastuuargumentointi tapahtuu kaikkein yleisimmin tilanhoitajaeettisessä kehyksessä. Tulokset osoittavat, että tämän kehyksen sisällä käytetään merkityksenannon tapoja, jotka rakentavat käsitystä ihmisestä koko luomakunnan vastuunkantajana. Ihmiskunnalla nähdään olevan vastuu luonnosta, ja sitä lähestytään kollektiivina. Niin seurakuntalehtien kuin ilmasto-ohjelmankin näkökulmassa kirkon ja tieteen instituutiot puolustavat tätä vastuuta yhdessä. Tilanhoitajan vastuu saa kuitenkin erilaisia painotuksia: tehtävä- ja hallintavastuun. Nämä molemmat kuuluvat tilanhoitajaeettisen vastuurepresentaation diskursiiviseen ryhmään.

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
2. Tutkimuksen tausta.....	3
2.1. Ilmastonmuutosdiskurssit ja teologiset asiakirjat osana ympäristöviestintää.....	3
2.2. Kirkon ilmasto-ohjelma ja tilanhoitajaetiikan aiempi tutkimus.....	8
2.3. Moraaliteoriat, moraaliagentti ja yksilön toiminta.....	10
2.4. Yksilöt instituutioiden toimijoina ja vastuu kestävässä yhteisössä.....	13
2.5. Yksilön osallisuusvastuu kollektiivisessa rakenteessa.....	17
2.6. Media, diskurssit ja sosiaalinen todellisuus.....	18
3. Tutkimustehtävä ja tutkimuksen toteuttaminen.....	22
3.1. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys.....	23
3.2. Diskurssianalyysi metodina ja sosiaalisen konstruktionismin osana.....	23
3.3. Tutkimusaineisto.....	28
3.4. Analyysin käsitteelliset lähtökohdat ja analyysiprosessi.....	29
4. Tulokset.....	33
4.1. Seurakuntalehtien yhteiset aiheet ja teemat.....	33
4.2. Seurakuntalehtien vastuuargumentointi.....	33
4.3. Lehtien yhteydet ilmastodiskurssien tutkimukseen ja kielenkäytön yksilöllinen sattumanvaraisuus.....	48
4.4. Kirkon ilmasto-ohjelman vastuuargumentointi.....	50
4.5. Yhteiset merkityksenannon tavat.....	55
4.6. Vastuuttaminen tilanhoitajaeettisessä kehyksessä.....	59
5. Johtopäätökset ja pohdinta.....	65
5.1. Kirkon vastuuargumentointi vastuututkimuksen näkökulmasta.....	65
5.2. Kirkon vastuurepresentaatio ja sen painotukset.....	70
5.3. Moraalifilosofinen näkökulma aineiston vastuualueeseen.....	73
5.4. Tulosten arviointia	73
Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	75
Lähteet ja apuneuvot.....	75
Kirjallisuus.....	76

1.Johdanto

Kesä 2023 oli siihenastisen globaalien mittaushistorian kuumin kesä.¹ Sen aikana useissa maanosissa koettiin maastopaloja. Kesän huomiota herättävimpiä uutiskuvia olivat kuvat Yhdysvalloista Havaijin maastopaloista: mustiksi palaneita puita ja pimeässä oranssina hehkuvaa savua. Havaijin ohella Arizonassa näkyivät itsepintaisen helteen seuraukset: Phoenixissa mitattiin 31 yhtäjaksoista päivää, jolloin lämpötila oli 110 Fahrenheit-astetta (noin 43°C) tai enemmän.²

Suomessa varsinkin maastopalot kiinnittivät median huomion. Omalla kohdallani ne herättivät miettimään sitä, miten tavat kirjoittaa ja puhua ilmastonmuutoksesta vaikuttavat toisaalta ihmisyyksilöiden ja toisaalta instituutioiden, kuten valtion ja kirkon ilmastonmuutosta koskevaan toimintaan.

Sittemmin kyseinen kesä joutui luovuttamaan ennätyksensä. Kesästä 2024 tuli globaalien mittaushistorian kuumin kesä.³ Median keskusteluissa on ollut esillä, kuinka ilmaston lämpeneminen 1,5 asteeseen esiteolliseen aikaan verrattuna voi olla todellisuutta jo kuluvan 2020-luvun päätyttyä. IPCC⁴ ennustaa lämpenemisen saavuttavan tämän vuosikymmenen aikana 1,5–2 asteen rajapyykin. Se, kuinka paljon kasvihuonekaasupäästöjä onnistutaan rajoittamaan kuluvalla vuosikymmenellä, ratkaisee lopullisen lukeman.⁵

Kuten mikä tahansa poliittinen päätös, myös päästöjen rajoittaminen vaatii riittävän suuren ihmisjoukon – ja siten myös poliittisen päätöksentekojärjestelmän – tuen. Kyse on paitsi kollektiivisesta poliittisesta toiminnasta, myös kollektiivisten instituutioiden, kuten valtion, sisäisistä yksittäisistä ihmisistä ja heidän näkemyksistään. Mielenkiintoista on kysyä, onnistutaanko yksilöiden näkemyksiin vaikuttamaan niin, että ilmastotoimet todella yltyvät myös käytännön tasolla poliittisessä päätöksenteossa vahvistettuihin tavoitteisiin.

Broadbent ja muut nostavat tutkimuksensa johdannossa esiin laajan tiedeyhteisön näkemyksen siitä, että ilmastonmuutos on ”ihmisen aikaansaama”.⁶ Todettuaan ihmisen roolin ilmastonmuutoksen aiheuttamisessa he kirjoittavat seuraavasti:

¹ NOAA National Centers for Environmental Information. Annual 2023.

² NOAA National Centers for Environmental Information. July 2023.

³ Copernicus EU 6.9.2024.

⁴ IPCC eli hallitustenvälinen ilmastopaneeli. IPCC on lyhenne nimestä The Intergovernmental Panel on Climate Change.

⁵ IPCC 2023, 19.

⁶ Broadbent et al. 2016, 4.

Jos jollakin yhteiskunnalla on taipumus torjua ilmastonmuutosta koskevat tieteelliset löydökset, se vie mennessään nimenomaan järkisyyt tehdä ilmastonmuutokselle mitään.⁷

Näin Broadbent ja muut tukevat näkemystä ilmastonmuutoksesta ihmisen aiheuttamana riskaabelina ilmiönä, jota ei tulisi kieltää, vaan tunnustaa tieteen tuloksena. Ilmastonmuutoksen aiheuttaman riskin tiedostamisesta seuraa heidän mukaansa ”moraalinen velvollisuus” vastata tähän riskiin.⁸ Rivien välistä voi tulkita, että ihmistoiminnan yhteys ilmaston tilaan on heidän mielestään tärkeä syy ihmisten vastuulle ilmastonmuutoksesta.

Ilmastonmuutos on etiikan – ja täten myös filosofisen etiikan – näkökulmasta eettisesti monimutkainen ongelma. Ilmastoetiikassa on keskusteltu paljon siitä, millä perustein kollektiiveihin kuuluvia yksilöitä voidaan pitää vastuussa ilmastonmuutoksesta. Jo ennen ilmastofilosofian popularisoitumista filosofiassa on pohdittu yleisemminkin sitä, riittääkö vahingon aiheuttaneen ryhmän yksilöiden tunnistaminen yleisellä tasolla vastuussa pitämisen kriteeriksi ja eroaako eri ihmisten vastuun laatu toisistaan.⁹ Joka tapauksessa ilmastonmuutos luo monimutkaisia eettisiä pohdintatilanteita paitsi kollektiiveille, myös yksilöille. Eettistä pohdintaa – tai pohtimattomuutta – tullaan usein harjoittaneeksi jo silloin, kun yksilö lukee ilmastonmuutokseen liittyvää tekstiä.

Jokainen ilmastonmuutosta eettisestä näkökulmasta käsittelevää tekstiä lukeva tai kirjoittava ihminen joutuu jollain tasolla miettimään, vaikuttaako teksti jollakin tavalla hänen henkilökohtaisiin näkemyksiinsä. Tällöin tulee ajankohtaiseksi sen pohtiminen, muuttaako teksti aiempia näkemyksiä, pysyvätkö ne samana vai ovatko ne kenties vasta syntymässä.

Jokainen lukija on lähtökohtaisesti ainutkertainen yksilö, joka voi kohdata työstämänsä tekstisisällön lukemattomilla eri tavoilla. On todennäköistä, että tekstin tulkintaa luovat paitsi lukijan omat persoonalliset piirteet ja lukutavat, myös hänen käyttämänsä kieli, joka on sosiaalisesti opittua. Juuri sosiaalisuus tekee kielen tutkimisesta antoisaa, mutta myös haastavaa. Kieli *rakentuu*¹⁰ sosiaalisesti eli muotoutuu ihmisten vuorovaikutuksessa. Tämä tapahtuu todellisuudessa – tai oikeastaan todellisuuksissa – joissa vanhoja merkityksiä välitetään eteenpäin samaan aikaan, kun toiset jo rakentavat niiden pohjalta uusia.¹¹ Suositut merkitykset ja tulkintatavat ovat kuin linnoituksia, joista toiset pysyvät tai kaatuvat kokonaan, kun taas toisista jää jäljelle perusta – uudelleenrakennusta varten.

⁷ Broadbent et al. 2016, 4.

⁸ Broadbent et al. 2016, 4.

⁹ Ks. esim. Parfit 1986, 848; Hormio 2013.

¹⁰ Berger & Luckmann 1994, 49 – 50.

¹¹ Ks. Berger & Luckmann 1994, 69–71.

2. Tutkimuksen tausta

2.1. Ilmastomuutosdiskurssit ja teologiset asiakirjat osana ympäristöviestintää

Ihmisen toiminnan ja ilmastomuutoksen välisiä yhteyksiä on tutkittu viime vuosina yhä enemmän ja tutkimus on rantautunut myös yhteiskuntatieteiden pariin. Siksi myös mediassa esiintyvien ilmastomuutosdiskurssien tutkimuksesta on tullut 2020-luvulla yhä yleisempää, ja huomiota on alettu kiinnittää siihen, millaisilla tavoilla median toimijat, poliitikot ja julkinen yleisö oikeuttavat omia ilmastomuutosta koskevia näkemyksiään.

Ilmastomuutoskeskustelun tutkiminen muodostaa luontevan jatkumon yhteiskuntatieteessä jo 1970- ja 1980- luvuilla tapahtuneeseen kielelliseen käänteeseen. Käänteen myötä kielen sosiaalinen merkitys alettiin nähdä aiempaa laajemmin: ei ainoastaan sosiaalista todellisuutta kuvaavana, vaan ennen kaikkea sitä luovana ja muokkaavana tekijänä. Tämä kielellisen käänteen myötä yleistynyt lähtökohta on sosiaalisesti konstruktionismiksi kutsutun tieteenfilosofisen suuntauksen ytimessä. Tässä konstruktionistisessa suuntauksessa sosiaalisen todellisuuden ajatellaan pysyvän yllä ja muovautuvan kielellisessä vuorovaikutuksessa.¹²

Kielen välityksellä ihmiset kommunikoivat keskenään, refleктоivat itseään, tulkitsevat kohtaamiensa tekstien merkityksiä ja luovat uusia merkityksiä. Listaa voisi jatkaa paljon pidemmällekin. Merkitysten tulkitseminen, syntyminen ja muokkautuminen sosiaalisissa prosesseissa on usein monimutkaista eikä siihen ole olemassa yksinkertaista kaavaa. Tästä päästään kohti kysymystä siitä, kuinka selvärajaisia erilaiset, toisiinsa vaikuttavien merkitysten kokonaisuudet – diskurssit – ovat ja miten ne ilmenevät.

Jokisen, Juhilan ja Suonisen määritelmä vastaa ensimmäiseen kysymykseen selvästi. Heidän mukaansa diskurssit ovat ”verrattain eheitä säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemejä”.¹³ Diskurssit eivät siis ole absoluuttisen tarkkarajaisia kokonaisuuksia, ja niihin kuuluvat sanojen ja lauseiden lisäksi myös ”ei-sanalliset teot”.¹⁴ Siksi esimerkiksi ”pakolaisille osoitetut non-verbaaliset halveksuvat eleet voivat kaikki rakentua saman pakolaisvihamielisen diskurssin osiksi”.¹⁵ Diskursiiviset sanat ja tapahtumat esiintyvät yleensä tietyssä ”kehikossa”, joka voi olla esimerkiksi lauseyhteyden tai vuorovaikutustilanteen muodostama. Samaan aikaan niiden kielenkäyttö voi silti suhteutua myös käsillä olevan tilanteen ulkopuolelle.¹⁶

¹² Pälli & Lillqvist 2020, 381 – 382. Ks. myös Berger & Luckmann 1994, 48 – 50.

¹³ Jokinen et al. 2016, 34.

¹⁴ Jokinen & Juhila 1991a, 24 – 27.

¹⁵ Jokinen et al. 2016, 34.

¹⁶ Jokinen et al. 2016, 36 – 40.

Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta kaikkialla missä kieltä käytetään, sosiaalinen todellisuus rakentuu.¹⁷ Näkökulma on sama – olipa kyse sitten ihmisten välisestä kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta, kirjallisista tuotteista tai mediateksteistä. Diskurssianalyysin näkökulmasta seuraavaksi perehdytäänkin mediaan.

Viime vuosina varsinkin mediassa esiintyvien diskurssien tutkimusta on julkaistu runsaasti, mikä pätee myös ilmastokeskustelun sisältämiin diskursseihin. Diskurssintutkimuksen yhtenä etuna on joustavuus: diskursseja voidaan tutkia monenlaisissa konteksteissa käyttäen työkaluna eri tavoin tutkimuskohtaisesti rajattuja diskurssin määritelmiä. Tutkimuksesta riippuen diskurssin käsite joko määritellään tarkasti tai sitten ei.

Seuraavaksi esiteltävät kaksi tutkimusta ovat esimerkkejä tutkimuksista, joissa diskurssia ei selkeästi määritellä. Tutkimuksista toinen keskittyy diskurssi- ja mediatutkimuksen kannalta erityisen tärkeään kehystämisen ilmiöön. Seuraavassa kappaleessa avataan kehystämisen määritelmää tarkemmin ennen siirtymistä tutkimusten varsinaiseen esittelyyn.

Broadbent et al. julkaisemassa artikkelissa kehystäminen on mediadiskurssien tarkastelun ytimessä. Tästä huolimatta se määritellään varsin lyhyesti: Broadbent et al. kuvaavat kehystämisen olevan ”merkityksenantoa”¹⁸.

Kehystämistä on mediatutkimuksessa määritelty kuitenkin myös tarkemmin. Seppäsen ja Väliiverrosen määritelmässä yhdistyvät sekä käsitteen yleisluontoisuus että määritelmän kattavuus ja tarkkuus, kun tarkastellaan toimittajien harjoittamaa kehystämistä. He määrittelevät kehystämisen ”valintojen ja muokkauksen prosessiksi, jonka avulla mediaesityksiä tuotetaan”¹⁹. Kehystäminen voidaan heidän mukaansa ymmärtää myös kontekstin luomisena esitettävillä asioilla.²⁰ Kun konteksti on luotu, sen pohjalle voidaan rakentaa tarkempia argumentteja.

Argumentoinnissa tärkeitä ovat oikeuttamisen tavat, joilla mediassa esiintyvät toimijat rakentavat näkemyksiään. Broadbent ja kumppanit tutkivat, millä tavoilla ilmastonmuutoskeskustelua kehystetään eri maiden medioissa.²¹ Kukkonen, Stoddart ja Ylä-Anttila tutkivat diskurssiverkostoanalyysissään arktista aluetta koskevan ilmastokeskustelun oikeuttamistapoja suomalaisissa ja kanadalaisissa uutislehdissä.²² Tutkijoiden päähuomio oli

¹⁷ Berger & Luckmann 1994.

¹⁸ Broadbent et al. 2016, 2.

¹⁹ Seppänen & Väliiverrosen 2015, 97.

²⁰ Seppänen & Väliiverrosen 2015, 97.

²¹ Broadbent et al. 2016.

²² Kukkonen et al. 2021, 103, 106.

siinä, millaiset ilmastotoimien oikeuttamisen tavat olivat maiden uutislehdille yhteisiä ja toistuvia, sekä mihin toimijoihin nämä tavat kiinnittyivät. Oikeuttamisen tapoja ja toimijoita koskevien yhteyksien etsimiseen 292 kanadalaisesta ja 185 suomalaisesta uutislehdestä käytettiin diskurssiverkostoanalyysin suorittanutta ohjelmistoa. Analyysissa löydetty yhteydet liittyivät ennen kaikkea arvoihin ja argumentteihin, joilla ilmastotoimia perusteltiin.²³

Tutkijoiden tarkastellessa oikeuttamisen tapoja he keskittyivät siihen, kuinka niitä lehtiteksteissä suhteutettiin erilaisiin ympäristökysymyksiin liittyviin sosiaalisiin toimijoihin. Käytännössä tarkasteltiin lehtien sisällä esiintyvien toimijoiden, kuten valtioiden, ympäristöjärjestöjen ja yliopistojen, ja niiden käyttämien moraalisten oikeutusten välistä suhdetta.

Molempien maiden medioiden esille ottamissa toimijoissa korostuivat eniten valtionhallinnon ja yliopistojen rooli.²⁴ Kaikista toimijoista nämä kaksi näyttäytyivät siis kaikkein korostuneimmin ilmastopolitiikan toimijoina.

Oikeutustavoissa havaittiin Kanadan ja Suomen lehdissä merkittäviä yhtäläisyyksiä, mutta myös painotuseroja. Keskeisenä tuloksena oli, että molempien maiden uutislehdissä yleisimpiä olivat niin sanotut ”eko-industrialliset”²⁵ oikeutustavat. Niissä painotettiin ilmastonmuutoksen vaikutusten vakavuutta arktisella alueella käyttämällä erityisesti tieteellistä tietoa. Tähän ryhmään kuuluivat kaikki ne lausumat, joissa vedottiin tieteelliseen tutkimustietoon ilmastonmuutoksen seuraamuksista luonnolle.²⁶

Jeffrey Broadbent ja kumppanit tutkivat globaalilla mediakentällä käytettyjä tapoja kehystää ilmastonmuutoskeskustelua 17 eri maassa. He keskittyvät tutkimuksessaan erityisesti näiden kehystämistapojen ristiriitaisiin ja eroja rakentaviin ulottuvuuksiin. Näitä ulottuvuuksia he löysivät yhteensä neljä: ”1) ilmastonmuutosta koskevan tieteen hyväksyntä tai sen torjuminen 2) ekologisen huolen laajuus (globaali tai kotimainen) 3) poliittisen huolen laajuus (globaali tai kotimainen) ja 4) kannatuksen laajuus hallituksen päästövähennyspolitiikalle”.²⁷ Broadbentin ja kumppaneiden mukaan ilmastotilanne haastaa pyrkimään kohti kulttuuria, jossa kiinnitetään tarkasti huomiota eri maiden rakentamiin ilmastonmuutoksen kehystämistapoihin.²⁸ Samalla he toteavat, että näiden neljän kehystämistavan sisältämät

²³ Kukkonen et al. 2021, 107.

²⁴ Kukkonen et al. 2021, 109 – 110.

²⁵ Kirjoittajien käyttämä nimitys tieteelliset ja ekologiset perusteet yhdistävälle oikeuttamisen tavalle. ”Industriallinen” viittanee tässä tieteeseen.

²⁶ Kukkonen et al. 2021, 110, 113.

²⁷ Broadbent et al. 2016, 3.

²⁸ Broadbent et al. 2016, 1 – 2.

kysymykset kulkevat halki globaalin mediakentän ilmastonmuutosdiskurssin.²⁹

Tutkimuksen tulosten mukaan kunkin 17 maan medioiden esiintuomat positiiviset ja ilmastoon liittyvät arvot ovat yhteydessä päästövähennyksiin. Tulokset kertovat, että ilmastonmuutoksesta valittujen uutisratkaisujen takana näyttäytyy tavallista, kapeahkoa valtioasetelmaa laajempi kansainvälinen näkökulma: maat vähentävät päästöjään todennäköisemmin, jos niiden mediat hyväksyvät hallitustenvälisen ilmastopaneeli IPCC:n³⁰ tieteen.³¹ Tutkimuksessa tehtiin myös politiikan konkretisoitumisen ja median toiminnan välisestä ristiriidasta kertovia havaintoja. Vaikka jonkin valtion kansallinen uutismedia kehystäisi kannattavansa päästöjä ennaltaehkäisevää politiikkaa, valtio itse voi silti ennemmin kasvattaa kuin pienentää päästöjään.³² Toisin sanoen valtio voi toimia ristiriidassa mediassa esittämiensä poliittisten näkökantojen kanssa, vaikka kehystämällä annettaisiin toisenlainen kuva.

Eri maiden valitsemat diskursiiviset tavat ilmastonmuutoksen kehystämisessä ovat tutkimuksen mukaan avainasemassa, kun katsotaan niitä tekijöitä, jotka ovat kulttuurisen ilmastonmuutospolitiikan taustalla. Nämä kehystämisen tavat taas vahvistavat erilaisia poliittisia suuntautumistapoja, jotka taas ovat erilaisilla ja joskus ristiriitaisillakin tavoilla yhteydessä päästöjä koskeviin poliittisiin ratkaisuihin.³³

Broadbentin ja kumppaneiden tutkimus antaa viitteitä siitä, että YK:n³⁴ ilmastopolitiikan saama kansainvälinen huomio on yhteydessä päästövähennyspolitiikan kannalta suotuisaan toimintaan. Lisäksi tutkimuksen tulokset paljastavat heidän mukaansa kansallisen tason ilmastopoliittisiin ratkaisuihin toisinaan liittyvän sisäänpäinkääntyneisyyden ja tiedettä koskevan denialismin.³⁵

Broadbentin et al. tutkimuksen näkökulmasta on mahdollista antaa perusteltuja arvioita siitä, kuinka kehystämistavat median ympäristöviestinnässä voivat vaikuttaa suurtenkin instituutioiden ilmastotoimiin. Instituutioiden ympäristöviestinnän takana vaikuttavat kuitenkin myös yksilölliset ihmiset ja ympäristöviestintää toteuttavat monenlaiset instituutiot. Poliitiikan ja tieteen instituutiot ovat usein jo valmiiksi vahvasti esillä ilmastokeskustelussa esimerkiksi Suomessa. Tämä herättää kysymyksiä siitä, mikä on uskonnollisten instituutioiden asema

²⁹ Broadbent et al. 2016, 3.

³⁰ Kun tutkijat vertasivat tuloksia vuoden 1990-tuloksiin, tämä päästöjen vähentämisen yhteys IPCC:n hyväksymiseen oli entisestään kasvanut. Broadbent et al. 2016, 12.

³¹ Broadbent et al. 2016, 12.

³² Broadbent et al. 2016, 13.

³³ Broadbent et al. 2016, 13.

³⁴ Lyhenne sanoista ”Yhdistyneet kansakunnat”, joka on globaaliin, kansakuntien väliseen yhteistyöhön keskittyvä hallitustenvälinen yhteistyöjärjestö.

³⁵ Broadbent et al. 2016, 13.

ympäristöviestinnässä – ja millaista viestinnän *vastuusisältö* on näiden instituutioiden ruohonjuuritasolla – esimerkiksi seurakuntamedioissa. Tästä näkökulmasta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon³⁶ ympäristöviestintää ei ole tutkittu paljon. Tämä tutkielma pyrkii täyttämään aukkoa kirkon seurakuntalehtien tutkimuksessa käsittelemällä asiaa kokoavasti diskurssianalyysin näkökulmasta.

On huomioitavaa, että seurakuntalehdet ovat osa koko kirkon instituution viestintää ja että ne tekevät keskenään viestinnällistä yhteistyötä, joka on koko ajan tiivistymässä. *Kokonaiskirkollisessa viestintäselvityksessä* lehtiä myös käsitellään yhtenä taloudellisesti viestinnällisenä entiteettinä, seurakuntalehtinä.³⁷ Lehtien niputtaminen yhteen tämän sanan alle on siis nähty mahdolliseksi myös kirkon itsensä harjoittamassa viestintätutkimuksessa. Se on perusteltua myös tässä diskurssianalyysissa, sillä keskittyminen kohdistuu lehtien rooliin ympäristökeskustelussa kirkon instituution sisällä, eikä niinkään eri lehtien vivahde-eroihin.

Toinen tutkimusaukko liittyy suomalaisten uskonnollisten instituutioiden ympäristöasiakirjojen tutkimukseen varsinkin diskursiivisesta näkökulmasta. Siinä missä esimerkiksi paavillisia kiertokirjeitä on tutkittu monista – myös ympäristökeskustelun – näkökulmista, kirkon ilmasto-ohjelmaa ei ole tutkittu yhtä paljon.

Jeramie Molino on tutkinut paavi Franciscuksen *Laudato Si'*-kiertokirjeen ympäristöviestintää diskursiivisesta näkökulmasta. Kiertokirjeen viestinnän analysoimisen tuloksena hän nimeää kuusi seikkaa, jotka tiivistävät kirjeen ympäristöviestinnällisen diskurssin.³⁸ Näistä pieni osa liittyy roomalaiskatolisen kirkon ympäristökeskustelun erityispiirteisiin, mutta erityisesti kolme viimeisintä ovat omalla tavallaan nähtävissä myös kaikessa muussa ympäristökeskustelussa. Sen vuoksi on tarpeen perehtyä juuri niihin.

Näistä kolmesta diskursiivisesta seikasta ensimmäinen on Molinon mukaan vastuullinen tilanhoitajuus.³⁹ Franciscus kirjoittaa, että ympäristöllisestä näkökulmasta Jumala uskoi maailman ihmisten huolehdittavaksi. Näin aito, taloudellisesti-yhteiskunnallinenkin kehitys tapahtuu kunnioituksella sekä toisia ihmisiä että koko ympäristöä kohtaan.⁴⁰

Toinen diskursiivinen seikka on luomisen kunnioitus⁴¹: Franciscuksen mukaan elävillä olennoilla on arvo itsessään. Siksi luotuja olentoja tulisi kunnioittaa.⁴² Kolmas Molinon *Laudato Si'*stä löytämä keskeinen seikka on ilmaston näkeminen ”yhteisenä hyvänä” (common

³⁶ Tästä eteenpäin käytän Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta myös lyhennettyä ilmausta ”kirkko”.

³⁷ *Kokonaiskirkollinen viestintäselvitys* 2023, 10, 19–20.

³⁸ Molino 2019, 63–67.

³⁹ Molino 2019, 65.

⁴⁰ *Laudato Si'* § 5.

⁴¹ Molino 2019, 66.

⁴² *Laudato Si'* § 69.

good). Ennen kaikkea yhteinen hyvä tarkoittaa sitä, että ilmasto ”kuuluu kaikille ja on tarkoitettu kaikille”. Tämä pitää sisällään myös sen, että jokaisella ihmisellä on sisäänrakennettu vastuu suojata tätä yhteistä hyvää.⁴³

2.2. Kirkon ilmasto-ohjelma ja tilanhoitajaetiikan aiempi tutkimus

Kiitollisuus, kunnioitus ja kohtuus (2008) on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma⁴⁴. Jo yli puolitoista vuosikymmentä kestäneen olemassaolonsa jälkeenkin se on edelleen (ympäristödiplomin ohella) painoarvoltaan merkittävimpiä kirkon ympäristökysymyksiin liittyviä asiakirjoja. Kirkko esimerkiksi toteaa nykyisen energia- ja ilmastostrategiansa *Hiilineutraali kirkko 2030* perustuvan ilmasto-ohjelmaan.⁴⁵ Tällä perusteella ilmasto-ohjelma on tämän tutkielman tekoaikana edelleen voimassaoleva ja merkittävä asiakirja. Ohjelman on laatinut hyvin monilukuinen joukko, jossa on asiantuntemusta lukuisilta eri aloilta. Kirkon hallinnon ohella ohjelmaa laatineeseen työryhmään on osallistunut järjestöväkeä (kuten ympäristönsuojelujärjestöjen ja Suomen luonnonsuojeluliiton työntekijöitä), meteorologi ja akateemisen teologian asiantuntijoita⁴⁶. Lisäksi kommentteja on antanut Ilmatieteen laitoksen erikoistutkija.⁴⁷

Ilmasto-ohjelman tarkoituksena on antaa kirkon jäsenille ja hallinnolle käytännöllisiä suosituksia niin, että suositusten vaikutus ulottuu yksittäisistä seurakunnista kirkon päättäviin elimiin asti. Lisäksi ohjelma pyrkii herättämään keskustelua muiden yhteiskunnan sektoreiden kanssa. Kuitenkin ohjelman kirjoittajien mukaan ilmasto-ohjelman tärkein tavoite tai anti on se, mitä ”kirkko voi tarjota asenteiden ja elämäntapojen muuttamisen tueksi”.⁴⁸

Ilmasto-ohjelma jakautuu kolmeen päälukuun, sekä arkkipiispan esipuheeseen ja erilaisiin lisäosioihin⁴⁹. Hyvin pian esipuheen jälkeen seuraa ensimmäinen pääluku (johdanto), josta siirrytään ohjelman teologisia lähtökohtia käsittelevään toiseen lukuun. Viimeisenä päädytään kirkolle ja sen sisäisille toimijoille käytännön suosituksia antavaan lukuun. Se sisältää esimerkiksi kirkon energiankäyttöön, jätehuoltoon, kiinteistöihin ja rakentamiseen liittyviä suosituksia, mutta myös suosituksia seurakuntien ympäristökasvatukseen ja kirkon jäsenten elämäntapaan.

Ohjelman alussa esitellään tiivistettynä se, mitä ilmastonmuutos tarkoittaa tieteellisen

⁴³ Molino 2019, 65.

⁴⁴ Tästä eteenpäin käytän lyhennettyä muotoa *kirkon ilmasto-ohjelma* tai ”ilmasto-ohjelma”.

⁴⁵ Suomen evankelis-luterilainen kirkko (s.a.).

⁴⁶ Ilmasto-ohjelman mukaan mukana työryhmässä olivat mm. TT Pauliina Kainulainen ja professori Antti Raunio. Ks. lisää ohjelman s.9.

⁴⁷ Suomen ev.lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 9.

⁴⁸ Suomen ev.lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 14.

⁴⁹ Mukana on lisäksi ilmasto-ohjelman syntyä kuvaava osio ”Kirkkohallitukselle”, sekä kantaaottavia liitteitä.

tiedon pohjalta. Tämän jälkeen edetään tarkemmin ilmastotilanteen ja luontosuhteen teologiseen tarkasteluun. Näiden tarkastelemiseksi ilmasto-ohjelmassa on käytetty niin tieteellisiä teoksia kuin suurta määrää raamattuviittauksiakin.

Raamatun käyttö ilmastoasioihin keskittyvässä kirkollisessa keskustelussa ei ole aiemman tutkimuksen valossa yllättävää. Kristillistä ympäristökeskustelua tutkineen Heikki Pesosen mukaan esimerkiksi tilanhoitajaetiikka voidaan kuvata diskurssina, jossa ihmisen suhde luontoon näyttäytyy ”hierarkkisena” ja jossa tätä suhdetta ”heijastetaan koko ajan Raamatun ja teologisen tradition kautta”.⁵⁰ Tilanhoitajaetiikkaa on tarkastellut myös Laurel Kearns, ja hänen näkemykseensä perehdytään seuraavassa kappaleessa. Tätä ennen on syytä muistuttaa, ettei tilanhoitajaetiikka ole suinkaan ainoa kristillisen ympäristökeskustelun luontonaikemyksistä. Tilanhoitajaetiikan rinnalla tutkimuksellista huomiota ovat saaneet monet muutkin näkemykset⁵¹.

Kysymykset ihmisen asemasta ja kristinuskon vaikutuksesta länsimaiseen luontosuhteeseen ovat keskeisiä kysymyksiä, jotka ovat pinnalla edelleen. Keskustelun sysäsi kunnolla liikkeelle Lynn White vuoden 1967 julkaisussaan *The Historical Roots of Our Ecologic Crisis*. Siinä White kritisoi länsimaista kristinuskoa antroposentrisyydestä ja luomiskäsityksestä, jonka mukaan luomakunta on luotu lähinnä ”ihmisen hyödyksi ja hallittavaksi”.⁵²

Teologiassa on keskusteltu siitä, millainen valta – ja toisaalta vastuu – ihmisellä on suhteessa luomakuntaan. Niin valtaa kuin vastuutakin on perusteltu vedoten tiettyihin raamatunkohtiin – mikä sopii Pesosen havaintoon tilanhoitajaetiikan rakentumisesta. Niinpä ei ole yllättävää, että myös ilmasto-ohjelmassa mainitaan luomakunnan ”hallitseminen”⁵³ ja tehtävä ”viljellä ja varjella”⁵⁴ maata. Näistä ensimmäinen, hallitseminen⁵⁵, mainitaan ensimmäisen Mooseksen kirjan ensimmäisessä luvussa (1. Moos. 1:26 – 28), ja näihin jakeisiin ilmasto-ohjelma viittaakin.⁵⁶ Yhdysvaltalaisen tutkijan Laurel Kearnsin mukaan *kristillisessä tilanhoitajaetiikassa* tätä kohtaa pidetään ”jumalallisena käskynä olla hyviä tilanhoitajia sekä käskynä huolehtia ja suojella Luojan luomista”.⁵⁷ Tässä tilanhoitajaetiikassa käsky nähdään yhtenä ensimmäisistä Jumalan käskyistä ihmisille eikä siihen ajatella sisältyvän hallitsemista.⁵⁸

⁵⁰ Pesonen 1999, 19.

⁵¹ Esimerkiksi ekospiritualismiksi kutsutut suuntaukset. Lisää aiheesta mm. Pesonen 1999.

⁵² White 1967, 1205.

⁵³ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 26, 27.

⁵⁴ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 22.

⁵⁵ Eri käännökset poikkeavat osaltaan toisistaan. Tässä pitäydyn kirkon vuoden 1992 suomennoksessa.

⁵⁶ 1. Moos. 1:26; ks. Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 26 – 27.

⁵⁷ Kearns 1996, 58.

⁵⁸ Kearns 1996, 58.

On hyvä muistaa, että Kearns käsittelee tilanhoitajaetiikkaa yhdysvaltalaisesta kontekstista käsin, minkä takia hänen kuvaustaan ei voi varauksetta yleistää muuhun maailmaan. Ilmasto-ohjelma eroaakin Kearnsin kuvauksesta siinä, että se sisällyttää tilanhoitajuuteen myös hallitsemisen ajatuksen. Hallitsemiseen viitataan ohjelman eri kohdissa niin ihmiselle annettuna *osana*⁵⁹, *valtana*⁶⁰ kuin *oikeutenakin*⁶¹.

Viljeleminen ja varjeleminen puolestaan liittyy ensimmäisen Mooseksen kirjan toiseen lukuun. Kyseisessä kohdassa kerrotaan, että ”Herra Jumala asetti ihmisen Eedenin puutarhaan viljelemään ja varjelemaan sitä”.⁶² Tämän Eedenin viljelemisestä ja varjelemisestä puhuvan kohdan avulla perustellaan usein luomiskertomuksen tilanhoitajaettistä tulkintaa.⁶³

Vaikka kirkolla on ilmasto-ohjelma, hiilineutraaliusstrategia ja ympäristödiplomi, sen käsityksiä ilmastonmuutoksesta ja vastuusta ei ole erityisen paljon tutkittu. Tähän poikkeuksen tekee Otso Kortekangas tarkastelemalla artikkelissaan sitä, millaisen käsityksen *Kiitollisuus, kunnioitus ja kohtuus* antaa ilmastovastuusta. Hänen mukaansa ilmasto-ohjelman sisältö painottuu vahvasti kiitollisuuteen, uskoon ja rakkauteen. Kortekangas kritisoi sitä, että ilmasto-ohjelma ei kuitenkaan riittävästi painotu syyllisyyden tunteeseen, johon hän viittaa tärkeänä osana sukupolvien välistä ilmastovastuuta.⁶⁴ Kortekankaan johtopäätöksenä on, että liiallinen kiitollisuuden ja rakkauden korostaminen syyllisyydentunteen kustannuksella uhkaa johtaa tietynlaiseen ”passiivisuuteen ja epämotivoituneeseen vastuuvapauteen tulevia sukupolvia kohtaan”.⁶⁵ Hänen mukaansa ilmasto-ohjelma ei riittävästi selvennä sitä, keitä kohtaan ihmisillä on sukupolvienvälistä vastuuta.⁶⁶

2.3. Moraaliteoriat, moraaliagentti ja yksilön toiminta

Teologian ohella myös moraalifilosofian alueella on tarkasteltu paljon sitä, miten ihmisen moraalisen toiminnan luonne – ja näin ollen vastuu – olisi järkevintä ymmärtää. Kysymykset moraalista ilmastovastuusta vievät keskustelua yksilöiden ja kollektiivien välisiin vastuutilanteisiin. On pohdittu, muuttuuko vastuutilanne jollakin tapaa aiemmasta, kun yksilöstä tulee vahingon aiheuttaneen kollektiivisen kokonaisuuden osa tai kun hän ymmärtää olevansa osa luonnon ekologista kokonaisuutta. Muun muassa näihin kysymyksiin vastaavat tutkimuksissaan Säde Hormio ja Suvielise Nurmi. He käsittelevät näitä jo itsessään haastavia

⁵⁹ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 22, 27.

⁶⁰ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 22, 27, 35.

⁶¹ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 32.

⁶² 1. Moos. 2:15.

⁶³ Eckberg & Blocker 1996, 343 – 344.

⁶⁴ Kortekangas 2023, 28 – 29.

⁶⁵ Kortekangas 2023, 29.

⁶⁶ Kortekangas 2023, 28.

filosofisen etiikan kysymyksiä tuoden ne teoriatasolta keskelle ilmastonmuutoksen yhteiskunnallisia ja ympäristöllisiä haasteita.

Hormion pääajatuksena pian kuvailtavassa tekstissä on esittää argumentteja liian yksilöpohjaisia vastuunäkemyksiä vastaan ja kertoa, millä perustein kollektiivimuotoisiin toimiin osallistuvaa yksilöä voidaan pitää vastuussa teoistaan. Vastuu ei ole vain yksilötason asia ja sitä tulee tarkastella kokonaisvaltaisesti erilaiset vastuun tyypit huomioiden.⁶⁷

Nurmi taas pyrkii edistämään aiempaa humanistista moraalifilosofiaa laajempaa kuvaa moraalisesta toimijasta eli moraaliagentista. Hän liittyy teoksellaan *Relational Agency and environmental ethics*⁶⁸ siihen laajempaan filosofiseen suuntaukseen, jossa kyseenalaistetaan aiempia moraaliteorioita. Tämän lähtökohdan sisältä käsin hän pyrkii etsimään keinoja, joilla ihmisen moraalinen toimijuus pystyttäisiin paremmin yhdistämään muuhun luontoon ja sen komponentteihin. Moraalikeskustelussa ihmisen toimijuus olisi mahdollista kytkeä paremmin luonnon sosiaalisiin ja aineellisiin realiteetteihin.⁶⁹ Yhtenä tärkeänä Nurmen tutkimuksen pyrkimyksenä onkin osoittaa, kuinka modernien moraaliteorioiden moraaliagentille asettamia kriteerejä voisi laajentaa.

Jo pitkälti ennen valistuksen aikaa käsiteltiin kysymystä ihmisen toimijuudesta suhteessa ympäröivään todellisuuteen. Tähän linkittyvät kysymykset olivat pinnalla valistuksen ajan moraalifilosofiassa, joka jatkoi tätä aiempaa keskustelua.⁷⁰ Esimerkiksi käsitys ihmisen merkittävästä kyvystä itsenäiseen toiminnanohjaukseen on 1700-luvun filosofisessa etiikassa toistuva teema.⁷¹

Valistusajan ajatuksiin pohjautuvaa etiikkaa lukiessa nousee esiin kysymys siitä, voidaanko ihmisen toimijuus ylipäätään erottaa luonnosta. Nurmi pohtii, onko nämä kaksi näkökulmaa toisistaan erottava ajattelu ennemminkin idealistinen näkemys, joka vie harhaan rationaalista, etiikkaan liittyvää harkintaa. Hänen mukaansa tällaiselle kysymykselle on empiirisiä perusteita ympäristöetiikassa.⁷² Hän huomauttaa, että valistuksesta käyttövoimansa saaneet moraaliteoriat eivät ole pystyneet uskottavasti vastaamaan ilmastokriisin tuomiin haasteisiin samalla kun etiikka ylipäätään on epäonnistunut elämän suojelemisessa ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edistämisessä.⁷³

Nurmen kysymyksenasettelut antavat osviittaa siitä, että on tärkeää kysyä, millä

⁶⁷ Hormio 2013, 104.

⁶⁸ Nurmi 2023.

⁶⁹ Nurmi 2023, 7, 10.

⁷⁰ Nurmi 2023, 12 – 17.

⁷¹ Schneewind 1992, 90.

⁷² Nurmi 2023, 16.

⁷³ Nurmi 2023, 10, 17.

perustein ihmisen moraalisen toimintakyvyn on katsottu poikkeavan muista lajeista. Nurmi viittaa vastauksen olevan monessa mielessä valistuksen humanistiseen traditioon pohjaavien teorioiden moraalikäsitteissä – erityisesti käsityksessä ihmisyydestä, rationaalisuudesta ja vapaasta tahdosta moraalilyhteisön toimijoiden ja moraalisen toiminnan kriteereinä.⁷⁴ Hän argumentoi, että jos filosofisessa keskustelussa pitäydytään näkemyksessä ihmisen poikkeuksellisesta moraalista toimijuudesta (jossa toimijuus esiintyy elämän ehdoista erillisenä saarekkeena) pidetään yllä vanhaa ajattelutapaa, jossa etiikka jää ympäristökysymysten osalta ”hampaattomaksi”.⁷⁵ Jos Nurmi on oikeassa, historiallisilla näkemyksillä ihmisen poikkeuksellisesta moraalista toimijuudesta on ollut ja on edelleen laajoja vaikutuksia filosofisen etiikan ajattelun virtauksiin.

Valistusfilosofian moraaliteorioiden käsityksessä ihminen erottautuu muusta luonnosta poikkeuksellisella moraalilla toimintakyvyllään. Tässä käsityksessä rationaalisuuden ja vapaan tahdon käsitteillä on olennainen rooli. Koska ihmisellä on rationaalinen harkintakyky, hänen toiminnalleen voidaan asettaa laajoja velvoitteita. Länsimaisessa moraalifilosofiassa on yleinen näkemys, että juuri rationaalisen harkintakyvyn mukanaan tuoman kapasiteetin myötä ihmiseltä voidaan odottaa muita eliölajeja enemmän.⁷⁶

Nurmi käsittelee Immanuel Kantin ajattelun vaikutuksia huomaten erityisesti Kantin ajattelussa läsnäolevan jaottelun ihmisten ja ei-rationaalisten olentojen välillä. Kant ajattelikin, että välittömät velvollisuudet kohdistuvat ihmiseen itseensä ja ettei ihmisellä näin ollen voi olla välittömiä velvoitteita ei-rationaalisia olentoja kohtaan. Velvoitteet esimerkiksi kotieläimiä kohtaan ovat siis ennemminkin välillisiä.⁷⁷ Kun velvollisuuksia eläimiä kohtaan ylipäätään on Kantin näkökulmasta katsottuna, ne liittyvät moraalisesti ihmiseen itseensä. Nurmen mukaan eläinten kaltoinkohtelu on kantilaisesta näkökulmasta väärin, koska se johtaa ennen pitkää ihmisten toisiinsa kohdistamiin vääryyksiin.⁷⁸

Nurmen mielestä Kantin ajattelutavassa moraaliset velvoitteet syntyvät näin ollen samankaltaisuudesta moraalisten toimijoiden välillä. Samankaltaisuuden edellyttämisen seurauksena on, että ihmisen rooli suhteessa ei-inhimillisiin elämänmuotoihin jää ikään kuin vähäpätöiseksi.⁷⁹ Voidaankin sanoa, että näkemys ei johda ympäristöetiikan uudistumisen kannalta merkittäviin päätelmiin ihmisen suorista velvollisuuksista suhteessa ekosysteemeihin

⁷⁴ Nurmi 2023, 9, 18 – 19.

⁷⁵ Nurmi 2023, 17.

⁷⁶ Nurmi 2023, 9, 11.

⁷⁷ Kant 2018, 206.

⁷⁸ Nurmi 2023, 10 - 11.

⁷⁹ Nurmi 2023, 10.

ja niiden sisällä oleviin elämänmuotoihin. Valistuksen ajan moraaliteoriat eivät Nurmen mukaan pysty uskottavasti vastaamaan nykyisiin ilmastokriisin tuomiin haasteisiin.⁸⁰

2.4. Yksilöt instituutioiden toimijoina ja vastuu kestävässä yhteisössä

Myöskään ilmastonmuutoksen ratkaisemiseksi käytetyt instituutiot eivät ole isommassa mittakaavassa onnistuneet elämän suojelemisessa. Hormion mukaan ihmisten ratkaisukyvykkyyden parantuminen ilmastonmuutoksen suhteen vaatii ”uudenlaisia instituutioita ja kollektiivisen toiminnan malleja”.⁸¹ Näitä voidaan saada aikaan poliittisten keinojen, kuten yksilöiden äänestyspäätösten, avulla. Hormion mukaan velvoite tehdä toimia ilmastokriisin estämiseksi ”palautuu yksilötasolle” siihen asti, kunnes nämä uudenlaiset instituutiot ja kollektiiviset toimintamallit on saatu kehitettyä.⁸² Esimerkiksi äänestämällä voidaan vaikuttaa siihen, millaiseksi nykyiset ilmastonmuutosta torjumaan tarkoitetut instituutiot tulevaisuudessa muotoutuvat.

Yksilöiden toimintaan osana nykyisiä yhteiskunnallisia rakenteita liittyy myös kysymys siitä, ketkä tai mitkä tahot ovat ilmastonmuutoksen kontekstissa ”oikeudenmukaisuuden subjekteja” eli ketkä ovat osallisia ympäristöongelmista, niiden aiheuttamista haitoista ja niiden minimoinnista.⁸³ Osallisuuteen puolestaan liittyy läheisesti pohdinta siitä, voidaanko yhtäkään yksilöä ylipäättään pitää vastuussa ympäristöongelmista.

Hormion näkökulmasta voidaan. Hän ajattelee, että vastuu tulee lopulta kaikesta huolimatta takaisin yksittäisille ihmisille, ennen kuin ryhmä- ja instituutiotason ratkaisut alkavat toimia eikä sitä siksi voida muuta kuin ”delegoida” tälle kollektiivisten rakenteiden tasolle.⁸⁴ Christopher Kutzin ajattelu on Hormion näkemysten tärkeä innoittaja. Kutzin mukaan kollektiivisessa toiminnassa päämäärät ovat niitä, jotka yhdistävät yksittäiset sosiaaliset toimijat heidän omiin tekoihinsa. Samalla päämäärät ilmaisevat, millaisia arvoja ja motiiveja toiminnan taustalla on ja mitä olemme valmiita niiden eteen tekemään.⁸⁵

Kollektiivien päämäärät nivoutuvat siis toiminnan taustalla olevien yksittäisten toimijoiden arvo- ja ajatusmaailmaan ja sitä kautta tekoihin. Vastuulla voi myös olla erilaisia perusteita, jotka vaikuttavat kollektiivien toiminnan muotoutumiseen ja näkemykseen siitä, kuka kantaa vastuuta. Hormio muistuttaa, että kollektiivien vastuukysymyksistä puhuttaessa ”vastuun peruste” ja ”vastuunkantaja” tarkoittavat eri asioita ja siksi ne pitäisi analysoida

⁸⁰ Nurmi 2023, 10, 17.

⁸¹ Hormio 2013, 107.

⁸² Hormio 2013, 107.

⁸³ Eskelinen 2013, 98.

⁸⁴ Hormio 2013, 104.

⁸⁵ Kutz 2000, 139–141.

asioina erottaa toisistaan.⁸⁶ Yksilöidenkin vastuuta voidaan tarkastella kollektiiveihin kuulumisen kautta.

Vaikka yksilöt ovat Hormion mukaan vastuussa ilmastonmuutoksesta, kaikki ihmiset eivät ole vastuussa samassa mittakaavassa. Kaikki ovat kuitenkin hänen mukaansa *osallisia* ilmastonmuutokseen, mutta kytkeytyminen siihen saati sitten vastuun hahmottaminen ilmastonmuutoksesta ei ole aivan yksinkertaista.

Hormion ajatusmallissa ihmisen vastuu⁸⁷ muodostuu yksilö- ja kollektiivitason vastuusta. Hänen mukaansa yksilötason vastuu määrittyy ”moraalisessa arvioinnissa”, jonka kohdistamme omiin tai toisten tekoihin, kun taas kollektiivitason vastuu muotoutuu ”osallistumisaikkeen”⁸⁸ perusteella.⁸⁹ Kutzin mukaan yksilöllä on osallistumisaie jos hänellä on ”aikomus toimia osana ryhmää”.⁹⁰ Näyttää siltä, että jo pelkkä aikomus toimia kollektiivin osana riittää kollektiivisen vastuun kriteeriksi myös ilmastokysymyksessä, joskaan Hormio ei totea tätä suoraan.

Hormion mukaan tilannetta, jossa yksittäiset ihmiset kytkeytyvät moniulotteisesti erilaisten struktuurien kautta ”kollektiivisesti luotuihin” vahinkoihin, voidaan pitää tilanteena, jossa kyse on yksilön osallisuusvastuusta.⁹¹ Yksilöt ovat tästä näkökulmasta vastuussa toiminnastaan myös kollektiivisten instituutioiden osana.

Hänen mukaansa monta kertaa voi kuulla väitteen, jonka mukaan yhden toimijan vaikutus ympäristökriisin etenemiseen on vähäinen. Monet argumentoivat, että yksittäisiä ihmisiä on siksi erehdys pitää vastuussa ympäristökriisistä.

Hormio on eri mieltä kirjoittaen, että yksittäisillä päivittäisillä teoillamme on merkitystä ilmastonmuutoksen kokonaisuudessa. Hänen mielestään näkemys ”yksilön vastuun minimaalisuudesta” suhteessa yhteisöllisesti luotuihin vahinkoihin perustuu ”perinteisiin vastuutulkintoihin ja -käsitteisiin”.⁹² Hormion tutkimuksen näkökulmasta perinteisiä vastuunäkemyksiä tulisikin päivittää.

Kuten filosofiassa, myös teologian sisällä on syntynyt uutta ja vanhaa yhdisteleviä suuntauksia, kuten ekoteologia. Kenties ekoteologian keskustelluimpia kysymyksiä ovat kysymykset siitä, miten luontoa tulisi kohdella, mikä on ihmisen rooli Jumalan luomakunnassa ja millainen luontosuhde siitä seuraa. Teologi Larry L. Rasmussen on kirjoittanut

⁸⁶ Hormio 2013, 104.

⁸⁷ Hormio puhuu yksilön ”kokonaisvastuusta”. Hormio 2013, 112.

⁸⁸ Kutz 2000, 67. Hormio käyttää Kutzin käsitteestä ”participatory intention” sanaa ”osallistumisaie”.

⁸⁹ Hormio 2013, 112–113.

⁹⁰ Kutz 2000, 67.

⁹¹ Hormio 2013, 109.

⁹² Hormio 2013, 106.

kristillis pohjaista ympäristöetiikkaa käsittelevän teoksen *Earth Community, Earth Ethics*. Teoksen kantavia ekoteologisia päälinjoja ovat Jumalan luomistyön ”integroituva” luonne ja maailman käsittäminen kaikkien yhteisenä ja jakamana ”oikoksena”:⁹³ maana, joka on oma, selviytymiskykyään ylläpitävä ekologinen taloutensa ja samalla luomisen sekä Jumalan läsnäolon paikka.⁹⁴

Kestävä elinympäristö on Rasmussenin ajattelussa yhtä kuin *oikoksen* selviytymiskyky. Jälkimmäistä ei olisi ilman ensimmäistä. *Oikos*-sanan perimmäinen merkitys liittyy tähän selviytymiskykyyn: Rasmussenin käänös ja samalla myös syväluotaava tulkinta kyseisestä sanasta on ”Habitat Earth”, joka merkitsee maailman ymmärtämistä kokonaisvaltaisena ekologisena taloutena ja ”kestävänä elinympäristönä”.⁹⁵ Tässä ekologisessa taloudessa inhimilliseen toimintaan ja luontoon liittyvät asiat ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Rasmussen ajattelee, että maailman elämää rakentava ekologinen ”dynamiikka” tulisi ymmärtää. Tällöin *oikosta* kohdellaan viisaudella ja sen ihmisille asettamat rajoitukset muistetaan.⁹⁶

Elämän perusedellytykset tai edes yhteiskuntaan perinteisesti liitettävät palvelut, kuten koulutus, eivät Rasmussenin mukaan toteudu ilman ”elämänmuotoja, jotka tarjoavat ravintoa toisilleen mitä hämmästyttävimmissä ekosysteemeissä”.⁹⁷ Jos tämä ekologinen talous, Maa itse, irrotetaan kontekstistaan suljettuna ekosysteemeille varattuna elinympäristönä eli yhteisenä *oikoksena*, silloin tullaan katsoneeksi ainoastaan yksityiskohtia isomman kuvan sijasta. Isossa kuvassa planeettamme muodostaa Rasmussenin mukaan kokonaisen yhteisön.⁹⁸ Tämän laajemman näkökulman hahmottamiseen Rasmussen käyttää apunaan klassisesta ja koineekreikasta nousevia merkityksiä, joista hän johtaa omat ympäristöeettiset argumenttinsa.

Rasmussenin ilmauksen ”Habitat Earth” kokonaisvaltaisuudella on yhteytensä paitsi kreikan, myös englannin ja latinan kielen yhteisiin leikkauspisteisiin ja niistä kumpuaviin suomennosratkaisuihin: *habitat*⁹⁹ voidaan suomeksi kääntää elinympäristöksi tai habitaatiksi ja *Earth* planeetaksemme Maaksi. Tieteen Termipankin mukaan habitaatti on ”elinympäristö, paikka, jossa eliö elää ja jonka se vaatii elinpiirikseen”.¹⁰⁰ Elinpiiri-sana tuo ainakin itselleni mieleen ekologisen tilan ja sen rajat. Rasmussenin argumentit sopivat yhteen tämän ajatuksen

⁹³ Rasmussen 2001, 91.

⁹⁴ Rasmussen 2001, 90.

⁹⁵ Rasmussen 2001, 91.

⁹⁶ Rasmussen 2001, 92–93.

⁹⁷ Rasmussen 2001, 91.

⁹⁸ Rasmussen 2001, 19, 91.

⁹⁹ Sana ”habitat” on lainattu englantiin latinan kielestä. Oxford English Dictionary 2023.

¹⁰⁰ Tieteen Termipankki 2025.

kanssa, sillä hänen mukaansa maa on ”oikos”, mikä lopulta merkitsee myös sitä, että maa on ekologisenä elinympäristönä ”äärellinen, rajattu tila”.¹⁰¹ Tämän elinympäristön kantokyvyllä on siis myös rajansa.¹⁰²

Rasmussenin mukaan ihmiskunta ei ole havainnut riittävässä määrin sitä, että maa (earth) on yhteisö, johon myös yhteiskunta kuuluu. Hän kysyy teoksensa johdannossa, millaisia toiminnan ja ajattelun tapoja tarvitaan maan ja luonnon muodostamassa monimutkaisessa yhteisössä, jossa ihmisen vastuullinen toiminta ei toteudu. Vastuullisen toiminnan tiellä olevista asioista hän ottaa esiin ylioptimistisen talousajattelun negatiivisen vaikutuksen luonnon ja maailman tilaan ja muistuttaa toisenlaisten ajattelutapojen omaksumisen merkityksestä ongelmien ratkaisemiseksi.¹⁰³ Moraaliajattelun kaventumisella vain inhimillisiin näkökulmiin ei tulla onnistumaan ”elämän ymmärtämisessä saati sen palvelemisessa.”¹⁰⁴ Rasmussenin mukaan ”earth community”, maahan perustuva yhteisöllisyys, vaatii toteutuakseen uudenlaista ajattelua, tarkemmin sanottuna ”bio- tai geosentristä tietoa, etiikkaa ja uskoa”.¹⁰⁵

Diskursiivisesti katsoen teoksesta voidaan löytää keskeinen ja toistuva teema: luomakunnan ekologinen yhteisyys ja sen ymmärtämisen vaatima muutos. Juuri uudenlaisen ja kokonaisvaltaisen (*oikokseen* keskittyvän) ympäristöettisen ajattelun synnyttäminen vaikuttaa olevan Rasmussenin teoksen keskeisimpiä arvoihin liittyviä päämääriä. Kokoavana teemana se sisältää niin ympäristöä haavoittaneiden muutosten kuin eettisen ajattelun muutosten pohtimisen. *Oikoksen* merkityksen ja muutoksen käsittely luo kristinuskoon liittyvien ekoteologisten lähtökohtien – kuten luomisen – ohella eräänlaisen kehystävän kontekstin, jonka lävitse maailmaa tarkastellaan. Luterilaisena ekoteologisenä dokumenttina muutoksen, luomisen ja ekoteologian voidaan olettaa olevan osa myös kirkon ilmasto-ohjelman¹⁰⁶ kehystävää ydintä.

Nurmen ja Rasmussenin pohdintaa ihmiskunnan luonnolle aiheuttamista ongelmista yhdistää se, että molemmat näkevät ihmisen ajattelun historiassa olleen piirteitä, jotka mahdollistivat ihmisen väärällä tavalla ylikorostuneen aseman suhteessa luontoon ja näin ollen myös luonnon käyttämisen hyväksi vailla ajattelua sen ympäristöllisistä vaikutuksista.¹⁰⁷ On näkökantoja, joiden mukaan näihin piirteisiin voidaan lukea antiikin ajan filosofian vaikutukset

¹⁰¹ Rasmussen 2001, 91.

¹⁰² Rasmussen 2001.

¹⁰³ Rasmussen 2001, 15, 324.

¹⁰⁴ Rasmussen 2001, 17–18.

¹⁰⁵ Rasmussen 2001, 18.

¹⁰⁶ Rasmussenin teos mainitaankin ilmasto-ohjelman toisen luvun s. 40 kirjallisuusluettelossa. Sitä, missä väitteissä Rasmussenin ajatuksia on käytetty, ei avata ohjelman tekstissä tarkemmin.

¹⁰⁷ Rasmussen 2001; Nurmi 2023.

ja descartesilainen dualismi eli ruumiin ja sielun erottaminen toisistaan. Näiden on esitetty johtaneen luonnon näkemiseen ennemmin koneen kaltaisena kuin ekologisena ja harmonisena kokonaisuutena.¹⁰⁸ Myöskin uskonnolliset instituutiot ovat pohtineet samoja haasteita: kehityskaari, joka lähtee filosofian historiasta ja etenee valistuksen kautta tieteellis-teknisen maailmankuvan luontonäkemyksiin, on myös kirkon ilmasto-ohjelman väittämä kehityskulku.¹⁰⁹

Kaikkien kolmen edellä käsitellyn tutkijan näkökulmasta ympäristöeettisen ajattelun tulisi muuttua ympäristöä ja luontoa koskevien ongelmien korjaamiseksi. Maan ymmärtäminen ekologisena, julkisena ja jaettuna taloutena, moraalisen toimijan kiinnittäminen ympäröivään todellisuuteen, ja vastuukäsitysten ymmärtäminen laajemmin kuin vain yksilöön rajoittuvana, voidaan nähdä olevan osa muutoksen tarvetta ja vastuuta perustelevaa merkityskokonaisuutta. Nämä kaikki Nurmen, Rasmussenin ja Hormion näkemykset ovat yhdistettävissä keskenään *vastuun rakentamisen* näkökulmasta. Vaikka kaikki heistä tarkastelevat ihmisen moraalista toimintaa oman tutkimusalan näkökulmasta, jokainen samalla käsittelee ihmisen vastuun ja luonnon tilan välistä suhdetta.

2.5. Yksilön osallisuusvastuu kollektiivisessa rakenteessa

Sivuilla 11 – 12 käsiteltiin filosofiassa paljon tutkittua moraaliagentin ideaa ympäristöasioiden ja yksilön vastuun kontekstissa. Samalla sivuttiin myös sitä, minkälainen kytkös yksilöiden vastuun filosofisella pohtimisella on modernin moraalifilosofian ajatukseen ihmisestä poikkeuksellisena, moraaliselta harkintakapasiteetillaan muista eliölajeista erottautuvana moraaliagenttina¹¹⁰. Kuten kyseisessä alaluvussa jo todettiin, yksilöt ovat osallisuusvastuussa silloin, kun he kytkeytyvät erilaisten moniulotteisten rakenteellisten yhteyksien kautta yhteisen kollektiivisen toimijan tekemiin vahinkoihin.¹¹¹ Yleisesti ottaen on olemassa paljon erilaisia tilanteita, joissa moraalikytkennät eivät ole yksinkertaisia. Filosofi Derek Parfitin mukaan on monia tilanteita, joissa on vaikea todeta, ketkä *yksittäiset* henkilöt kollektiivina toimivassa ihmisjoukossa ovat toteuttaneet jonkin vahingollisen asian (esimerkkinä hän mainitsee ilman saastuttamisen). On kuitenkin mahdollista erottaa se *ihmisjoukko*, jonka jäseniä on ollut yhdessä toteuttamassa tätä vahingollista asiaa.¹¹²

Vahingon aiheuttaneen ryhmän yksilöiden tunnistaminen yleisellä tasolla on kuitenkin eri asia kuin se, voidaanko ryhmän *jokaista yksilöä* pitää vastuussa vahingollisesta teosta.

¹⁰⁸ Suutala 2007, 116–117.

¹⁰⁹ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 18–19.

¹¹⁰ Ks. Nurmi 2023.

¹¹¹ Hormio 2013, 109.

¹¹² Parfit 1986, 848.

Hormio ottaa kantaa tähän ajatukseen. Hän huomaa Parfitin ajattelusta puuttuvan sen olennaisen kytköksen, jonka avulla ryhmän (tai Hormion sanoin ”kollektiivin”) tekemä vahingollinen teko voitaisiin nähdä siihen kuuluvien ihmisyksilöiden vastuulla olevaksi.¹¹³ Osallisuusvastuun käsite täyttää tämän Parfitin ajattelun aukkokohtan, sillä sen avulla voidaan tarkastella kytköksiä yksilön kollektiiviseen rakenteeseen kuulumisen ja kollektiivin itsensä aiheuttaman vahingon välillä.¹¹⁴

Kytös rakenteeseen kuulumisen ja kollektiivin aiheuttaman vahingon välillä on hyvin ajankohtainen ja monenlaisia kysymyksiä herättävä. Se myös esiintyy hyvin usein ilmastokeskustelussa pohdittaessa esimerkiksi minkä tahansa laajan kollektiivin yksittäisten jäsenten vastuuta koko kollektiivin kasvihuonekaasupäästöistä. Voivatko kaikki saman kollektiivin, kuten valtion, sisällä olevat ihmiset kantaa yhtä paljon vastuuta maansa kokonaispäästöistä vai pitäisikö eniten kuluttavien ryhmien tehdä suhteessa vielä enemmän päästöjen leikkaamiseksi kuin vähän kuluttavien ihmisten?

Ilmastotieteen näkökulma vaikuttaa edeltävien kysymysten pohdintaan. Jos päästöt yhä lisääntyvät, samalla lisääntyvät myös ilmastomuutoksesta aiheutuvat haitat.¹¹⁵ IPCC:n ilmastotiede ei jätä tätä epäselväksi.¹¹⁶ Tieteen tulosten tunnustamisella on puolestaan tärkeä rooli ilmastotoimiin ryhtymisessä.¹¹⁷ Medialla voidaan tästä näkökulmasta nähdä olevan paljon merkitystä tietoisuuden lisäämiseksi ilmastotilanteesta.

2.6. Media, diskurssit ja sosiaalinen todellisuus

Journalistisen median voidaan nähdä säännöllisesti vaikuttavan yhteiskunnassa käytävän keskustelun yleiseen järjestykseen. Seppäsen ja Väliverroksen mukaan tähän median ”päiväjärjestykseen”¹¹⁸ vaikuttaminen tarkoittaa median voimaa vaikuttaa siihen, mistä ihmiset *ylipäättään* keskustelevat. Tähän kuuluu median toiminta *portinvartijana*; toisin sanoen valta päättää, millaisia (esimerkiksi ilmasto koskevia) tietoja ja käsityksiä mediaorganisaatio päästää toimituksestaan läpi ja mistä asioista se ”pysyy hiljaa”. On kuitenkin tärkeää huomioida, että päiväjärjestystä ja portinvartijuutta ohjaavat myös monet mediatyöskentelyn rutinoituneet – ja näin myös toimitusvalintojen tiedostamisesta riippumatta vaikutusvaltaiset – käytännöt. Yhtä lailla toimittajan aihevalintojen taustalla voivat silti olla myös tietoiset

¹¹³ Hormio 2013, 109.

¹¹⁴ Hormio 2013.

¹¹⁵ Hormio 2020, 115 – 116.

¹¹⁶ IPCC 2023.

¹¹⁷ Broadbent et al. 2016, 4.

¹¹⁸ Seppänen & Väliverronen 2015, 185.

ratkaisut.¹¹⁹

Päiväjärjestyksen ja portinvartijuuden näkökulmat ovat siis olennaisia mediasisällön muodostamien viestien tulkinassa. Tässä yhteydessä oleellista on huomioida myös muutos. Esimerkiksi portinvartijoiden määrä on sosiaalisen median myötä lisääntynyt, eikä perinteisten joukkoviestinten merkitys uutiskanavana ole samanlainen kuin ennen.¹²⁰ Toisaalta esimerkiksi perinteiset tv-uutislähetykset ovat nyt yhä useamman taskussa helposti saatavilla.

Sosiaalisen median suosio mediakanavana ei siis tarkoita sitä, että perinteisellä massamedialla ei olisi vielä paljonkin vaikutusvaltaa. Vuonna 2024 Uutismedian liiton toimeksiannosta toteutetussa kyselyssä (n = 1000) 77 % suomalaisista yhdisti sanomalehtiin ominaisuuden *luotettava*. Sosiaaliseen mediaan luotettavuuden yhdisti vain 3 % vastaajista.¹²¹ Vaikka yksittäinen tulos ei kerro kaikkea, suuri ero lukujen välillä viittaa sanomalehtiä kohtaan osoitettuun suurempaan luottamukseen, ja myös uutislehtien tutkimus antaa viitteitä perinteisemmän median vaikutuksesta. Esimerkiksi uutislehtiä vertailevassa kansainvälisessä sosiologisessa tutkimuksessa massamedialla nähdään olevan edelleen vaikutusvaltaa ilmastopolitiikan luomisessa ja harjoittamisessa.¹²² Massamedialla voidaan nähdä olevan merkitystä ilmastokeskustelun sosiaaliselle todellisuudelle, siis sen päiväjärjestykselle¹²³. On todennäköistä, että kunkin median ilmastoasioista käyttämä kieli vaikuttaa tähän sosiaaliseen todellisuuteen ja siihen mistä jatkossa puhutaan. Vaikuttaakseen tähän medioiden täytyy luonnollisesti tavoittaa asiasta kiinnostuneet ihmisryhmät. Tavoittaminen vaatii massamedioilta myös uudistumista. Esimerkiksi *Kirkko ja kaupunki* -seurakuntalehti on uudistuneella verkkomediallaan onnistunut tavoittamaan laajan joukon erilaisia seurakuntalaisia.¹²⁴

Seuraavissa kappaleissa kuvataan kielen merkitystä sosiaalisen todellisuuden¹²⁵ muotoutumisessa. Samalla selvennetään sitä, miten diskurssit ja sosiaaliset instituutiot liittyvät toisiinsa sosiaalisen konstruktionismin teoriasuuntauksessa. Tämän sosiologisen suuntauksen mukaan yhteiskunnallinen todellisuus on sosiaalisissa prosesseissa rakentunutta.¹²⁶ Kieli taas on keskeisessä roolissa sen rakentumisessa.¹²⁷

Myöhempi konstruktionistinen kirjallisuus pohjaa ajatuksensa monella tapaa Bergerin ja Luckmannin ydinajatukseseen sosiaalisesta todellisuudesta. Heidän konstruktionistisen

¹¹⁹ Seppänen & Väliverronen 2015, 185 – 186.

¹²⁰ Seppänen & Väliverronen 2015, 185.

¹²¹ Iro Research 2024, 3.

¹²² Broadbent et al. 2016; Kukkonen et al. 2021.

¹²³ Seppänen & Väliverronen 2015, 185 – 186.

¹²⁴ Kokonaiskirkollinen viestintäselvitys 2023, 20.

¹²⁵ Ks. Berger & Luckmann 1994.

¹²⁶ Berger & Luckmann 1994.

¹²⁷ Berger & Luckmann 1994, 48 – 50.

teoriaansa tärkeimmät yhteydet Ian Parkerin diskurssintutkimukseen voidaan tässä tiivistää kolmeen pääkohtaan:

1. Yhteiskunnallinen todellisuus on ”sosiaalisesti rakentunutta”.¹²⁸ Sama koskee myös diskursseja.¹²⁹
2. Historia muovaa sosiaalisten instituutioiden kieltä, jonka kategorinen järjestyneisyys voi tehdä siitä ”objektivoitunutta”.¹³⁰ Historiallisuus on näin yksi keskeisin diskurssi-ilmiön piirre.¹³¹
3. Diskurssit voidaan asettaa osaksi historiaa.¹³² Sen saatossa kieli *konstruoi* ja *legitimoi* instituutioita.¹³³

Ensimmäinen pääkohta tiivistää yhteiskunnallisen todellisuuden sosiaalisuuden. Bergerin ja Luckmannin mukaan yhteiskunnallinen todellisuus, jossa ihmiset elävät, on yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa sukupolvien saatossa rakentunutta ja kerrostunutta todellisuutta.¹³⁴

Kielen kautta rakentunut todellisuus voi vaikuttaa sisällöllisesti itsestään selvältä ja vaikeasti kyseenalaistettavalta, jos sen taustoja ei tiedetä.¹³⁵ Tässä mukaan tulevat diskurssit. Parkerin mukaan kullekin diskurssille on tunnusomaista, että se on ”yhtenäinen merkityssystemi”.¹³⁶ Merkityssysteminä se puolestaan koostuu erilaisista sille olennaisista *lausumista*.¹³⁷ Diskurssin kielen ymmärtämiseksi tarvitaan tieto sen keskeisistä lähtökohdista.

Parker määrittelee diskurssin ”lausumien systeemiksi, joka rakentaa objektin”.¹³⁸ Yksinkertaistettuna määritelmä siis edellyttää diskurssin olevan systemaattinen merkityksen tuottamisen tapa, joka rakentaa jotakin tiettyä objektia. Hänen mukaansa diskurssit käyttävät objekteja, jotka ovat ”rakentuneet menneessä”.¹³⁹ Hieman samoin kuin Berger ja Luckmann korostavat sukupolvi-näkökulmaa, myös Parker huomioi historian kielelliselle todellisuuden muovautumiselle tärkeäksi.

Toinen pääkohta tiivistääkin sen, kuinka yhteiskunnallinen todellisuus on historiallissosiaalisessa vuorovaikutuksessa jatkuvasti muovautuvaa. Kieli on tämän todellisuuden

¹²⁸ Berger & Luckmann 1994, 13.

¹²⁹ Parker 2014.

¹³⁰ Berger & Luckmann 1994, 42, 49, 51.

¹³¹ Parker 2014, 15.

¹³² Parker 2014, 15.

¹³³ Berger & Luckmann 1994, 74 – 75; ks. myös Parker 2014, 16 – 17.

¹³⁴ Berger & Luckmann 1994, 48 – 50.

¹³⁵ Berger & Luckmann 1994, 71 – 73.

¹³⁶ Parker 2014, 10–11.

¹³⁷ Parker 2014, 5.

¹³⁸ Parker 2014, 5.

¹³⁹ Parker 2014, 15.

keskeinen merkkijärjestelmä, jonka avulla yksilöt voivat tehokkaasti sanallistaa kokemuksiaan. Kieltä voi muovata uudelleen ja uudelleen, ja sen avulla yksilö voi myös välittömästi ”objektivoida kokemuservirtaansa”¹⁴⁰. Hän voi näin kategorisoida kokemuksiaan, ja muuntaa ne individuaalisesta kokemuservarannosta kollektiivisesti mielekkääseen ja ymmärrettävään, ”yksilöitymättömään”¹⁴¹ muotoon. Historian kuluessa ihmiset myös muovaavat kielen merkityksiä toinen toisilleen. Sosiaalisesta ”instituutioiden maailmasta” voi muovautumisen seurauksena tulla kokemuserillisesti katsoen yksilölle vastaanantomattoman todellinen.¹⁴² Näin hänelle saattaa olla haastavampaa kyseenalaistaa esimerkiksi kielen sopimuservaraista luonnetta.¹⁴³ Diskurssintutkimuksen näkökulmasta tämä voi koskea myös rooleja¹⁴⁴, joita diskurssit yksilölle tarjoavat.

Kolmannen pääkohdan mukaan diskurssit voidaan ”paikantaa historiallisesti”¹⁴⁵. Tämä diskurssien paikantuminen aikaan liittyy erääseen toiseenkin niiden tunnuspiirteeseen: siihen, että diskurssi (Parkerin sanoin) ”sisältää subjektit”.¹⁴⁶ TunnuSPIIRTEEN hahmottamisessa hyödyllinen on karkea ajatuksellinen jako tekstiin ja sen vastaanottavaan toimijaan, subjektiin. Tässä yhteydessä diskurssin tarkasteluun sisältyy se, mistä ja miten diskurssi ”puhuu”: millaiseksi subjektiksi diskurssi saa kuulijansa *asemoitumaan* tai millaisista objekteista diskurssissa puhutaan. Se mistä, miten ja kenelle diskurssin sosiaalisessa todellisuudessa puhutaan, määrittyy puolestaan pitkälti historian kautta. Historiassa vakiintuneet tavat puhua voivat saada kuulijansa asemoitumaan tiettyihin, diskurssin itsensä rajaamiin rooleihin. Parker mainitsee esimerkiksi ”medikaalisen diskurssin”, joka antaa kullekin oman paikan ja roolin potilaan ja lääkärin välisessä valtasuhteessa.¹⁴⁷

¹⁴⁰ Berger & Luckmann 1994, 49.

¹⁴¹ Bergerin & Luckmannin mukaan vuorovaikutuksessa ”tyypitykset muuttuvat asteittain yksilöitymättömiksi niiden etäännyessä kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta” ollen ”persoonattomia”. Berger & Luckmann 1994, 42.

¹⁴² Berger & Luckmann 1994, 49, 72, 74 - 75.

¹⁴³ Berger & Luckmann 1994, 72 - 74.

¹⁴⁴ Suoninen 2016, 63, 68 - 71.

¹⁴⁵ Parker 2014, 15.

¹⁴⁶ Parker 2014, 9.

¹⁴⁷ Parker 2014, 9 - 10.

3. Tutkimustehtävä ja tutkimuksen toteuttaminen

3.1. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Tämän tutkielman tutkimustehtävänä on analysoida, millaisia vastuun konstruoinnin tapoja kirkon seurakuntalehdissä ja ilmasto-ohjelmassa esiintyy koskien luonnon tilaa ja erityisesti ilmastonmuutosta. Vastuukeskustelua luonnon tilasta tarkastellaan siis merkityksiä luovana diskursiivisena toimintana, ja samaa aihetta käsittelevistä eri teksteistä pyritään löytämään yhteyksiä.

Tutkimuskysymys on: *Millaisilla tavoilla Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntalehdissä ja ilmasto-ohjelmassa konstruoidaan yksilöiden, ihmiskunnan ja instituutioiden eettis-teologista vastuuta ja vaikutusmahdollisuuksia luonnon tilaan?* Tutkimuksen metodina toimii kriittinen diskurssianalyysi, jossa katsotaan erityisesti, mitkä merkitysjärjestelmät ovat hallitsevia. Tarkemmin sanottuna kriittisen diskurssianalyysin¹⁴⁸ tehtävä on tarkastella prosessia, jossa tietyt merkitysjärjestelmät muuttuvat hallitseviksi ja syrjäyttävät toisia merkityksenannon tapoja.¹⁴⁹

Käyttämällä diskurssianalyysia voidaan pureutua syvällisesti siihen, millaisia eri merkityksiä ihmiset käyttävät ja levittävät kielellisessä vuorovaikutuksessa sekä millaiseksi sosiaalinen todellisuus näiden merkityksien pohjalta jatkuvasti rakentuu¹⁵⁰. Diskurssianalyysi soveltuu niin puhutun kuin kirjoitetunkin kielen tarkasteluun ja tämän tutkielman tehtävä on tunnistaa seurakuntalehdistä löytyviä diskursiivisia tapoja ja käytänteitä sekä tulkita niiden sosiokulttuurisia merkityksiä.¹⁵¹

Kriittiselle diskurssianalyysille olennainen piirre on paitsi käsitys kielestä sosiaalista todellisuutta rakentavana elementtinä, myös käsitys diskurssien ja toiminnan yhteydestä.¹⁵²

Toiminnalla tarkoitan tässä erityisesti teksteihin liittyvää toimintaa, kuten lukemiseen, kirjoittamiseen ja mielipiteenmuodostukseen liittyvää merkityksenantoa. Siihen taas vaikuttavat persoonalliset, merkityksiä sisältävät roolit.¹⁵³ Kun ihminen esimerkiksi puhuu, lukee tai kirjoittaa, hän todennäköisesti pyrkii myös ottamaan erilaisia rooleja ja samalla suhteuttamaan niitä siihen, millaisena oman identiteettinsä näkee. Eero Suoninen sanoittaa tämän niin, että diskurssit kykenevät rohkaisemaan ihmisiä tiettyihin persoonallisuuden

¹⁴⁸ Keskittyminen yhteiskunnallisiin ilmiöihin on ominaista kriittiselle analyysille. Pälli & Lillqvist 2020, 388.

¹⁴⁹ Jokinen & Juhila 2016, 88.

¹⁵⁰ Berger & Luckmann 1994.

¹⁵¹ Valtonen 1998, 104.

¹⁵² Heracleous 2004, 179.

¹⁵³ Suoninen 2016, 63, 68 – 71.

”positioihin”¹⁵⁴, esimerkiksi poliittisesti tai kulttuurisesti korrektin näkemyksen puolustajaksi.¹⁵⁵

Myös Parkerin mukaan diskurssit voivat saada ihminen asemoimaan itsensä tietyllä, kunkin diskurssin rajaamalla tavalla.¹⁵⁶ Lisäksi hän näkee kielen merkityksen hyvin samankaltaisesti kuin Berger ja Luckmann. Parkerin mukaan tiedonsosiologialle on tyypillistä käsitys, jossa ”kieli tekee sen kuvaamat ilmiöt oleviksi”. Kuitenkin vasta viittaamalla tähän kielen kuvaamaan ”johonkin”, objektiin, sille tullaan luoneeksi ”todellisuus”.¹⁵⁷ Yhtä hyvin voidaan puhua merkityksen luomisesta kuvattavalle asialle. Nämä merkitykset voivat puolestaan sisältyä diskurssiin.

3.2. Diskurssianalyysi metodina ja sosiaalisen konstruktionismin osana

Diskurssianalyysi on osa sosiaalisen konstruktionismin teoriasuuntausta, josta on kerrottu tarkemmin tutkielman toisessa luvussa. Kuten luvussa on todettu, kieli voidaan nähdä historian saatossa muodostuneiden merkitysten kokonaisuutena. Tätä yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa rakentunutta kollektiivista järjestelmää, kieltä, käytetään niin kasvokkaisessa kuin tekstuaalisessakin vuorovaikutuksessa. Kielen avulla käytävässä vuorovaikutuksessa rakennetaan omaa subjektiviteettia ja toisaalta tulkitaan muiden ihmisten toimintaa.¹⁵⁸ Tällainen vuorovaikutus voi sisältää monia tekstejä, kun tekstin käsite ymmärretään laajasti niin, että se kattaa eri tyyppisiä ja muotoisia merkityksen kietoumia. Tämä tutkielma painottuu enimmäkseen kirjoitetun tekstin tarkasteluun. Kuvat huomioidaan analyysissa, mutta niiden sisältöä kirjoitetaan auki vain silloin, kun se on diskursiivisen kokonaisuuden kannalta olennaista.

Diskurssianalyttisena tutkimuksena tämä tutkimus ei tähtää asiayhteydestään irrotetun kielellisen järjestelmän tarkastelemiseen. Sen sijaan diskurssianalyysille tyypillisesti tutkimuksen tarkoitus on osoittaa, miten *kontekstin* asettamat sosiokulttuuriset tekijät, kuten sosiaaliset normit, säännöt ja käytänteet ovat rakentaneet ja rakentavat tekstiä itseään. Tarkastelu keskittyy tällöin yhteiskunnallisten rakenteiden ja toimijoiden tuottamien diskurssien väliseen yhteispeliin muun muassa intertekstuaalisuuden ja vallankäytön näkökulmista käsin.¹⁵⁹ Myös tässä tutkielmassa pyritään huomioimaan valtanäkökulma sikäli,

¹⁵⁴ Vrt. Parker 2014, 9 – 10.

¹⁵⁵ Suoninen 2016, 63, 68 – 71.

¹⁵⁶ Parker 2014, 9 – 10.

¹⁵⁷ Parker 2014, 8.

¹⁵⁸ Berger & Luckmann 1994, 48 – 50.

¹⁵⁹ Valtonen 1998, 104 – 105, 107.

että tiedostetaan kielen potentiaali heijastaa erilaisia yhteiskunnallisia ja kenties myös ekologisia hierarkioita.

Diskurssianalyysi ei ole kiinteärajanen, eri aineistoihin heti sovellettavissa oleva menetelmä. Esimerkiksi tutkimuskysymys vaikuttaa siihen, mitä teorioita diskurssien tutkimiseen käytetään.¹⁶⁰ Kriittinen diskurssianalyttinen tutkielma ei kontekstisidonnaisuutensa ja laadullisen tutkimusotteensa takia pyri laajamittaiseen yleistettävyyteen. Sen sijaan siinä pyritään teoriapohjaisesti tuottamaan mahdollisimman perusteltuja tulkintoja siitä, millaisia vaikutuksia eri merkityssystemien käytöllä saadaan aikaiseksi.¹⁶¹ Tämän tutkielman osalta nämä tulkinnat rakentuvat monelta osin diskursseja tutkineen Ian Parkerin ajatusten pohjalle. Hän on määritellyt diskurssille tietyt tunnuspiirteet, joita kaikkia hyödyntää myös Suoninen artikkelissa¹⁶², jossa perehdytään kielenkäytön vaihtelevuuden *analysoimiseen*. Näin ollen nämä kaikki tunnuspiirteet on metoditeoreettisesti perusteltua läpikäydä myös tässä tutkielmassa toteutettavan analyysin tukemiseksi.

Parker esittelee diskursseja käsittelevässä kirjassaan *Discourse Dynamics*¹⁶³ seitsemän erilaista diskurssin tunnuspiirrettä. Näistä on jo luvussa 2.6. käyty läpi tunnuspiirteet diskurssi ”yhtenäisenä merkityssysteminä” (4), ”diskurssi sisältää subjektit” (3), sekä sivuttu diskurssien asettumista osaksi historiaa (7).¹⁶⁴ Myös seuraavaksi neljä jäljelle jäävää piirrettä (1, 2, 5, 6) käydään läpi sovelletussa järjestyksessä, mutta jokaisen piirteen yhteyteen suluissa kirjoittamani numero kertoo alkuperäisen paikan Parkerin luettelossa. Lisäksi Parker antaa diskursseista lisäpiirteitä, joista käydään läpi yksi.

Parkerin järjestyksessä ensimmäinen tunnuspiirre (1) on, että ”diskurssi realisoituu tekstissä”.¹⁶⁵ Parker käsittää tekstin eräänlaisena merkityksen kudelman¹⁶⁶, jonka osat muodostavat tietyllä tavalla verkottuneen kokonaisuuden.¹⁶⁷ Tämän kokonaisuuden sujuvammaksi kuvaamiseksi käytän muodostamaani sanaparia ”merkityksen kietoumat”.

Lyhyemmin sanottuna teksti voidaan nähdä siis nähdä merkityksen kietoumina. Merkityksen kietoumat eivät ole läsnä ainoastaan puheessa tai kirjoitetussa tekstissä, vaan myös esimerkiksi ei-sanallisessa käyttäytymisessä, muodissa, kuvissa tai mainoksissa. Näin ollen

¹⁶⁰ Haapanen et al. 2018, 10, 13.

¹⁶¹ Suoninen 2016, 57.

¹⁶² Suoninen 2016.

¹⁶³ Parker 2014.

¹⁶⁴ Parker 2014, 9 – 10, 15.

¹⁶⁵ Parker 2014, 6.

¹⁶⁶ Parker itse kuvaa teksti-ilmiön monimutkaisuutta metaforaisesti ilmauksella ”tissues of meaning” (Parker 2014, 6). Jo pienikin kankainen nenäliina (engl. tissue) voi sisältää paljon monimutkaisia kuvioita.

¹⁶⁷ Parker 2014, 6.

myös nämä ja monet muut sosiaalisessa maailmassa vaikuttavat asiat voidaan nähdä tekstinä.¹⁶⁸ Diskurssianalyysin metodin näkökulmasta esimerkiksi sanomalehtiartikkelin diskursiivisuutta tulisikin tarkastella kokonaisuutena, joka pitää sisällään sekä kuvat että tekstin.

Kuten toisessa luvussa jo kuvattiin, Parkerin mukaan diskurssit tulevat todeksi tekstissä ja kunkin diskurssin ”merkityssysteemi on yhtenäinen”.¹⁶⁹ Parker tarkoittaa yhtenäisyydellä muun muassa, että diskurssin värittämä kuva todellisuudesta sen eri osineen voidaan ”pelkistää tätä todellisuutta koskeviksi lausumiksi”.¹⁷⁰ Se on kielellinen kokonaisuus, jonka osat, kuten metaforat ja muut lausumat, voidaan ryhmitellä ja purkaa. Lausumille puolestaan voidaan antaa yhtenäisen kokonaisuuden status, mikäli ne liittyvät samaan aiheeseen.¹⁷¹ Jotta jonkin tekstin voisi sanoa edustavan diskurssia, sen ilmausten on siis oltava osa tavalla tai toisella johdonmukaista merkityskokonaisuutta.

Parkerin mukaan on virheellistä luulla, että kukaan voisi löytää diskursseja sinänsä, ikään kuin kokonaisina.¹⁷² Sen sijaan voidaan havaita ”diskurssin palasia”¹⁷³, kuten Parker asian ilmaisee. Tämän tutkimuksen metodinen lähtökohta on samankaltainen: tarkoitus ei ole ajatella tekstien sisältämiä diskursseja kaikenkattavina, muista teksteistä erillisinä ilmiöinä. Siksi myös itse puhun jatkossa Parkerin mukaisesti juuri diskurssin palasista.

Diskurssi on siis johdonmukainen, mutta tavat, joilla tuo johdonmukaisuus ilmenee, ovat moniulotteisia. Parkerin sanoin diskurssi on ”erilaisia kerroksia” sisältävä ilmiö.¹⁷⁴ Tämän pohjalta voidaan väittää, että jokin tietty tekstin sisältämä yksityiskohta ei *välttämättä* ole osa minkään diskurssin kerroksia, mutta se *voi* kuitenkin olla.

Parker jakaa diskurssien välittämän todellisuuden kahteen eri tasoon. Ensimmäinen todellisuuden taso on diskurssissa ilmenevien ”objektien” taso. Tähän sisältyvät ne (yleisesti ottaen) todelliset tai fiktiiviset asiat, ”joihin diskurssi viittaa”. Toinen todellisuuden taso, johon diskurssi voi viitata, on ”diskurssi itse”.¹⁷⁵ Tämä tasoerottelu on tärkeä osa myös tämän tutkimuksen diskurssianalyttistä metodologiaa. On esimerkiksi eri asia kuvailla luonnon ekologisia systeemejä itsejään kuin kuvata tieteellisesti sitä, millaisella kielellä näistä ekologisista systeemeistä on tähän saakka kirjoitettu.

Kielellä on potentiaali irrottautua arkitodellisuudesta, ja erilaiset käsite- ja

¹⁶⁸ Parker 2014, 6.

¹⁶⁹ Parker 2014, 6, 10 - 11.

¹⁷⁰ Parker 2014, 10–11.

¹⁷¹ Parker 2014, 10 - 11.

¹⁷² Parker 2014, 6.

¹⁷³ Parker 2014, 6.

¹⁷⁴ Parker 2014, 15.

¹⁷⁵ Parker 2014, 8.

symbolikokonaisuudet voivat kasvaa monimutkaisiksikin.¹⁷⁶ Yhtä hyvin kuin konkreettisemmat asiat, myös nämä abstraktit asiat voivat olla ”diskurssien objektien” tasoa. Diskurssien moniulotteisuus on todellisuutta, eikä niiden rajaaminen ole aina yksinkertaista.¹⁷⁷ Tekstin yksityiskohdat voivat olla osa laajempaa diskurssia tai sitten eivät. Parkerin näkökulmasta ne ovat, jos ne voidaan hahmottaa osaksi laajempaa diskurssin lausumien kokonaisuutta.¹⁷⁸ Näitä lausumien kokonaisuuksia on tarkoitus paikantaa myös tämän tutkimuksen aineiston analyysissa.

Diskurssi on objektia konstruoiva ja kokonaisuuden muodostava ilmausten rykelmä.¹⁷⁹ Objektia muotoileva mekanismi on samankaltainen, olipa kyseessä sitten objektin materiaalisen olemassaolon kannalta fiktiivinen tai todellinen asia. Parker kirjoittaa:

-- kun objektia on käsitelty yksityiskohtaisesti diskurssin sisällä, *ei* ole vaikeaa viitata siihen aivan kuin se olisi todellinen.¹⁸⁰

Fiktiivisyydestä ja diskursseista on tarpeen antaa arkipäivän esimerkki. Parker ottaa esimerkiksi tilanteen, jossa laajasti tunnettua fiktiivistä hahmoa (hänen esimerkissään Ninja Turtles -kilpikonna) koskeva diskurssi vaikuttaa suoraan ihmisten arkeen.

Tunnetun Kevin Eastmanin ja Peter Lairdin luoman sarjakuvasarjan kilpikonnat elävät New Yorkin viemäreissä ja taistelevat rikollisia vastaan. Eräässä kaupungissa¹⁸¹ paikallishallinnon oli täytynyt todella sulkea alueen viemäreiden sisäänkäynnit, jotta pienet lapset eivät kulkisi niitä pitkin alas etsimään Turtleseja. Lasten näkökulmasta ”Turtles-diskurssin objektit” olivat todellisia – niin todellisia että niitä oli tarpeen etsiä.¹⁸²

Seuraavan esimerkin kautta Parker kuvaa vieläkin tarkemmin sitä, miten objektit toimivat diskurssissa:

Objektin representaatio ilmenee siinä, kun diskurssin edeltäviin käyttökertoihin ja muihin siihen liittyviin diskursseihin *vihjataan*, ja kun diskursseissa määriteltyihin objekteihin *viitataan*.¹⁸³

Tästä päästään objekteihin liittyvään diskurssin tunnuspiirteeseen (2): ”diskurssissa on kyse objekteista”.¹⁸⁴ Aiemmassa esimerkissä kilpikonnat toimivat objekteina Turtles-diskurssille¹⁸⁵, ja sarjan päähenkilöinä niitä voidaan pitää tämän diskurssin tärkeimpinä objekteina. Kunkin

¹⁷⁶ Berger & Luckmann 1994, 51.

¹⁷⁷ Parker 2014, 8, 10, 13.

¹⁷⁸ Parker 2014, 10–11.

¹⁷⁹ Parker 2014, 5.

¹⁸⁰ Parker 2014, 5.

¹⁸¹ Parker ei suoraan nimeä mitään tiettyä aluetta. Esimerkiksi yhdysvaltalainen Tampa Bay Times -lehti kertoo sivustollaan vastaavasta turtles-hahmoja koskevasta tapauksesta. Tampa Bay Times 30.3.1991.

¹⁸² Parker 2014, 8.

¹⁸³ Parker 2014, 8.

¹⁸⁴ Parker 2014, 8.

¹⁸⁵ Parker 2014, 8.

erillisen Turtles-sarjakuvan ninja-kilpikonnia voidaan nähdäkseni pitää myös tämän objektin ”representaatioina”¹⁸⁶, ja kutakin sarjakuvaa tämän diskurssin ”käyttökertoina”¹⁸⁷. Objektien representaatioita ja käyttökertoja on tarkoitus etsiä myös tämän tutkimuksen tutkimusaineistosta.

Joskus voi olla vaikeaa erotella toisistaan samaan aiheeseen liittyviä ”erillisiä diskursseja”¹⁸⁸. Diskurssit ovat lähtökohtaisesti moniulotteisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Parkerin mukaan käytännössä analyysissä jako perustuukin usein käsitteisiin, ja käsitys siitä, milloin puhutaan samaan diskurssiin liittyvistä lausumista, on monessa tapauksessa myös kulttuurista.¹⁸⁹

Diskursseihin sekoittuu ajan myötä muiden diskurssien sisältöä. Kun vanhempien diskurssien päälle näin kasautuu uutta merkityssisältöä, voi tuloksena olla lopulta uusia diskursseja, jotka vuorostaan toimivat tulevien pohjana.¹⁹⁰ Tätä voidaan kuvailla diskurssien välisestä *intertekstuaalisuudesta* juontuvaksi prosessiksi.

Intertekstuaalisuuteen liittyvä diskurssin tunnuspiirre (5) onkin, että ”diskurssi viittaa muihin diskursseihin”.¹⁹¹ Aiempia diskursseja voidaan referoida lukemattomilla eri tavoilla ja tämä voi tapahtua tietoisesti tai ilman, että esimerkiksi kirjoittaja sitä itse kokonaan tiedostaa.

Diskurssien lähtökohdat voivat olla erilaisia, vaikka niiden päämäärä olisi sama. Siksi niiden tavat kuvata asioita voivat usein olla ristiriidassa keskenään. Diskurssianalyysissä voidaan keskittyä ristiriitoihin erilaisten sanomisen tapojen välillä. Toisaalta kaksi samaan aiheeseen liittyvää eri diskurssia voivat myös ”pyrkii” kokonaan tai osittain samaan päämäärään. Parkerin mukaan diskurssit omaksuvatkin ”metaforia ja institutionaalista tukea toisiltaan”.¹⁹² Tähän kytkeytyvä diskurssin *lisäpiirre* on, että ”diskurssit kannattelevat instituutioita”.¹⁹³ Kaiken kaikkiaan diskurssianalyysissä on siksi tärkeää muistaa tarkastella kannateltujen instituutioiden lisäksi erilaisten diskurssien välisiä vuorovaikutussuhteita.¹⁹⁴ Tämä on kenties tärkein yksittäinen diskurssien intertekstuaalisuuden seuraus diskurssianalyttisen tutkimuksen työotteelle.

Kun minkä tahansa tekstin merkitystä kuvaillaan, käsitellään viestejä, jotka ylittävät yksilötason. Siksi tekstien merkityksiä analysoitaessa tulisi miettiä, mitä teksti vihjaa ja

¹⁸⁶ Parker 2014, 8.

¹⁸⁷ Parker 2014, 8.

¹⁸⁸ Parker 2014, 14.

¹⁸⁹ Parker 2014, 10, 13 - 14.

¹⁹⁰ Parker 2014, 12 - 13.

¹⁹¹ Parker 2014, 12 - 13.

¹⁹² Parker 2014, 13.

¹⁹³ Parker 2014, 16 - 17.

¹⁹⁴ Parker 2014, 13 - 14.

millaisia syys-seuraus -suhteita se pyrkii herättämään.¹⁹⁵ Kirjoittajan käytössä oleva historiallinen diskurssien valikoima on merkitysten esittämisessä tärkeä.

Toisaalta historiallinen diskurssien valikoima tavallaan rajoittaa sitä, mitä näkemyksiä voidaan esittää.¹⁹⁶ Näin tekee myös diskurssin kuudes tunnuspiirre (6), johon ei tässä ole tilaa syventyä. Se liittyy diskurssien taipumukseen reflektoida omaa sisältöään.¹⁹⁷

3.3. Tutkimusaineisto

Tämän maisterintutkielman aineistona toimii Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma sekä seuraavat neljä sen paikallistasolla toimivista seurakuntalehdistä: Kirkko ja Kaupunki, Silta, Pääsky ja Kotiseurakuntani. Lehdistä suurimman Kirkko ja Kaupunki -lehden jakelualue käsittää Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten seurakuntien alueen. Silta-lehteä jaetaan Tampereen seurakuntien alueella, Kotiseurakuntani-lehteä Kajaanin alueella ja Pääsky-lehteä Rovaniemen seurakunnan alueella. Pohjois- ja Etelä-Suomen alueiden seurakuntalehtien mukaan valitsemisen tarkoituksena on pyrkimys saada evankelis-luterilaisen kirkon eri seurakuntien lehdistä alueellisesti edustavampaa tietoa. Lehdet ovat yhteisistä piirteistään huolimatta erilaisia muun muassa ilmestymistiheydensä ja esitysteknisten ratkaisujensa suhteen. Esimerkiksi Kajaanin ja Rovaniemen seurakunnilla ei ole digilehtiä, minkä vuoksi tarkastelu rajautui kaikkien neljän seurakuntalehden kohdalla koskemaan lehtien pdf-muotoisia ja verkkolukuohjelmalla luettavia *näköislehtiä* eli paperisten lehtien näköisversioita¹⁹⁸.

Sana ”seurakuntalehti” on yleisnimitys Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien jäsenalueilleen toimittamista lehdistä. Näistä useimmiten seurakunta- tai seurakuntayhtymäkohtaisista lehdistä vanhimmat perustettiin jo 1900-luvun alussa.¹⁹⁹ Lehtien näköisversiot sisältävät suurimmaksi osaksi artikkeleita, mutta lisäksi myös pääkirjoituksia, mielipidekirjoituksia ja tekstejä, joiden tekstilajia ei ole eritelty.

Seurakuntalehtien tarkastelujakso ajoittuu maaliskuun 2023 lehtinumerosta saman vuoden elokuun lopun numeroihin. Aineiston analyysi rajautuu koskemaan lehtikirjoituksia, joissa otetaan kantaa tai vähintään viitataan ympäristökysymyksiin, luontoon tai ilmastonmuutokseen. Tämä rajaa ulos lehtikirjoitukset, joissa ilmastonmuutokseen tai vaihtoehtoisesti luontoon ei lainkaan edes viitata.

¹⁹⁵ Parker 2014, 6.

¹⁹⁶ Henriques et al. 1984, 105 – 106.

¹⁹⁷ Parker 2014, 14–15.

¹⁹⁸ Kuutti 2012, 135.

¹⁹⁹ Esimerkiksi oululainen Rauhan Tervehdys perustettiin jo vuonna 1907. Kaleva 8.12.2007.

Myös luontokysymyksiin viittaavia lehtikirjoituksia rajataan. Niistäkin tarkempi vastuun konstruoinen ja diskurssien analyysi koskee kirjoituksia, joissa ympäristöasioihin vähintään vihjataan *eettisenä* kysymyksenä. Pelkkä puhe luonnosta ei siis riitä. Näillä kriteerein rajattuna lehtiaineisto koostuu yhteensä 22 lehtitekstistä neljässä eri seurakuntalehdessä tarkastelujakson aikana. Seurakuntalehtien sisältöä tarkastellaan suhteessa kirkon ilmasto-ohjelmaan. Tämä tarkoittaa, että lehtien ja ilmasto-ohjelman diskursiivisia yhteyksiä tarkastellaan ensisijaisesti omassa alaluvussa, mutta myös muualla aiheen niin vaatiessa.

3.4. Analyysin käsitteelliset lähtökohdat ja analyysiprosessi

Tällä diskurssianalyttisellä tutkimuksella ei voida tavoittaa eikä toisaalta pystyä jäljittämään, mistä diskurssit ovat alun perin alkaneet. Tämä liittyy keskeisesti aiemmin kuvattuun Parkerin ajatukseen siitä, että diskurssit ovat historiallisia.²⁰⁰ Tutkimuksella ei ensisijaisesti pyritä myöskään jäljittämään, mitkä tekijät ovat johtaneet lehtitekstin kirjoittajan yksilöllisenä subjektina kirjoittamaan juuri ne asiat, jotka hän on kirjoittanut. Kuitenkin tutkimus sivuaa välillä sitä, mitkä tekijät ovat perustellusti *voineet* yhdessä muiden tekijöiden kanssa johtaa kirjoittajan jonkin tiettyyn kirjoitusratkaisuun *diskurssien toistamisen* näkökulmasta. Tällöin hänen yksilöllisiä kirjoitusratkaisujaan käsitellään sen verran kuin kirjoittajasta saatavilla olevan tiedon ja diskurssien näkökulmasta on perusteltua.

Tutkimuksessa ei ensisijaisesti keskitytä myöskään toimittajien henkilökohtaisiin näkemyksiin, ellei se ole analyysin kannalta tarpeen. Lehtiaineisto sisältää useita tekstejä, jotka on kirjoittanut seurakunnan työntekijä tai vapaaehtoinen, ei siis toimittaja. Myös henkilöhaastatteluja on paljon. Tämän vuoksi en mainitse tekstin varsinaisen toimittajan nimeä leipätekstissä, ellei se ole tutkimuksen näkökulmasta tarpeellista.

Tässä tutkielmassa lähtökohta aineiston analyysiin on konstruktionistinen: kieli on moniulotteista, sillä se on sosiaalisesti rakentunutta²⁰¹. Konstruktionistisen lähtökohdan huomiomiseksi analyysissä on mielekäästä puhua vastuun *konstruoinen* tavoista.

Vastuun konstruointia – ja täten myös vastuuargumentteja – tarkastellaan diskursiivisesta näkökulmasta. Toisin sanoen argumenttejakin lähestytään laajemmin kuin pelkkänä toimittajan itsensä kirjaamana tai kantaaottavana väitteenä. Toimittajan ”pään sisään” on käytännössä hyvin vaikea päästä, minkä takia väitetasolla hänen ratkaisuihinsa keskitytään ensisijaisesti diskursiivis-argumentatiivisesta näkökulmasta. Tämä näkökulma puolestaan on keskeisesti yhteydessä tekstiaineistojen moniäänisyyteen.

²⁰⁰ Parker 2014, 15.

²⁰¹ Berger & Luckmann 1994.

Analysoitava diskursiivis-argumentatiivinen rakenne voi olla osa toimittajan omaa ääntä. Toisaalta se voi olla esimerkiksi lehtitekstiä varten haastatellun ihmisen suoraa puhetta, jolloin sen sisältämät ideat eivät ole toimittajan, vaan haasteltavan esittämiä. Haastattelukin tapahtuu aina jonkinlaisessa sosiaalisessa kontekstissa. Tämän vuoksi henkilökohtaisten ideoiden sijasta keskittyminen kohdistuu ennen kaikkea diskurssien eli toistuvien merkityksen luomisen tapojen välittymiseen. Diskurssintutkijoiden kannalta diskurssien liikkumisen tutkiminen edellyttää erityisesti olemassa olevien ”merkityssuhteiden”²⁰² tarkastelua.

Säde Hormion ajatteluun pohjautuen tärkein tässä diskurssianalyysissä tarkasteltava merkityssuhde on suhde ”vastuunkantajan”²⁰³ ja ”vastuun perusteen”²⁰⁴ välillä. *Ajatuksia ilmastoetiikasta* -teoksessa Hormio ei anna kummallekaan varsinaista määritelmää. Analyysin toteuttamiseksi määritelmä on kuitenkin tarpeen: vastuunkantajalla tarkoitan tässä yhteydessä sitä, kuka tai mikä taho representoituu vastuuta kantavaksi subjektiksi. Vastuun perusteella tarkoitan mitä tahansa argumenttia, ilmausta tai näkökantaa, jolla suoraan tai epäsuorasti perustellaan vastuuta luonnon tilasta. Vastuun peruste on yleensä siis koko laajempi ilmauksista, lauseista ja virkkeistä muodostuva kehys, jolla osoitetaan, kuka tai mikä taho on vastuunkantaja.

Vastuun konstruoimisen tavoilla tarkoitan kaikkia niitä kielellisiä ja toimituksellisia ”ratkaisuja”, jotka luovat vastuumerkityksiä kulloinkin kuvattaville asioille. Vastuumerkityksiä etsiessä analyysiyksikön koko vaihtelee: kielelliset ”ratkaisut” pitävät sisällään toisaalta yksittäiset sanat, toisaalta laajemmat vastuumerkityksiä välittävät retoriset argumentointirakenteet. Nämä voivat olla niin tietoisesti valittuja kuin automatisoituneitakin (siksi sana ”ratkaisu” on lainausmerkeissä).

Toimitukselliset ratkaisut pitävät sisällään kaikki tavat, joilla toimittaja käsittelee, muokkaa ja kehystää tekstiä, mukaan lukien kuvia, otsikoita ja haastattelukysymyksiä. Kuten luvussa 2.6. todettiin, tätä mediatyöskentelyä ohjaavat monet rutinoituneet käytännöt, jotka osaltaan vaikuttavat mediakeskustelun yleiseen päiväjärjestykseen.²⁰⁵ Mediassa esiintyvät tekstit voidaan nähdä myös näiden käytäntöjen puitteissa rakentuneina tuotteina. Näin esimerkiksi ilmastonmuutosta käsitteleviä tekstejä ei analyysissä lähestytä suppeasti yksittäisen toimittajan mielipiteenä, vaan on aina mahdollista, että ne kertovat jotakin koko ilmastokeskustelun yhteiskunnallisesta päiväjärjestyksestä.

²⁰² Jokinen et al. 2016, 34.

²⁰³ Hormio 2013, 104.

²⁰⁴ Hormio 2013, 104.

²⁰⁵ Seppänen & Väliverronen 2015, 185 – 186.

Laadulliselle tutkimukselle ominaisesti myös tässä tutkielmassa aineistosta pyritään tekemään pelkistyskäsitteitä, joita peilataan aiempaan tutkimukseen. Pelkistettyjä havaintoja ryhmitellään ja samalla etsitään niiden välillä olevia yhteisiä tekijöitä.²⁰⁶ Kuitenkin monesta muusta tutkimusmenetelmästä poiketen diskurssianalyysi ei ole oma yksittäinen tutkimusmenetelmänsä, vaan menetelmien joukko, joka on jakautunut eri väljärajaisia suuntauksia mukaileviin toteutustapoihin.²⁰⁷ Sen vuoksi myöskään tämä analyysi ei edusta yhtä oikeaa toteutustapaa, vaan olisi toteutettavissa myös muilla diskurssianalyttisillä ratkaisuilla. Tutkijan näkökulmasta tämä edellyttää huolellista harkintaa aineiston rajaamisen ja metodisten valintojen suhteen.²⁰⁸ Varsinainen diskurssianalyysi vaatii siksi myös huolellisesti toteutettuja alustavia vaiheita.

Ensimmäisen aineiston analysointia pohjustavan lukukerran aikana hahmottelin luonnon tilaan vastuun ja vaikutusmahdollisuuksien akselilla liittyvistä kirjoituksista *alustavia* luokituksia. Alkuvaiheessa luokittelin kirjoituksia sen perusteella, miten ilmastonmuutoksen ilmiö ja vastuu kytkettiin niissä toisiinsa. Tarkastelin, painottuivatko kirjoitusten vastuukytkennät enemmän instituutioiden, ihmiskunnan vai yksilöiden vastuun puolelle vai esiintyikö samassa kirjoituksessa useampia elementtejä yhtä aikaa. Edellä kuvatuilla tavoilla tarkastelin myös kirkon ilmasto-ohjelmaa. Tämän lähestymistavan tarkoituksena oli edistää aineiston kokonaisvaltaisempaa ymmärtämistä tutkimuskysymyksen näkökulmasta.

Alustavien luokitusten jälkeen etsin aineistosta kohdat, joissa eri tahoja vastuutettiin luonnon tilasta toisaalta suurin toteamuksin ja toisaalta epäsuorasti. Epäsuoraan vastuuttamiseen sisällytin muun muassa negaatioilmaukset (mitä luonnolle ei saa tapahtua), ehdollistavat rakenteet (mitä luonnolle käy jos...) ja muut epäsuorat ilmaukset.

Suorat ja epäsuorat ilmaukset muodostivat vastuupuheelle karkeat yläkategoriat, ja tähän päättyi analyysin alustava vaihe. Koska nämä kategoriat eivät ole yksin toimivia kuvaamaan kaikkia vastuuta koskevan kielen ilmentymiä, tarvitaan tarkempaa käsitteiden soveltamista. Seuraavaksi kuvaillaankin käsitteitä hyödyntävän diskurssianalyysin tarkempaa rakentumista.

Ensimmäisessä varsinaisen diskurssianalyysin vaiheessa tarkastelen jo löydettyjä vastuuseen liittyviä kohtia Hormion vastuunkantaja/vastuun peruste -käsiteparin pohjalta. Tämä tarkastelu toteutetaan kartoittamalla jokaisen osalta, mikä taho näyttäytyy eli

²⁰⁶ Alasuutari 2011.

²⁰⁷ Jokinen et al. 2016; Valtonen 1998, 96–97.

²⁰⁸ Valtonen 1998, 96 – 97.

*representoituu*²⁰⁹ vastuunkantajana ja mikä on keskeisin vastuun peruste. Näin saadaan esille, konstruoidaanko seurakuntalehdissä ja ilmasto-ohjelmassa vastuun perusteita samalla tavalla ja tehdäänkö tämä samoille vastuunkantajille.

Toisessa vaiheessa keskitytään kummankin tutkimusaineiston välisiin diskursiivisiin yhteyksiin, jotka ovat löydettävissä molemmista aineistoista. Tätä vaihetta nimitän diskursiivisten yhteyksien vaiheeksi, ja se toteutetaan *yhtäaikaisesti* sekä lehdille että ilmasto-ohjelmalle. Vaiheessa keskitytään muuhunkin kuin vastuun kantajien ja sen perusteiden argumentointiin, jolloin näkökulma on lisäksi vastuukielen mikrotason ilmentymien yhteyksissä, kuten pronomiinin käytössä. Mitä enemmän yhteyksiä on hahmotettavissa osaksi laajempaa ilmasto- ja luontokeskustelua, sitä todennäköisemmin voidaan puhua juuri *diskursiivisista* yhteyksistä, Parkerin teoriaan mukautettuna ”diskurssin palasista”²¹⁰.

Kolmantena diskurssianalyysin vaiheena suoritetaan tutkimusaineiston vertaaminen toisessa luvussa esitettyihin tutkimuksiin – joskin kohdennetusti. Tarkastelun säilyttämiseksi selväpiirteisenä mediatutkimuksia (esimerkiksi Broadbent et al.) verrataan ensin seurakuntalehtien media-aineistoon, kun taas muita tutkimuksia (esimerkiksi Rasmussenin) verrataan ensin ilmasto-ohjelmaan. Vasta sen jälkeen toteutetaan laajempaa vertailevaa pohdintaa.

Kokonaisuudessaan tässä tutkielmassa toteutettavan diskurssianalyysin voi tiivistää seuraavasti:

1. vastuunkantajien ja vastuun perusteiden representoituminen
2. diskursiivisten yhteyksien vaihe
3. havaitun diskursiivisuuden vertaaminen aiempaan tutkimukseen

Kuitenkin metodikirjallisuuden näkökulmasta diskurssianalyysin eri vaiheet toteutuvat käytännössä usein toistensa lomassa ja niissä tehdyt valinnat heijastuvat toisiinsa.²¹¹ Myös tässä diskurssianalyysissä vaiheet toteutuvat usein päällekkäisinä. Siksi analyysin varsinaisia tuloksia ei ole mielekästä luetella vaiheittain, vaikka aineisto käykin kaikki vaiheet läpi. Esimerkiksi vastuukielen mikrotason tarkastelu ulottuu jo analyysin ensimmäiseen vaiheeseen.

²⁰⁹ Perustan sanan käytön alaluvussa 3.2. esitellyn Parkerin ajatuksen pohjalle. Ks. Parker 2014, 8.

²¹⁰ Parker 2014, 6.

²¹¹ Jokinen et al. 2016; Haapanen et al. 2018, 11.

4. Tulokset

4.1. *Seurakuntalehtien yhteiset aiheet ja teemat*

Tämän alaluvun tarkoituksena on antaa tiivistetty kokonaiskuva Kirkko ja kaupunki, Pääsky, Silta ja Kotiseurakuntani-lehtien käsittelemistä yhteisistä aiheista ja teemoista. Lehtiaineiston myöhempi diskursiivinen tarkastelu on mielekkäämpää, kun ensin tietää, mitkä ylätasoinen aiheet ovat kaikille neljälle lehdelle yhteisiä. Koska lehdet todella jakavat lukuisia yhteisiä aiheita, ja koska kyseessä on diskurssianalyysi, on perusteltua lähestyä lehtiä yhtenä ryhmänä ympäristökeskustelun kontekstissa.

Kaikki lehdet sisältävät kysymyksiä ihmiskunnan elämäntapojen muutoksesta, luonnon varjelemisen teologisista ja moraalisisista perusteista, luontosuhteesta ja kirkon roolista ympäristötyössä. Jokaisesta lehdestä löytyi myös useita teologisesti virittyneitä ympäristöaiheisia tekstejä. Nämä tekstit sisältävät ekoteologiaan liittyviä teemoja, kuten rakkauden ja huolen Jumalan luomakuntaa kohtaan.²¹²

Kaikissa lehdissä käsitellään myös tulevaisuuteen tai mykyhetkeen kohdistuvia tunteita, kuten huolta ja toivoa. Toivoa, ja toisaalta syytä olla huolissaan luonnon tilasta, perustellaan vedoten sekä ilmastotieteeseen että Raamattuun, mitä käsitellään jäljempänä. Ilmastotieteen lisäksi myös muun akateemisen tieteen esillä pitäminen on kaikille neljälle yhteistä. Silta-lehdessä on esimerkiksi millenniaalien arvoja koskeva artikkeli, johon on haastateltu yhteensä jopa neljää tutkijaa, kun taas toisaalla tutkijat ja teologit pohtivat eläinetiikkaa.²¹³

4.2. *Seurakuntalehtien vastuargumentointi*

Lehtien välisten yhteisten teemojen ohella tutkimuskysymyksen kannalta merkittäviä ovat lehtien argumentoimistyylien ja -ratkaisujen samankaltaisuus. Samankaltaisuudet koskevat niin luonnon tilasta kirjoittamiseen liittyviä sisällöllisiä seikkoja kuin lehtien argumenttien rakentumista eli tapaa, jolla vastuuta luonnon tilasta kehystetään ja perustellaan. Välillä sanaa “vastuu” käytetään hyvinkin suoraan, mutta usein vastuusta puhutaan epäsuoremmin viittaamalla kristinuskon näkökulmasta olennaisiin seikkoihin, kuten ihmisten Jumalalta saamaan rooliin luomakunnan viljelijänä ja varjelijana tai luterilaiseen teologiaan²¹⁴.

Vastuun peruste samoin kuin vastuunkantaja voidaan siis rakentaa eli konstruoida lukuisilla eri tavoilla. Edeltävien kristinuskoon liittyvien esimerkkien kontekstissa se, mihin

²¹² Ks. esim. Kirkko ja kaupunki 4/23, 6; 5/23, 12; Kotiseurakuntani 6/23, 3, Pääsky 4/23, 25; Silta A 6/23, 16.

²¹³ Ks. Silta A 5/23, 6 – 7 ja Kirkko ja kaupunki 7/23, 16 – 17.

²¹⁴ Ks. Kirkko ja kaupunki 7/23, 12.

vastuun sanotaan perustuvan, on useassa tapauksessa kuitenkin analyttisesti eri asia kuin se, minkä tahon sanotaan olevan vastuunkantaja. On mahdollista rakentaa argumentti, jonka mukaan luomakunnan viljeleminen ja varjeleminen on Jumalan ihmiselle antama tehtävä, ja kuitenkin täsmentää, että vastuunkantaja on yksin ihminen eikä Jumala. Kuten toisessa luvussa on todettu, myös Hormio kannattaa vastuunkantajan ja vastuun perusteiden erottamista toisistaan analyttisestä näkökulmasta.²¹⁵

Teologisesta sanastosta vastuuargumenteissa nousee erittäin usein esiin luomakunta ja teologisista instituutioista esillä pidetään erityisesti kirkkoa ja sen edustajia.²¹⁶ Joskus instituutio nostetaan esille lauseen subjektina, kun taas välillä viitataan instituution sisäisen henkilön, kuten ilmastotieteen asiantuntijan, näkemyksiin.

Seuraava tekstikatkelma on esimerkki tilanteesta, jossa vastuu liitetään ihmisiin ja yhteiskuntaan me-pronominia käyttäen. Kyseinen lainaus on *Kirkko ja Kaupunki* -lehden tekstistä, jossa käsitellään eduskuntavaalien aikaista ja arkkipiispa Tapio Luoman vetämää puoluejohtajien arvokeskustelua Helsingin tuomiokirkossa.²¹⁷ Luoma johdattaa eduskuntapuolueiden puheenjohtajia keskusteluun seuraavin sanoin:

Seuraavan vaalikauden tärkein tehtävä kirkon näkökulmasta on ihmisten tulevaisuudenuskon vahvistaminen. Suuntana pitää olla sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta, jossa pidämme huolta jokaisesta apua tarvitsevasta ja kannamme vastuuta yhteisestä luomakunnasta.²¹⁸ Luoman puheenvuoron keskeinen teema on sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Tarkoitus on osoittaa tilaisuuden kuulijoille ja poliitikoille, että kirkko on osa tätä kokonaisuutta. Arkkipiispa käyttää me-muotoa ja mainitsee kestävä yhteiskunnan peräkkäin heti kirkkoa koskevan lauseen jälkeen. Tästä syntyy vaikutelma, jossa kirkkoinstituutio itse asetetaan osaksi tällaista yhteiskuntaa.

Kirkon rooliin sosiaalisesti ja ekologisesti kestävässä yhteiskunnassa Luoma liittää ihmisten tulevaisuudenuskon vahvistamisen. Tavoiteltu kestävä yhteiskunta esitetään painokkaasti tulevaisuudenuskoa luovaksi suunnaksi, ja sen saavuttamiseksi esitetään myös selkeät määritelmälliset raamit: yhteiskunta on sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä, mikäli siinä pidetään huolta apua tarvitsevista ja kannetaan vastuuta luomakunnasta.

Arkkipiispan puheenvuoron sisällössä näkyy niin valtion kuin kirkonkin instituutio. Koska puheenvuoron esiintymiskonteksti on eduskuntavaalien vuoksi valtiollisesti painottunut, puhujalla samoin kuin koko tekstin toimittajalla on intentio osoittaa, millä tavoilla kirkko on

²¹⁵ Hormio 2013, 104.

²¹⁶ Ks. *Kirkko ja kaupunki* 5/23, 12; 7/23, 12 – 17; *Silta A* 5/23, 6 – 7; *Kotiseurakuntani* 6/23, 3.

²¹⁷ *Kirkko ja Kaupunki* 5/23, 12.

²¹⁸ *Kirkko ja kaupunki* 5/23, 12.

yhteydessä valtioon vaalien arvokysymysten tiimoilta. Seurauksena juontuu esiin väite, että ihmisten tulevaisuudenuskon vahvistaminen on tulevan *vaalikauden* tärkein tehtävä kirkon instituution näkökulmasta.

Vastuun kantaminen luomakunnasta kuvataan *me*-muodossa tapahtuvaksi asiaksi. Pronominin perusteella voidaan sanoa, että vastuu liitetään johonkin kollektiiviseen kokonaisuuteen. Kontekstin perusteella todennäköinen retorisesti vastuuttava kokonaisuus olisi ”yhteiskunta, jossa pidämme huolta”: toisin sanoen yhteiskunta, jonka osana yksilöt ovat vastuunkantajia.

”Me” voi olla tällainen kollektiivi-ajatuksen sisältävä argumentatiivinen valinta tai yksinkertaisempi retorinen keino, jolla voidaan viitata esimerkiksi tilaisuuden kuulijoihin. Se saattaa myös viitata yleisemmin luomakuntaan, sillä luomakuntaa koskevaa *me*-puhetta esiintyy paljon myös kirkon ilmasto-ohjelmassa. Merkittävää on, että *me*-pronominia joka tapauksessa käytetään tilanteissa, joissa puhuja haluaa tuoda sanomansa lähemmäs kuulijakuntaa. Kyseessä on siis tehokas retorinen keino, joka tässä tapauksessa tuo kirkon, yhteiskunnan ja tilaisuuden kuulijat potentiaalisesti lähemmäs toisiaan. Puheenvuoro on tarkoitettu asettamaan kirkko tiettyyn kirkollis-yhteiskunnalliseen kontekstiin, sillä siinä tuodaan esiin puhujan ajatuksia kirkon instituution näkökulmasta yhteiskuntaan ja luomakuntaan. Tätä kontekstuaalista tarkoitusta *me*-pronomini palvelee hyvin.

Aivan kuten edeltävä Kirkko ja kaupunki -lehden kohta, myös seuraava Helena Lehden kirjoittama tekstikatkelma Pääsky-lehdestä sisältää *me*-pronominin käyttöä. Tällä kertaa ilmaisutavan voidaan nähdä kielellisesti painottuvan enimmäkseen ihmiskuntaan ilman instituutioita, jos katsotaan, mitä sanoja kirjoittaja käyttää. Hän aloittaa kirjoituksensa toteamalla, että ”Jumala on luonut meidän ihmeellisen maailmamme...”²¹⁹. Kyseinen luomistyötä korostava lause on paitsi kirjoituksen ensimmäinen *me*-sanan sisältävä kohta, myös diskursiivinen, luomista korostava kielellinen lähtökohta koko muulle tekstille:

Jumala on luonut meidän ihmeellisen maailmamme oman tarkoituksensa ja suunnitelmansa mukaisesti. Jumala on antanut ihmisille, eläimille, kasveille ja muille eliöille oman paikkansa ja tehtävänsä. Luotuaan maailman, Jumala näki sen hyväksi. Kaikella on merkityksensä, emmekä me ihmisinä saisi vaarantaa Jumalan luomaa luontoa kajoamalla luonnon monimuotoisuuteen ja puhtauteen. Biodiversiteettikato onkin yksi aikamme suurista uhista. Eliölajien vaikutukset ekosysteemeissä ovat monitahoisia, emmekä edes voi olla varmoja siitä, mitä kaikkia seurauksia minkäkin eliölajin katoamisesta on. Meille ihmisille Jumala antoi maan viljeltäväksi ja varjeltavaksi. Olemme ihmiskuntana oppineet hyvin tehokkaasti viljelemään maata, mutta nyt meidän on aika taas luonnon varjelemiseen. Pienikin Jumalan luomus on arvokas ja varjelemisen arvoinen.²²⁰

²¹⁹ Pääsky 4/23, 25.

²²⁰ Pääsky 4/23, 25.

Tekstissä korostetaan luomakunnan varjelemisen tärkeyttä, jota perustellaan käyttäen sekä tieteellisiä käsitteitä että teologisia, tilanhoitajaetiikkaan liittyviä ajatuksia. Viimeksi mainittua on tekstissä esiintyvä viljelemisen ja varjelemisen korostaminen Jumalan ihmiselle *antamana*²²¹ tehtävänä. Tässä yhteydessä siihen liitetään myös luomistyön tarkoituksellisuus. Kirjoittajan mukaan Jumala on luonut maailman *suunnitelmansa* mukaisesti eli antanut kaikille eliöille ”oman paikkansa ja tehtävänsä”, ja nähnyt maailman hyväksi.²²² Tästä käsin kirjoittaja lähtee rakentamaan luomakunnan varjelemista ihmisen vastuullisena tehtävänä. Instituutioita, kuten kirkkoa, hän ei kuitenkaan mainitse vastuun perustana.

Kirjoituksen sisällön voidaan kuvata liikkuvan teologis-tieteellisellä tasolla. Ensin tuodaan esiin maailma Jumalan luomana tarkoituksellisena kokonaisuutena, kunnes siirrytään luonnon haavoittuvuuteen ympäristötieteellisten käsitteiden, kuten biodiversiteettikadon ja ekosysteemin, kautta. Sitten palataan takaisin teologiaan korostamalla viljelemistä ja varjelemista: argumentaation suunta on teologiasta ympäristötieteeseen ja takaisin. Argumentaatiota rakennetaan käyttämällä me-pronominia, mikä nostaa kysymyksen siitä, mihin kirjoittaja sillä tekstissään viittaa.

Tekstistä voi huomata, kuinka kirjoittaja antaa jo neljännessä virkkeessä määreen me-pronominille kehottaen, että ”me ihmisinä” emme vaarantaisi biodiversiteettiä ja puhtautta Jumalan luomassa luonnossa. Hän myös täsmentää, että ”kaikella on merkityksensä” ja että Jumala näki maailman hyväksi. Biodiversiteettikatoa eli luonnon monimuotoisuuden heikkene mistä hän pitää ”yhtenä aikamme suurimmista uhista” ja sen ekosysteemeihin ulottuvia vaikutuksia vaikeasti ennustettavina. Myös tämän jälkeisessä virkkeessä hän käyttää ”me ihmiset”- ilmausta, ja sama me-pronominia kulkeekin läpi tekstin. Lisäksi hän puhuu ”meidän ihmeellisestä maailmastamme” eläinten, kasvien ja eliöiden yhteydessä.

Kirjoittaja Helena Lehti näyttäisi käyttävän pronominia osoittamaan vastuunkantajien joukon, ihmiskunnan, jolle ”Jumala on antanut maan viljeltäväksi ja varjeltavaksi”. Hän käyttää ilmausta ”me ihmiset” alleviivaamaan tämän vastuunkantajien joukon yhtenäisyyttä ja toisaalta osoittamaan että ihmisenä jokainen on vastuussa luonnosta.²²³ Edellä esitetyn pohjalta me-pronominin voidaan todeta viittaavan tässä tekstissä enimmäkseen ihmiskuntaan. Pronominin tiivis liitto sanojen ”ihminen”, ”ihmiskunta” ja ”maailma” kanssa antaa esimerkkitekstissä ymmärtää, ettei kyse ole vain lukijoiden epämääräisestä puhuttelusta. ”Me” kulkee myös tämän koko

²²¹ Pääsky 4/23, 25.

²²² Pääsky 4/23, 25.

²²³ Pääsky 4/23, 25.

maisterintutkielman aineiston läpi, mikä puhuu sen puolesta, että kyseessä on toistuva merkityksen muodostamisen väline – siis diskursiivinen käytännö.

Myös jo aiemmin käsitelty Tapio Luoman puheenvuoro tukee ajatusta me-pronominin diskursiivisesta merkityksellisyydestä. Kiinnostavaa on, että Luomakin käyttää pronominia, vaikka hän ei täsmennäkään suoraan, mihin hän sillä viittaa. Joka tapauksessa näyttäisi olevan perusteltua väittää, että me-pronominilla viitataan eri laajuisiin ja laatuisiin kollektiivisiin kokonaisuuksiin. Retorisena keinona pronominilla voidaan vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ja luoda toisaalta kollektiivisista organisaatioista (kuten kirkosta) ja toisaalta koko ihmiskunnasta käsitystä tietyt, yhteiset ympäristöarvot omaavina sosiaalisina instituutioina.

Kirkon instituution ympäristötyöhön liittyvää toimintakenttää ei seurakuntalehdissä käsitellä täysin erillisenä suhteessa tieteeseen, sen tarjoamiin suosituksiin ja instituutioihin. Lehtitekstit välittävät kuvan, jossa nämä molemmat toteuttavat samankaltaisia arvoaikuttamisen ja konkreettisen ekologisten ratkaisujen tehtäviä. Seuraava lainaus Kajaanin seurakunnan lehdestä on otettu seurakunnan kirkkoherran lehteen kirjoittamasta tekstistä. Kirkkoherra Antti Minkkinen on kirjoittanut pääkirjoituksen²²⁴, jonka aiheena on huolen pitäminen luomakunnasta. Lyhyen johdantokappaleen jälkeen Minkkinen jatkaa:

Raamatun alkukertomuksissa puhutaan siitä, kuinka Jumala antoi ihmisen tehtäväksi viljellä ja varjella tätä maapalloa. Tänä päivänä tieteellinen tutkimus on hyvin kehittyntä ja esimerkiksi ihmisen vaikutus ilmastonmuutokseen on hyvin tarkasti tieteellisesti todistettu tosiasia. - -

Me saamme kyllä luottaa joka päivä siihen, että Jumala pitää meistä huolta ja johdattaa elämäämme. Tässä luottamuksessa eläminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että saisimme vältellä vastuutamme. Meitä ympäröivä luomakunta tarvitsee meitä pitämään siitä huolta. Monesti kuulee myös ajatuksia, joiden mukaan vastuun pitäisi olla jollakin muulla, joka saastuttaa tai pilaa ilmastoa vielä enemmän. Jeesuksen ohje on kuitenkin keskittyä ennen muuta omaan tekemiseemme. Muiden syytely ei ole tässäkin asiassa toimiva ratkaisu.

Kajaanin seurakunnassa pohditaan jatkuvasti, miten seurakunnan toiminta voisi olla mahdollisimman vastuullista myös ympäristön suojelemisen näkökulmasta katsottuna. Kirkkojen ja toimitilojen energiaratkaisut ovat keskeinen osa tätä pohdintaa. Mutta myös aivan pienilläkin asioilla on vaikutusta. Pienilläkin valinnoilla niin yhteisö kuin jokainen yksittäinen ihminenkin voi kantaa vastuuta luomakunnan varjelemisesta.²²⁵

Kyseisessä lainauksessa argumentaatioketju kulkee viljelemisestä ja varjelemisesta ilmastonmuutoksen esittämiseen tieteellisenä tosiasiana, minkä jälkeen päädytään luomakunnasta huolehtimisen vastuuseen. Lopulta koko pääkirjoituksen teksti päättyy yksittäisten ihmisten ”pienien valintojen” vaikutukseen ja energiaratkaisuihin. Retorisina keinoina kirjoittaja käyttää vetoamista arvovaltaisen kirjan, Raamatun, sisältöön (alkukertomukset), sekä vetoamista tieteen tuloksiin eli tässä tapauksessa ihmisen toiminnan ja ilmastonmuutoksen yhteyteen.

Vastuun keskeisenä perusteena on ihmisen tehtävä viljellä ja varjella. Vastuun voidaan

²²⁴ Pääkirjoituksen otsikko on ”Luomakunta tarvitsee meitä pitämään siitä huolta”. Kotiseurakuntani 6/23, 3.

²²⁵ Kotiseurakuntani 6/23, 3.

tässä ajatella olevan tulkinnasta riippuen joko kristittyjen, ihmiskunnan tai kirkon jäsenten – tai kaikkien näiden – vastuuta. Lisäksi teksti esittää seurakunnat vastuunkantajina: kirjoittaja kertoo, että Kajaanin seurakunnassa pohditaan jatkuvasti toiminnan vastuullisuutta. Kiintoisasti tämänkin seurakuntalehden tekstissä käytetään me-pronominia rajaamatta sitä suoraan mihinkään edellä mainituista. Lopussa kyllä puhutaan yhteisön ja ”jokaisen yksittäisen ihmisen” mahdollisuudesta kantaa vastuuta ”pienillä valinnoilla”. Kirjoittajan näkökulma, jossa pienetkin valinnat vaikuttavat, pyrkii herättämään toivoa. Se on samalla osa lehdissä muutenkin yleistä toivon teemaa.²²⁶

Minkkisen tekstissä sanaa ”ihminen” käytetään aiempien tekstien tapaan todennäköisesti ihmiskuntaan, seurakuntaan tai muuhun kollektiiviseen kokonaisuuteen viittaavassa merkityksessä. Joka tapauksessa vastuu representoituu kollektiivisen instituution, ”meidän”, vastuuksi. Tämä tulee esille ilmauksissa ”vältellä vastuutamme” ja ”ympäröivä luomakunta tarvitsee meitä pitämään siitä huolta”. Me-pronominia retorisenä keinona käyttäen luodaan tunne yhteiseen, vastuuta kantavaan instituutioon kuulumisesta.

Minkkisen sisällölliset valinnat, jotka sisältävät niin tilanhoitajaetiikan mukaisen ”viljelemisen ja varjelemisen”, tieteellisyyden kuin näistä johdettavan luomakuntavastuunkin, ovat tuttuja myös muista seurakuntalehdistä ja kirkon ilmasto-ohjelmasta.²²⁷ Lainauksen ensimmäisen, uuden kappaleen aloittavan virkkeen jälkeen tapahtuu nopea siirtymä Raamatun alkukertomusten sisällöstä tieteseen ja ilmastonmuutoksen luonteeseen tieteen todistamana tosiasiana. Tätä ennen kirjoittaja ei ole maininnut tiedettä, vaan puhetta on ollut lähinnä Unkarin ystävyysseurakunnasta saapuneista vieraista ja luonnon arvostamisesta.²²⁸ Enää ei siis vedotakaan ainoastaan Raamattuun, vaan myös tieteseen oikeanlaisen ympäristökäyttäytymisen perustana. Tällaisia nopeita siirtymiä esiintyy muissakin seurakuntalehdissä, ja on mielenkiintoista kysyä, mitä ne kertovat kirjoittajan näkemyksistä. Merkittävämpää tämän diskurssianalyysin kannalta on kuitenkin huomata, että ylipäättäänkin nopeita *ajatuksellisia siirtymiä vastuun eri perusteiden välillä* tapahtuu toistuvasti seurakuntalehtien teksteissä.

Seurakuntalehtien joukossa on myös tekstejä, joissa puhutaan siitä, mitä asioita, arvoja tai tottumuksia on ihmisen ympäristölle haitallisen toiminnan taustalla. Esimerkiksi *Pääsky*, *Silta* ja *Kirkko ja kaupunki* sanoittavat suoraan, että ihmisen toiminta, kulttuuri ja näiden sisältämät arvot ja tavat voidaan liittää luonnon tilaan.²²⁹ Seuraavissa esimerkeissä tuleekin esille

²²⁶ Ks. myös Kotiseurakuntani 6/23,3; Silta A 5/23, 6.

²²⁷ Ks. Kirkko ja kaupunki 7/23, 12 – 16; Pääsky 4/23, 25; Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008.

²²⁸ Kotiseurakuntani 6/23, 3.

²²⁹ Kirkko ja kaupunki 7/23, 12 – 16; Pääsky 4/23, 25; Silta A 4/23, 17.

laajempi, koko aineistoa koskeva havainto vastuargumentoinnista: vastuargumentointi on kielellisesti hyvin monipuolista, eikä sanoja ”vastuu” tai ”ilmastonmuutos” aina käytetä. Tämä ei kuitenkaan estä luonnon tilaa koskevien merkitysten välittymistä eteenpäin. Seuraava katkelma on Silta-lehdessä julkaistusta tekstistä²³⁰, joka mainostaa koreografi Tero Saarisen luontoaiheista Transit-nykytanssiteosta.²³¹

Ajankohtainen tanssiteos käsittelee ihmisen ja luonnon välistä haavoittuvaa suhdetta. Ympäristöstä vieraantumisen on toistunut Saarisen koreografioissa aikaisemminkin.

– Ihmiskunta tuhoaa teoillaan, tavoillaan ja totumuksillaan luonnon monimuotoisuutta, vaikka olemme osa sitä. Koen, että tanssitaiteilijoilla on korostunut herkkyys, voima ja kyky – jopa velvollisuus – olla yhteydessä ja välittää näitä alkuvoimaisia frekvenssejä, Saarinen sanoo.²³²

Saarinen toteaa sitaatissa suoraan ihmiskunnan ”tekojen, tapojen ja tottumusten” ”tuhoavan” luonnon monimuotoisuutta. Saman virkkeen sivulauseessa hän toteaa myös, että ”**olemme** osa sitä” eli luontoa ja sen monimuotoisuutta. Sanamuodot ”sitä” ja ”monimuotoisuutta” ovat molemmat samassa virkkeessä olevia partitiivimuotoja, joten ne viittaavat toisiinsa. Voidaan kuitenkin kysyä, mihin olla-verbiin liitetty me-pääte viittaa. Tekstin perusteella se viittaa todennäköisesti päälauseen sanaan ”ihmiskunta”, sillä kyseinen me-pääte on ensimmäinen laatuaan koko tekstissä. Retorisesti merkittävä on myös vaikka-konjunktioilla tuotettu vastakohtaa korostava ”Ihmiskunta tuhoaa... luonnon monimuotoisuutta, *vaikka* olemme osa sitä” -asetelma. Väitteellään Saarinen tuo esiin ihmisen toiminnan vastakkaisuuden suhteessa luonnon hyvinvointiin.

Ihmisten toimien vastakkaisuus suhteessa ihmisen asemaan osana luontoa tai luomakuntaa on merkittävä argumentatiivinen rakenne. Lisäksi Saarisen puhetta voidaan perustellusti pitää osana laajempaa luonnon tilaa koskevaa merkityksenannon tapaa, jossa ihmisen toiminnan ja ekologisen piittaamattomuuden ajatellaan uhkaavan luonnon tulevaisuutta. Paikoitellen tämä uhka esitetään lehtiaineistossa hyvinkin tunteita herättelevillä sanoilla.²³³ Sanavalinta ”tuhota” on painokas, samoin kuin Saarisen selvennys sille, miksi tanssitaiteilijat oikeastaan ovat tekemässä teosta: ”herkkyden”, ”voiman” ja jopa ”velvollisuuden” tähden.

Puhe velvollisuudesta nostaa tässä esiin kysymyksen, mihin sanalla tässä viitataan. Kuvaus antaa ymmärtää, että Saarinen tarkoittaa velvollisuutta ratkaista ristiriita luonnon osana olemisen ja sen tuhoamisen välillä. Ristiriitojen kuvaaminen onkin kaikissa lehdissä toistuva retorinen keino pohjustaa luontoon liittyvän vastuun kuvaamista. Muun muassa seuraavaksi käsiteltävässä Pääskyn esimerkissä toimitaan näin.

²³⁰ Tekstin toimittajaa ei ole erikseen nimetty.

²³¹ Silta A 4/23, 17.

²³² Silta A 4/23, 17.

²³³ Ks. mm. Silta A 6/23, 16.

Luontoon liittyvän vastuun kannalta merkittävä asia on myös, että Saarinen liittää luonnon tilaan niin ihmiskunnan aktiivisesti tekemät asiat kuin myös niiden taustalla olevat tavat ja tottumukset. Näin toimitaan oikeastaan kaikissa neljässä lehdessä. Ristiriitojen kuvaaminen toimii tehokkaana keinona kannustaa ihmisiä muutokseen. Esimerkiksi Pääsky-lehdessä Rovaniemen seurakunnan ympäristövastaava toteaa ihmisten tottumuksista: ”Olemme kuin ohjelmoituja minimoimaan energian, joka pitäisi käyttää ajatteluun tai muutoksen vaatimaan rutiinien rikkomiseen.”²³⁴

Tällä tavoin tarkasteltuna luonnon tilaa koskevaan keskusteluun tulee mukaan myös yksilöiden valintojen, kulttuuristen tottumusten ja niiden taustalla olevien arvojen näkökulma. Kyseinen arvojen näkökulma johtaa vastuargumentoinnissa esimerkiksi kysymykseen valtioiden tai yksittäisten ihmisten varallisuuden suhteesta kestäviin valintoihin sekä ihmiskeskeisyys/luontokeskeisyys -keskusteluun.

Näitä teemoja yhdistelevä kysymys on, miten valtion taloudellinen kehittyneisyys tai yksilön varallisuus vaikuttaa vastuun määrään. Tähän liittyen seurakuntalehdissä käsitellään sitä, millaisia yksilön tai kollektiivisten instituutioiden valinnat ovat suhteessa monilla yhteiskunnan alueilla jo yleisesti hyväksytyihin ympäristöystävällisiin arvoihin. Yksilöiden valinnoista lehdissä mainitaan muun muassa kauppaostokset, roskien kerääminen ja liikennemuotojen valinnat, kuten pyöräily ja julkinen liikenne.²³⁵ Kollektiivisista instituutioista lehdissä nostetaan esiin niin koko kirkon organisaation kuin yksittäisten seurakuntien valinnat esimerkiksi toimitilojen energiaratkaisujen suhteen.

Seurakuntalehdet antavat kuvan, että kirkon edustaman ajattelun tulisi muuttua vielä lisää, ja että kirkon tulisi ottaa esimerkiksi luonnon ja eläinten kohteluun eri tavalla ja ”enemmän kantaa”.²³⁶ Lisäksi sekä yksilöiden valintojen että niiden taustalla olevien asenteiden ja arvojen tulisi muuttua. Energiaa tulisi suunnata ympäristöasioiden ajatteluun ja ”rutiinien rikkomiseen”.²³⁷ Tällainen puhe muutoksesta on lähtökohtaisesti vastuuta rakentavaa.

Pihla Tiihosen kirjoittamassa kolmiosaisessa artikkelissa ”Eläimille oikeutta”²³⁸ käsitellään eläinetiikkaa kristinuskon näkökulmasta. Artikkelin aloittaa Espoon hiippakunnan piispa Kaisamari Hintikan haastattelu. Tämän jälkeen erikseen haastateltavana on Laura Witick.

²³⁴ Pääsky 4/23, 25.

²³⁵ Pääsky 4/23, 25; Kirkko ja kaupunki 6/23, 3; Kirkko ja kaupunki 7/23, 14; Silta A 5/23, 17.

²³⁶ Kirkko ja kaupunki 11/23, 19; Kirkko ja kaupunki 7/23, 15.

²³⁷ Pääsky 4/23, 25.

²³⁸ Kirkko ja Kaupunki 7/23, 12 – 16.

Hintikan haastattelussa tarkastellaan erityisesti kysymystä siitä, miten eläinten kohtelu suhteutuu luomakuntateologian keskeisiin teemoihin ja yhteiskunnan arkeen. Aluksi haastattelussa pohditaan yleisiä eläinetiikan ja eläinteologian aiheita, kuten lemmikkieläinten kohtelua ja eläinten välineellistämistä tehoeläintuotannossa. Eläineettisen pohdinnan pronomininäkökulma on vahvasti ”meissä” ja vaihtoehtoinen eläineettinen ajattelu tuodaan esiin esimerkiksi seuraavassa katkelmassa:

Kaikella luodulla on itseisarvo. Jos ajattelisimme aktiivisesti eläinten kuuluvan itselleen, meidän olisi huomattavasti vaikeampi käyttää niitä nykyiseen tapaan.²³⁹

Tärkeää on huomata, että tässäkin artikkelissa ihmisen valintoja ei käsitellä irrallaan luomakuntateologiasta. Ihmisen valintoihin liittyvän vastuargumentoinnin nähdään tässä päinvas-
toin rakentuvan me-henkisen luomakuntateologisen pohdinnan pohjalle.

Kaiken luodun itseisarvosta siirrytään jäljempänä pohtimaan luomakuntateologisia vastuun perusteita: lävitse käydään Jumalan läsnäolo ”kaikessa luodussa” ja luomisen yhteydessä *Jumalan ihmiselle antama* ”tehtävä viljellä ja varjella”.²⁴⁰ Myös jo käsitellyssä Kotiseurakuntani-lehden tekstissä vastuuta lähestytään tilanhoitajaeettisestä näkökulmasta: nimenomaan *ihmisen tehtävänä*.²⁴¹

Lehtienvälinen toistuvuus viittaa siihen, että kirkon teksteissä saattaa esiintyä muuallakin ihmisen tehtävään liittyvän vastuun eli *tehtävävastuun* painotusta. Tämän vahvistamiseksi tarvitaan kuitenkin vielä tietoa ilmasto-ohjelman vastuukielestä, johon perehdytään lehtien jälkeen. Vasta luomisen ja tehotuotannon pohtimisen jälkeen esiintyvässä tekstin kohdassa piispa ottaa kantaa luonnon ja yksilön valintojen suhteeseen:

Kaupassakäynti merkitsee Hintikalle eettistä keskustelua itsensä kanssa. Hän valitsisi yleensä mieluummin papupurkin kuin lihaa, mutta sitten tulee mutta: -- perheenjäsenet pitää ottaa huomioon.

– Jokainen tuntee oman elämäntilanteensa. Mitä enemmän itsellä on varaa valita, sitä suurempi vastuu omiin päätöksiin liittyy. Jos omat taloudelliset resurssit tai henkiset resurssit eivät kauppareissulla riitä aina parhaisiin mahdollisiin eettisiin valintoihin, se on ymmärrettävää.²⁴²

Kuten edellä jo todettiin, artikkelin eläineettinen pohdinta tapahtuu yhteisöllisellä ”me-tasolla” nivoutuen luomakuntateologiaan. Tässä kohden on syytä palata Parkerin ajatukseen jonka mukaan teksteissä esiintyy ”diskurssien palasia”.²⁴³ Yhteisöllisen luomakuntateologian painottaminen ei tarkoita, että tekstissä ei voisi esiintyä palasia myös individuaalisista diskursseista, kuten yllä olevassa katkelmassa tapahtuu.

²³⁹ Kirkko ja kaupunki 7/23, 12.

²⁴⁰ Kirkko ja Kaupunki 7/23, 12.

²⁴¹ Kotiseurakuntani 6/23, 3.

²⁴² Kirkko ja kaupunki 7/23, 14.

²⁴³ Parker 2014, 6.

Individualistinen on esimerkiksi tekstikatkelman taustaoletus, että yksilö voi kulutus­ päätöksillään vaikuttaa ilmastonmuutosta koskevan moraalisen vastuunsa määrään. Hintikka puhuu yleisellä tasolla ”itsestä”, ”omasta elämäntilanteesta” ja ”omista päätöksistä”. Ihminen näyttäytyy näin melko autonomisena moraalisen toimijana. Katkelman kielelliset ilmaisu­ painottuvat selvästi yksilöön, jolloin niitä voidaan pitää *individualistisen diskurssin palasina*. Tässä diskurssissa vastuu representoituu ensi sijassa yksilöiden valinnoiksi. Individualistinen kieli painottuu, vaikka *perheenjäsenten* vaikutuksesta kulutus­ päätöksiin on juuri puhuttu. Huomio voi tuntua itsestäänselvyydeltä. Juuri siinä piilee asian ydin: yksilön korostuminen kulutus­ päätöksiä tarkastelevassa kielessä onkin ”itsestään selvää”. Kuluttajan toimintaa on ehkä laajemminkin totuttu tarkastelemaan hyvin yksilökeskeisin sanoin ja käsit­ tein. On syytä korostaa, että yhteisöllisen luomakuntateologisen ajattelun laajuudesta *huoli­ matta* tässäkin artikkelissa esiintyy myös individualistiseen kieleen painottuvia kohtia.

Diskurssintutkijan on kannattavaa miettiä sitä, millä muulla tavalla asiat voitaisiin sanoa. Tämä ei tarkoita tarkastelun suuntaamista yksilön intentioihin sinänsä, vaan kielellisten valintojen yhteiskunnalliseen taustaan.²⁴⁴ Periaatteessa kyseisessä artikkelissa voitaisiin puhua vaikkapa kyläyhteisön mahdollisuudesta valita omat tuotteensa. Tämä ei ole kuitenkaan vallit­ seva tapa puhua kulutuksesta, koska emme elä kyläyhteisöihin perustavassa maaseutuyhteis­ kunnassa.

Piispan käsitys, jonka mukaan paremmasta valinnan mahdollisuudesta seuraa suurempi vastuu, on tuttu myös ilmastonmuutokseen liittyvän vastuun filosofisesta tutkimuksesta. Tähän liittyy jo luvussa 2.3. mainittu Hormion näkemys, että ihmisen vastuu muodostuu yksilö- ja kollektiivitason vastuusta. Hän toteaa, että näin kaikki eivät ole samassa mittakaavassa ”vas­ tuussa ilmastonmuutoksesta, vaikka jaammekin kollektiivisen vastuun siitä”.²⁴⁵ Tämän jälkeen hän jatkaa:

Henkilökohtaisen vastuun määrä liittyy tekojemme ja valintojemme lisäksi mm. rooleihimme ja vaikutusmahdollisuuksiimme. -- Toki varallisuus ja asema vaikuttavat usein myös valinnanmahdollisuuksiimme. Jos meillä ei ole niin sanotusti ”varaa valita”, on vastuumme mielestäni myös pienempi tai jopa olematon hiilijalanjälkilaskureiden tuloksista riippumatta.²⁴⁶

Hintikan ja Hormion puheenvuoroja yhdistää moni asia. Ensinnäkin molemmat näyttäisivät olevan sitä mieltä, että ihmisen omaamat valintaresurssit vaikuttavat hänen vastuunsa määrään. Hintikan ja Hormion väitteet täydentävät tässä toisiaan, sillä ensin mainittu toteaa yksilön omaamien positiivisten valintamahdollisuuksien lisäävän päätöksestä kannettavaa vastuuta,

²⁴⁴ Juhila 2016, 371 – 372.

²⁴⁵ Hormio 2013, 112.

²⁴⁶ Hormio 2013, 113.

kun taas Hormio toteaa jo valmiiksi heikkojen valintamahdollisuuksien vähentävän sitä.

Lehdissä kirjoitetaan myös muista arvokysymyksistä kuin yksilön kulutusvalinnoista. Vastuuta luonnosta lähestytään myös laajempien kulttuurille annettujen luonnehdintojen kautta, kuten kuvaamalla kulttuuria ”ihmiskeskeiseksi”²⁴⁷ tai ihmisiä luonnosta vieraantuneiksi²⁴⁸. Jopa kristillisen kielen todetaan olevan ihmiskeskeistä.²⁴⁹ Vielä laajemmin ihmiskeskeisyys/luontokeskeisyys-keskustelu nousee esiin muusikko Tuuli Malven haastattelussa:

Malve on huolissaan luonnon tilasta. Hän kokee erityisen rankkana sen, miten ihmiskeskeinen kulttuurimme on.

- Ihminen käyttää luontoa hyväksi mielin määrin, ja siksi tarvitaan lainsäädäntöä rajoittamaan meitä.

Malven mielestä luonnonsuojelujärjestöt, kansanliikkeet ja itse luonnon puolesta toimiminen antavat toivoa paremmasta tulevaisuudesta.

- Minusta kristityn pitäisi rakastaa paitsi lähimmäistä, myös luontoa – ja varjella sitä. Uskon, että Jumala haluaa myös eläimiä kohdeltavan kunnioittavasti, olivat ne sitten villi-, lemmikki- tai tuotantoeläimiä. Jeesus sanoo Luukkaan evankeliumissa koskettavasti, että varpusia saa kahdella kolikolla viisi, mutta silti Jumala ei unohda yhtäkään niistä.²⁵⁰

Toimittaja tulkitsee Malven kokevan rankaksi sen, kuinka ”ihmiskeskeinen kulttuurimme on”. Tämä vie keskustelun laajemmalle ihmiskeskeisyys/luontokeskeisyys -tasolle. Tämän jälkeen Malve vetoaa luonnon varjelemisen ajatukseen ja yhdistää sen velvollisuudenomaisesti lähimmäisenrakkauden ajatukseen. Hänen mielestään kristityn ”pitäisi rakastaa” sekä lähimmäistä että luontoa, jota taas pitäisi varjella. Hän myös vetoaa Luukkaan evankeliumin kohtaan²⁵¹ eläinten kunnioittavan kohtelun perustana, ja kertoo Jumalan haluavan tällaista kohtelua. Ihmiset, erityisesti kristityt, esitetään vastuunkantajina kun taas vastuun perusteena toimii Jumalan tahto siihen, että niin ihmisiä kuin eläimiäkin kohdeltaisiin kunnioituksella. Tätä argumenttia pönkitetään referoimalla Jeesuksen lausumia aiheeseen liittyviä sanoja.

Malven mukaan ihmisten ympäristölle haitallista toimintaa tulee rajoittaa lainsäädännön avulla, koska ihminen käyttää ”mielin määrin” luontoa hyväkseen. Argumentti sisältää rakenteen, jossa ihmistä vastuutetaan heidän luonnolle tuottamiensa negatiivisten seurausten takia. Näin voidaan sanoa, että ihminen (ihmiskunta) kuvataan vastuunkantajana. Luonnon hyvinvointi taas kuvataan itsessään tavoiteltavana tilana. Näiden takana vastuun perusteena toimii Raamatussa näkyvä Jumalan rakkaus luomakuntaan, josta Jumala ei unohda yhtä varpusta-
kaan.²⁵²

²⁴⁷ Kirkko ja kaupunki 4/23, 6.

²⁴⁸ Silta A 4/23, 17.

²⁴⁹ Kirkko ja kaupunki 7/23, 15.

²⁵⁰ Kirkko ja kaupunki 4/23, 6.

²⁵¹ Ks. Luuk. 12:6.

²⁵² Kirkko ja kaupunki 4/23, 6; ks. Luuk. 12:6.

Malve viittaa myös oikeusjärjestelmän instituutioiden toteuttamaan oikeudelliseen järjestykseen eli lainsäädäntöön. Uutta lainsäädäntöä tarvitaan, jotta ihminen ei väärinkäyttäisi luontoa mielensä mukaan.²⁵³ Luonnon väärinkäytön rajoittamisen toivotaan siis tapahtuvan lainsäädännön avulla.

Seurakuntalehdet rakentavat kuvaa, jossa kirkko ja valtio etenevät siis yhteistä tavoitetta, arkkipiispa Luoman sanoin ”ekologisesti ja sosiaalisesti kestävää yhteiskuntaa”, kohti.²⁵⁴ Seurakuntalehdissä nousee esiin myös tahtotila siihen, että kirkko ottaisi ilmastoasioihin kantaa ja tekisi myös konkreettisia tekoja ilmastonmuutoksen torjumiseksi. Tätä mieltä ovat monet lehdissä haastatellut henkilöt, mukaan lukien tutkijat. Esimerkiksi Silta-lehdessä haastatellaan neljää tutkijaa tieteellisestä artikkelikokoelmasta²⁵⁵, jossa käsitellään millenniaalien katsomuksellisia ja arvoihin liittyviä ajatuksia. Yksi tutkijoista raportoi lehdessä tutkimusartikkelinsa tuloksista:

– Toivon näkökulmat olivat vastaajille tärkeitä paitsi ihmiselämän, myös koko planeetan kannalta.

Kirkolta toivottiin sanoja ja myös tekoja liittyen ilmastonmuutokseen ja ympäristökriisiin.²⁵⁶

Tutkimuksessa haastatellut millenniaalit siis toivovat kirkon instituutiolta sekä sanoja että tekoja ympäristö- ja ilmastohaasteisiin liittyen. Sama toive konkreettisista teoista, mutta myös luontoa puolustavista sanoista ja muutoksesta näkyy kaikissa neljässä seurakuntalehdessä. Näin seurakuntalehdet osallistuvat ympäristöarvojen muutostarvetta perustelevaan merkitysjärjestelmään. Kuten edellinen esimerkki viestii, kirkon toivotaan osoittavan näille arvoille tukensa ulospäin, mutta lisäksi sen toivotaan uudistavan arvojaan ja toimiaan myös sisältäpäin.

Sisäisen uudistumisen toiveesta hyvä esimerkki löytyy (Hintikan haastattelun osalta jo käsitellystä) eläinetiikkaan perehtyvistä Pihla Tiihosen artikkelista. Artikkelin toinen osa on otsikoitu ”Taidetta kuolemaantuomittujen puolesta”. Tässä osassa käsitellään eläinoikeusaktivisti, taitelija ja teologi Laura Witickin ajatuksia eläinetiikasta ja sen suhteesta kirkon instituutioon. Witick haluaisi kirkon ”muuttavan tapojaan” niin teologisten kannanottojen, kielen kuin käytännön tasoillakin:

Jos Witick saisi päättää, kirkko muuttaisi tapojaan kolmessa asiassa. Ensinnäkin kirkon tilaisuuksissa tarjottaisiin vain kasvisruokaa. Hän on vegaani, puoliso ja lapsi ovat joustavampia kasvissyöjiä.

– Kasvisruoan tarjoaminen olisi kirkolta vahva viesti, jolla olisi ilmastovaikutuksiakin.

Toiseksi eläimet sisällytettäisiin vahvemmin kristilliseen kieleen, joka on nyt kovin ihmiskeskeistä.

Kolmanneksi kirkko tunnustaisi, että ihmisen suhde eläimeen voi olla syvä ja merkityksellinen.²⁵⁷

²⁵³ Kirkko ja kaupunki 4/23, 6.

²⁵⁴ Kirkko ja kaupunki 5/23, 12.

²⁵⁵ Ks. Mikkola & Saarelainen 2023.

²⁵⁶ Silta A 5/23, 6.

²⁵⁷ Kirkko ja kaupunki 7/23, 15.

Kielellä on hyvin todennäköisesti kauaskantoista vaikutusta eläinten ja ympäristön kohteluun. Myös tutkimukset median ilmastokeskustelusta puhuvat tämän puolesta.²⁵⁸ Kenties siksi Witick näkee kielen ja sen maalaaman käsityksen ihmisen suhteesta eläimiin niin keskeisenä ja toivotavana muutoksen kohteena.

Filosofia ja myös ekoteologia osoittavat, että ympäristökeskustelu on täynnä monisyisiä näkemyksiä luonnon luonteesta, etiikasta ja päämääristä. Näiden näkemysten alle lukeutuvat myös eläinteologia ja -etiikka, joita kysymys kasvisruokavalion eettisestä ja ekologisesta merkityksestä koskee.

Witickin haastattelu osoittaa yhdessä aiemmin tarkasteltujen haastattelujen kanssa, että ilmastonmuutoskeskustelu kytkeytyy eläinetiikkaan ja sen vastuunäkökulmiin. Kasvisruoan tarjoamisen nähdään esimerkiksi olevan vähäpäästöisempää ja siten ekologisempaa kuin liharuoan.²⁵⁹ Tätä tiedepohjaista käsitystä Witick hyödyntää. Hänen lausahduksessaan eläinteologia yhdistyy ilmastovaikutuksiin: kasvisruoan tarjoaminen olisi *kirkolta vahva viesti*, jolla olisi ilmastovaikutuksiakin. Seurakuntalehtien ympäristökeskustelulla on siis selviä yhteyksiä tieteseen. Luontoon ja ilmastonmuutokseen liittyvät kysymykset pyritään muutenkin seurakuntalehtien retoriikassa tuomaan lähelle ihmisten arkea. Samalla ilmastotiedettä popularisoidaan yksinkertaiseen muotoon: kuvien ja muistilistojen avulla tähdennetään niin ilmastonmuutoksen todellisuutta kuin sitäkin, millaisilla arkipäivän valinnoilla yksilö tai perhe ja lähipiiri yhdessä voivat vaikuttaa.²⁶⁰

Ympäristöteemoja koskeva seurakuntalehtien kielenkäyttö osuu ajoittain hyvinkin vahvasti yhteen tieteellisen tutkimuksen puheenaiheiden kanssa. Yksi tällainen puheenaihe on käsitys ihmiskeskeisyydestä. Aiemmin esitellystä tutkimuksesta tähän osuvat parhaiten Nurmen tutkimus, jossa kritisoidaan valistuksen aikaisen moraalifilosofian ihmiskeskeistä argumentointia, sekä Whiten väite kristinuskon antroposentrisyydestä.²⁶¹

Edellä esiteltyjen aineistoesimerkkien tarkoituksena on ollut avata sitä, millaista seurakuntalehtien vastuargumentointi kokonaisuutena on, millaisia teemoja siihen liittyy, sekä millaisia diskursseja se pitää sisällään. Merkittävää on huomata, että lähes kaikki lehtiteksteistä edellä esitetyt lainaukset jakavat yhteisiä teemoja. Kolme ensimmäistä aineistokatkelmia sisäl-

²⁵⁸ Broadbent et al. 2016; Kukkonen et al. 2021.

²⁵⁹ Ks. Cleveland & Gee 2017, 141.

²⁶⁰ Pääsky 3/23, 8 - 9; Pääsky 4/23, 25; Kotiseurakuntani 6/23,3.

²⁶¹ White 1967, 1205; Nurmi 2023.

tävät kaikki maininnan Jumalan luomasta luonnosta tai luomakunnasta. Ihmisten ”tulevaisuudenuskon vahvistaminen”²⁶², pienten valintojen tai energiaratkaisuiden positiivisen vaikutuksen korostaminen²⁶³, sekä luomakunnan varjelemiseen kehottaminen²⁶⁴ viestivät kaikki toiminnallisen ja ajatuksellisen muutoksen tarpeesta suhteessa esimerkiksi ilmastonmuutoksen aiheuttamaan uhkaan. Lisäksi ne viestivät kirkon ja sen toimintaan osallistuvien ihmisten jo olemassa olevista arvoista.

Edellä esitetyn pohjalta voidaan todeta, että muutoksen, vaikutusmahdollisuuksista kumpuavan toivon, sekä luomakunnan varjelemisen teemat ovat lehdissä tärkeitä ja monella tapaa myös toistuvia. Ne ovat toistuvia diskurssien ”palasia”²⁶⁵. Toistuvuudella tarkoitan tässä yhteydessä myös sitä, että edellä luetelluista teemoista kaikki liittyvät yhteen sisältäen kytköksiä toisiinsa. Esimerkiksi pienten valintojen vaikutuksen korostamisella halutaan usein herättää toivoa, vaikka sillä voidaan toisaalta pyrkiä myös madaltamaan lukijoiden kynnyistä toteuttaa ympäristöystävällisiä valintoja (kuten energiaratkaisuja) omassa arjessaan.

Esimerkkejä ympäristöystävällisten valintojen kynnyistä madaltavista teksteistä ovat ilmastotutkija Lakkalan ja kirkkoherra Minkkisen haastattelu.²⁶⁶ Minkkinen korostaa kirkon energiaratkaisujen lisäksi ”myös aivan pienilläkin asioilla” olevan merkitystä luomakunnan varjelemisesta kannettavan vastuun toteutumisessa.²⁶⁷

Lehtiaineiston perusteella *toivo valintojen merkityksellisyydestä* onkin yksi arjen ilmastoeettisen vastuuargumentoinnin konteksteista. Sana ”myös” on tärkeä valintojen vaikutusta korostavassa toivon teemassa. Minkkisen tekstin yhteydessä ”myös” rohkaisee ymmärtämään ympäristötyön laajemmin kuin pelkkien institutionaalisten ratkaisujen (kirkon energiaratkaisut) näkökulmasta. Hän jatkaa, että pienillä valinnoilla ”niin yhteisö kuin jokainen yksittäinen ihminenkin” voi olla kantamassa vastuuta.²⁶⁸ Myös yksilö voi saada aikaan myönteistä vaikutusta, ja vaikuttaminen voi olla jopa helppoa. *Pääskyssä* kirjoitetaan: ”Myös lajittelu on hauskaa. Itse asiassa se on suorastaan tyydytystä luova hupi”.²⁶⁹ Yksilö voi siis kantaa vastuuta tekemällä pieniäkin valintoja. Valintojen vastuun ymmärtämistä edesauttaa sen pohtiminen, mitkä ovat yksilön valintaresurssit.²⁷⁰

Argumentoinnin konteksteista voidaan tiivistäen sanoa, että seurakuntalehdissä luonnon

²⁶² Kirkko ja Kaupunki 5/23, 12.

²⁶³ Kotiseurakuntani 6/23, 3.

²⁶⁴ Ks. luomakunnan varjelemisesta edellä käsitelty Minkkisen teksti, sekä myös jo käsitelty Lehden teksti.

²⁶⁵ Ks. Parker 2014, 6.

²⁶⁶ Pääsky 3/23, 8 – 9; Kotiseurakuntani 6/23, 3.

²⁶⁷ Kotiseurakuntani 6/23, 3.

²⁶⁸ Kotiseurakuntani 6/23, 3.

²⁶⁹ Pääsky 4/23, 25.

²⁷⁰ Hormio 2013, 113.

tilaa koskeva argumentointi tapahtuu monien aiheiden tasolla, kuten teologisella ja tieteellisellä tasolla, arkipäivän *valintojen vastuuvaikutusten* tasolla, sekä uskonnollisten instituutioiden tasolla. Tärkeää on, että usein nämä aihetasot esiintyvät käytännössä kiinni toisissaan jopa peräkkäisissä lauseissa.

Edellä kuvattujen aihetasojen sisällä kuvataan vastuuta käyttäen hyödyksi monenlaisia käsitteitä ja ilmauksia, jotka koskevat tieteen tuloksia, Raamattua ja kirkkoa, sekä luonnon tilaa ja arvokkuutta. Edeltävien lehtikatkelmien esimerkkejä tällaisista käsitteistä ja niihin pohjautuvista ilmauksista ovat sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta, luonnon monimuotoisuus, biodiversiteetikato, luomakunta ja ”vastuu luomakunnan varjelemisesta” (Minkkisen käyttämä ilmaus). Tämä luomakuntavastuu on suoraan yhdistettävissä ympäristövastuun käsitteeseen, joka esiintyy kirkon ilmasto-ohjelmassa.²⁷¹

Yksi merkittävä samankaltaisuus kaikkien neljän lehden välillä on, että usein vastuu luonnon tilasta johdetaan uskonnollisten instituutioiden lisäksi asiantuntijuudesta tai tieteellisistä instituutioista ylipäätään. Seurakuntalehdissä käytetään erityisesti tieteen ja kirkon viestien *yhdistämistä* toisiinsa. Pelkistettynä molempien näkökulmasta on olemassa luonto, joka tulee pelastaa vaurioilta, joten molemmat jakavat yhteisen merkityskontekstin.

Kirkon ja tieteen kontekstuaalinen yhdistäminen tulee esille niin käsitteissä kuin vetoamisessa instituutioiden luotettavuuteen. Kaikissa lehdissä vedotaan – joko aukikirjoitettuna tai rivien välissä – tieteellisen tutkimuksen luotettavuuteen. Luotettavuuteen vetoamalla muistutetaan, että tiede ei ole mikä tahansa tietolähde, vaan vakavasti otettava ja koeteltu.

Kaikilla aihetasoilla voidaan käyttää erilaisia kielenkäytön tapoja, mutta neljän eri seurakuntalehden välillä kielenkäytön tavat ovat tästä huolimatta hyvinkin samankaltaisia. Nämä kielelliset valinnat kytkeytyvät siihen, minkä kehysteeman tai erityiskysymyksen yhteydessä niitä käytetään ja millaisia argumentteja kirjoittaja käyttää. Esimerkkinä on me-pronominin toistuva, diskursiivinen käyttö erityisesti kohdissa, joissa halutaan korostaa ihmiskunnan ja kirkon vastuuta luonnosta.

Kaikki neljä seurakuntalehteä käyttävät vastuun konstruoinnissa samankaltaisia vastuun perusteita. Ne myös vaikuttavat jakavan yhteisen vastuunkantajien valikoiman. Diskursiivisesta näkökulmasta jokaisessa lehdessä vastuuta rakennetaan niin ihmiskunnan, yksilön tai tieteen ja kirkon kaltaisten instituutioiden kontolle kuuluvaksi. Eri lehtiteksteissä nämä vastuunkantajat tosin painottuvat eri verran, ja jokainen teksti on mikrotasolla oma ainutlaatuinen kokonaisuus-

²⁷¹ Suomen ev.lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 22.

tensa. Siksi se, minkä tahon vastuuseen viitataan, vaihtelee kontekstin ja myös kirjoittajan näkemysten mukaan.

Kehystävänä teemana toivo on tärkeä, ja se voidaan upottaa useisiin eri laajempiin kehyksiin. Aineistossa toivon yhdistettäviä kehyksiä ovat luomakuntateologisen kehyksen lisäksi yksilöiden ja kulutusvalintoja korostavat kehykset sekä teknologian ja tieteen kehitystä korostavat kehykset. Seurakuntalehdissä toiveikkaita kannanottoja kuullaankin siitä, kuinka jokainen voi olla kantamassa ”vastuuta yhteisestä luomakunnasta”, kuinka ”meillä on kehitteillä teknologiaa ja erilaisia aloitteita” ja kuinka kristityt voivat ottaa maailman tilanteen ”haasteeksi toimia Jumalan rakkauden levittämiseksi tähän maailmaan”.²⁷²

4.3. Lehtien yhteydet ilmastodiskurssien tutkimukseen ja kielenkäytön yksilöllinen sattumanvaraisuus

Broadbentin ja kumppaneiden tutkimuksessa löytämät halki globaalin ilmastomuutosdiskurssin ulottuvat tekijät näkyvät myös seurakuntalehtien sisällössä. Heidän tutkimuksessaan ilmastomuutosdiskurssista nousivat esiin poliittiset, ekologiset ja tiedettä korostavat näkökulmat.²⁷³ Seurakuntalehdissä nämä kulkevat yleensä käsi kädessä keskenään. Silta- ja Pääsky-lehdissä esiintyy tekstejä, joissa nostetaan esiin erityisesti poliittisten ilmastositoumusten täyttäminen. Kuitenkaan näitä ilmastositoumuksia tai tavoitteita ei lehdissä nosteta yksinään esiin, vaan useimmiten samalla mainitaan niiden täyttämisen inhimilliset perusteet. Näin toimivat Broadbent ja kumppanit heidän argumentoidessaan ilmastomuutoksen olevan nimenomaan ihmisen aiheuttama, ja että ilmastomuutosta koskevat tieteen tulokset tulisi siksi hyväksyä.²⁷⁴

Käytännössä siis sekä seurakuntalehdissä, ilmastomuutosdiskurssien tutkimuksessa että ympäristöetiikkaan liittyvissä tieteellisissä julkaisuissa *useimmiten* kerrotaan, mitä ilmastomuutoksen torjumiseksi tavoiteltavat muutokset ovat, mikä on niiden tausta ja miksi niiden täyttäminen on tärkeää. Argumentatiivinen mekaanisuus, itsestäänselvyys ja päämäärättömyys loistavat näin poissaolollaan suurimmassa osassa seurakuntalehtien tekstejä ja edellä mainittujen alojen tieteellisissä julkaisuissa. On kuitenkin olemassa aihepiirejä, joissa vastuusta puhutaan epäselvemmin kuin toisissa.

Tapa ja retorinen voimakkuus, jolla ihmisen vastuu luonnon tilasta nostetaan esiin, vaihtelee tekstin varsinaisen aihepiirin mukaan. Erityisesti politiikan aihepiiri erottuu tässä suhteessa. Aina vastuuta ei tuoda retorisesti kovin lähelle yksittäisiä ihmisiä vaan puhutaan esimerkiksi ”maiden” ilmastovelvoitteista – toisin sanoen lähinnä politiikan termistön kehyksessä.

²⁷² Kirkko ja kaupunki 5/23, 12; Kirkko ja kaupunki 7/23, 9; Pääsky 3/23, 9.

²⁷³ Broadbent et al. 2016, 3.

²⁷⁴ Broadbent et al. 2016, 4.

Seurakuntalehtiaineiston tarkastelujaksolta löytyi kaksi enimmäkseen politiikan vastuutermistöä käyttävää tekstiä.²⁷⁵ Pienempinä määrinä termistöä löytyi muistakin teksteistä muistakin teksteistä.

Paljon politiikan termistöä käyttävistä teksteistä toisessa käsiteltiin vastuullista kansallisen tason²⁷⁶ politiikkaa, kun taas toisessa näkökulma oli kansainvälinen. Näistä vain jälkimmäisessä ilmastonmuutos tuli esille *historiallisena* oikeudenmukaisuuskysymyksenä. Silta-lehdessä kerrotaan keväällä 2023 järjestetystä YK:n Dohan konferenssista, ja kehittyvien maiden tukemisesta. Konferenssissa näille LDC-maille²⁷⁷ päätettiin antaa rahallinen tukipaketti, jota toimittajan siteeraamat asiantuntijat perustelevat.²⁷⁸

Eräs siteerattavista asiantuntijoista, Niko Humalisto, ottaa ilmastovelvoitteita koskevien suositusten täyttämiseen oikeudenmukaisuuden ja historiallisen vastuun perspektiivin toteamalla: ”Suosituksissa on kyse oikeudenmukaisuudesta. Esimerkiksi tällä hetkellä ilmastokriisi tuhoaa kehityksen edellytyksiä LDC-maissa, vaikka ne ovat syyttömiä muutokseen”.²⁷⁹

Historiallinen oikeudenmukaisuus kehittyneiden ja kehittyvien maiden välillä on yksi keskeinen ilmastokeskustelun tema. Mahdollisesti politiikan termistön muodostaman kehyksen vuoksi – jossa puhutaan enemmän ”maista” ja ”valtioista” kuin ihmisistä – Humaliston käyttämät ilmaukset ovat etäällä ilmastokriisin vaikutuksista yksittäisille ihmisille. Kärsijät kuvataan LDC-maina, jotka ”ovat syyttömiä muutokseen”. Humalisto ei kerro suoraan, miksi hän kuvailee LDC-maita syyttömiksi tai mitä hän tarkoittaa oikeudenmukaisuudella. On mahdollista, että hän viittaa teollisuusmaiden fossiilipäästöjen historiaan.

Seurakuntalehtien luontoa käsittelevä mediateksti on hyvin kerrostunutta. Ilmastonmuutosta ja luontoa käsittelevät tekstit vaativat lukijalta jo itsessään paljon taustatietoa, ja kun näihin aiheisiin yhdistetään teologisia sisältöjä ja ilmastonmuutoksen vastuunäkökulmia, ymmärrykseen vaadittavan taustatiedon määrä vain kasvaa.

Aineistossa näkyvätkin sekä kielenkäytön tarkoituksellisuus että ”sattumanvaraisuus”. Hyviä esimerkkejä aineistosta ovat Helena Lehden lause ”ihmisille Jumala antoi maan viljeltäväksi ja varjeltavaksi” ja Humaliston toteamus ”suosituksissa on kyse oikeudenmukaisuudesta”. Molemmat ovat todennäköisesti tarkoituksella valittuja väitesisältöjä, mutta niiden sanallinen esitys voi silti olla yksilön näkökulmasta katsoen osittain sattumanvarainen. Voidaan ajatella olevan Humaliston itsensä näkökulmasta sattumaa, *ettei* hän totea suosituksissa

²⁷⁵ Pääsky 3/23, 10 – 11 ja Silta A 4/23, 5.

²⁷⁶ Ks. Pääsky 3/23, 10 – 11.

²⁷⁷ Lyhenne sanoista ”Least developed countries”.

²⁷⁸ Silta A 4/23, 5.

²⁷⁹ Silta A 4/23, 5.

olevan kyse *historiallisesta* oikeudenmukaisuudesta, vaan pelkästään oikeudenmukaisuudesta. Juuri tätä tarkoitan kielenkäytön yksilöllisellä sattumanvaraisuudella. Kuitenkin tekstiä luki-
malla voi huomata politiikan termistön vaikutukset. Termistö ei kovin herkästi vie lukijaa yksilötasolle pohtimaan, mikä on hänen vastuunsa ilmastokysymyksessä, vaikka vastuukysymys liittyy myös vauraampien maiden asukkaiden, kuten suomalaisten, kulutukseen. Yksilön näkökulmasta katsoen on sattumaa, että tekstissä ei pohdita asiaa enempää, mutta yhteiskunnalliselta kannalta se ei sulje pois politiikan termistön mahdollisia etäännyttäviä vaikutuksia.

Seuraavaksi analysoidaan, millaista on kirkon keskeisimmän teologisen ilmastoasiakirjan vastuukieli ja -argumentointi. Samalla katsotaan sen diskursiivisia yhteyksiä seurakuntalehtien vastuukieleen.

4.4. Kirkon ilmasto-ohjelman vastuargumentointi

Luvussa 2.2. kuvattiin yleispiirteisesti kirkon ilmasto-ohjelman *Kiitollisuus, kunnioitus ja kohtuus* sisältöä. Tässä luvussa keskitytään tarkemmin vastuumerkityksiin ilmasto-ohjelman kielenkäytössä. Vastuusta puhuvia tekstikohtia ei käsitellä irrallisina, vaan ne pyritään suhteuttamaan osaksi laajempaa ilmasto-ohjelman kokonaisuutta sekä kirkon piirissä käytävää ympäristöeettistä keskustelua. Tähän keskusteluun liittyy myös tieteen instituutio. Kirkon ilmasto-ohjelma on argumentatiivinen kokonaisuus, jonka kirjoittajilla on selkeä *ilmastotilanteeseen* liittyvä päämäärä: osoittaa, että ilmastonmuutos ja luontosuhteen kielteinen kehitys on pysäytettävä ja että kirkolla ja sen teologialla on paljon annettavaa tässä koko ihmiskunnan yhteisessä tehtävässä.²⁸⁰

Ilmastopäämäärä voidaan jakaa karkeasti kahteen osaan: toisaalta käytännön toimintaa korostavaan ulottuvuuteen, toisaalta teologiseen ulottuvuuteen. Käytännön toimien ulottuvuus pitää sisällään seurakunnille, niiden jäsenille ja koko kirkolle annettavat konkreettiset suositukset.²⁸¹ Tämä ulottuvuus viestii, että koska ihminen on osa luomakuntaa, hänen tulisi konkreettisesti huolehtia luonnosta ympärillään. Päämäärän toisessa eli teologisessa ulottuvuudessa pyritään löytämään vastaus siihen, mitä on kirkon instituution teologia ja opintulkinta ympäristökysymyksissä ja miten näiden sisältö suhteutuu ilmastotieteen tuloksiin.²⁸²

Ilmasto-ohjelmalla on myös toinen ja kolmas päämäärä. Ohjelmalla pyritään osoittamaan, miten ihmisen tulisi suhtautua luontoon Jumalan luomana luomakuntana tai vähintään

²⁸⁰ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 6, 8.

²⁸¹ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 8.

²⁸² Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 8.

itsessään arvokkaana ekologisena kokonaisuutena, joka on ihmistä suurempi ja josta tulee huolehtia vastuullisena tilanhoitajana.²⁸³ Kolmas päämäärä on näyttää, että kirkon instituutiolla on paikkansa muun yhteiskunnan kanssa ilmastotoimien ja ympäristöystävällisen ajattelun toteuttamisessa ja levittämisessä.

Kirkolla on kuitenkin myös omaa annettavaa ilmastotalkoisiin. Nimenomaan ihmiskunnan yhteisistä talkoista on nyt kysymys. Kristillinen uskomme puhuttelee järjen lisäksi myös sydäntä. Ilmasto-ohjelman otsikossa on kolme sanaa: kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus. Syyllisyys on lamauttavaa, se saa pysähtymään. -- Kiitollisuus herättää ihmisen kunnioittamaan ratkaisuisaan luonnon omaa tasapainoa sekä ylistämään Luojaa hänen lahjoistaan.²⁸⁴

Ilmasto-ohjelman tavoite on teologian perustalta käsin vaikuttaa luontoa koskeviin asenteisiin ja sitä kautta ilmastonsuojeluun.²⁸⁵ Luontoa koskeva teologia keskittyy paljolti ihmisen Raamatusta nousevaan vastuuseen tilanhoitajana, sekä vahvaan luomakunnasta huolehtimisen korostukseen.²⁸⁶ Ohjelman toisessa luvussa (”Teologisia lähtökohtia”) kuvataan koko dokumentille keskeinen teologinen tulkintatapa ympäristökriisin syistä. Ihmisen kuvataan unohtaneen, mikä merkitys Jumalan läsnäololla on luontosuhteelle:

Hänen läsnäolonsa luomakunnassa tekee siitä ihmiselle pyhää, kunnioituksen arvoista todellisuutta, jota ei voi esineellistää pelkäsi vastuuttoman toiminnan kohteeksi. Ympäristökriisi ja ilmasto-ongelmat kertovat siitä, miten ihminen on unohtanut Luojalta saamansa vastuun. Profeetta Hoosea valittaa, kuinka ihmisen pahuudesta ja jumalattomuudesta kärsii koko luomakunta (Hoos. 4:1–3).²⁸⁷

Näin kaikista eliölajeista juuri ihminen representoituu ensisijaiseksi vastuunkantajaksi. Vastuun perusteena toimii se, että vastuu on tullut Luojalta itseltään. Luonnon väärinkäyttöä vastustavana argumenttina on, että luonnossa ilmenevän Jumalan läsnäolon vuoksi ihmisen tulee kunnioittaa luontoa, eikä sitä voi esineellistää ”pelkäsi vastuuttoman toiminnan kohteeksi”. Luomakunnan kirjoitetaan olevan ”pyhän Jumalan läsnäolon paikka”, joka ”heijastaa Luojaansa pyhyyttä”.²⁸⁸ Tässä ilmasto-ohjelma on todennäköisesti ottanut vaikutteita Rasmussenin *Earth Community, Earth Ethics* -teoksesta, sillä teos on mainittu ilmasto-ohjelman kirjallisuusluettelossa ja siinä maailman todetaan olevan Jumalan läsnäolon paikka.²⁸⁹

Ilmasto-ohjelman käsityksessä ihmisen roolina on toteuttaa Jumalan antama tehtävä olla luomakunnan vastuullinen tilanhoitaja. Rooli luoduista huolehtivana tilanhoitajana on seurausta ennen kaikkea siitä, että ihminen on luotu Jumalan kuvaksi: ”Ihminen on luotu Jumalan kuvaksi, mikä tarkoittaa, että ihminen on luotu elämään yhteydessä Jumalaan ja pitämään huolta muista luoduista”.²⁹⁰

²⁸³ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 22, 25.

²⁸⁴ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 6.

²⁸⁵ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 8.

²⁸⁶ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008.

²⁸⁷ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 23.

²⁸⁸ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 34.

²⁸⁹ Rasmussen 2001, 90.

²⁹⁰ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 22.

Ihminen representoituu vastuunkantajaksi erityismerkityksessä: hänet on *Jumalan kuvana luotu* pitämään huolta muista luoduista. Toisin sanoen ilmasto-ohjelman mukaan ihmisen rooli luomakunnassa on olla hyvä tilanhoitaja. Kearnsin päätelmässä kristillisen tilanhoitajuuden idea sisältää nimenomaan luomistöistä ”huolehtimisen ja suojelemisen”.²⁹¹ Jatkuvan ihmisen huolenpito -korostuksen takia ilmasto-ohjelman sisältö vastaakin useassa kohdassa Kearnsin käsitystä tilanhoitajuudesta. Merkittävänä erona on kuitenkin hallitseminen. Ohjelman mukaan ihmisellä on ”valta hallita” luomakuntaa ja tämä valta on ”muita olentoja suurempi”. Ihmisen asema poikkeaa Jumalan kuvana muista luoduista, ja siten ihmisellä on myös ”suurempi vastuu” luomakunnan suhteen.²⁹²

Ihmisen luominen poikkeaa kaikkien muiden olentojen luomisesta siinä, että hänet luotiin Jumalan kuvaksi ja kaltaiseksi (1. Moos. 1:26–27; vrt. 1. Kun. 22:19–20). Jumalan kuvana olemisen taustalla ovat kuninkaalliset mielikuvat, joihin myös samassa yhteydessä mainitut ”hallita” ja ”vallita” liittyvät. Ihminen toimii Jumalan kuvana ja kaltaisuutena, Jumalan rinnalla ja hänen edustajanaan luomakunnassa.²⁹³

Ihmisen kuvataan olevan erityisasemassa, sillä toisin kuin ”kaikki muut” olennot, hänet ”luotiin Jumalan kuvaksi”. Asemaa perustellaan suoralla jaeviittauksella ympäristökeskustelussa paljon siteerattuihin luomiskertomuksen jakeisiin²⁹⁴. Viimeisenä pyritään osoittamaan, että tämän aseman taustalla ovat ”kuninkaalliset mielikuvat”. Näin Jumalan kuvana olemiseen liitetään toisaalta toimiminen Jumalan rinnalla ja toisaalta hänen edustajanaan luomakunnassa. Tämä vaiuttaa poikkeavan Kearnsin kuvauksesta tilanhoitajuudesta²⁹⁵, johon ei sisällytetä samalla tavalla hallitsemisen ajatusta.

Ihmisen asema Jumalan kuvana erotetaan tietoisesti luomakunnan muista elämänmuodoista, joihin viitataan ilmauksella ”muut luodut”²⁹⁶. Erottelun näkyminen tällä tavalla jopa yksittäisten sanojen tasolla sopii Pesosen käsitykseen tilanhoitajaetiikasta diskurssina, jossa ihmisen suhde luontoon näyttäytyy hierarkkisenä.²⁹⁷

Luomakunnan hallintaa ei ilmasto-ohjelmassa kuitenkaan korosteta yksin, vaan siihen sisällytetään myös vastuu.

Raamatullisen käsityksen mukaan ihmiselle on annettu valta hallita luontoa, mutta ei lupaa sen tuhoamiseen ja väärinkäyttöön. -- Lutherin käsityksen mukaan luonnon hallinta tarkoitti sitä, että ihminen kykeni tuntemaan luonnon ja siinä vaikuttavat voimat sekä ymmärtämään luotujen tarpeet ja toimimaan niiden mukaisesti. Tällainen hallinta perustuu näin ollen luontokappaleiden tarpeiden tuntemiseen ja niiden hyvän edistämiseen.²⁹⁸

²⁹¹ Kearns 1996, 58.

²⁹² Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 26 – 27.

²⁹³ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 26.

²⁹⁴ 1. Moos. 1:26–28; ks. Kearns 1996, 58.

²⁹⁵ Ks. Kearns 1996, 58 – 59.

²⁹⁶ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 35.

²⁹⁷ Pesonen 1999, 19.

²⁹⁸ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 35.

”Luontokappaleiden” tarpeet tulisi siis tunnistaa ja niiden hyvää edistää, mikä on oikeanlaista hallintaa. Kirjoittajien mukaan luonnon hallinnalla on rajansa: ihmisellä on vastuu siitä ettei hän tuhoa tai väärinkäytä luontoa, eikä laiminlyö hyvän edistämistä. Diskursiivisesti katsoen ilmasto-ohjelmassa esiintyvän vastuullisen hallinnan painottamisen voi tiivistää luomakunnan *hallintavastuun painottamiseksi*. Hallintapainotus on lehdissä esiintyvän *tehtäväpainotuksen* ohella jälleen yksi tapa kuvata sitä, millainen asema ihmisellä on suhteessa muuhun luomakuntaan ja Jumalaan.

Ilmasto-ohjelman kirjoittajat ottavat lähtökohdaksi Jumalan kaiken yläpuolella olevana Luojana. Jumala on hyvä ja Luojan työnä myös luomakunnassa on hyvyttä. Lisäksi kirjoittajien mukaan synty ei olisi tullut maailmaan ilman ihmisen toimintaa, ja tämä muistaen ihmisellä on vastuu pitää huolta Jumalan luomakunnasta. Huolenpitoon kuuluu myös kiitollisuus Luojan lahjoista.²⁹⁹

Ihmisen luomakuntaa koskevan vastuun ajatellaan tulevan esille lukuisissa raamatunkohdissa eri puolilla Raamattua. Niistä varsinkin syntiinlankeemus mainitaan useamman kerran.³⁰⁰ Teologisten kertomusten pohtimisen lisäksi vastuun perusteita haetaan kuitenkin myös kirkon roolista yhteiskunnassa. Kirkko kuvaileekin ympäristötyönsä olevan myös *yhteiskuntavastuun* toteuttamista.³⁰¹ Jo koko ilmasto-ohjelman esipuheen ensimmäisessä lauseessa arkkipiispa Jukka Paarma toteaa, että ihmisille on annettu vastuu tulevaisuudesta.³⁰²

Meille juuri nyt eläville ihmisille on säilytynyt ennenkokematon vastuu tulevaisuudesta. Mitä nyt teemme tai jätämme tekemättä, vaikuttaa tulevien sukupolvien, lastemme ja lastenlastemme, samoin koko Jumalan luomakunnan elämään.³⁰³

Vastuu on Paarma mukaan siis ylisukupolvinen, mutta samalla sillä on kristinuskoon liittyvät juuret, sillä ihmisten valinnat vaikuttavat koko Jumalan luomakunnan elämään.

Ylisukupolvisen vastuun ja siihen liittyvän oikeudenmukaisuuden korostaminen on keskeinen ilmastokeskustelun tema, jonka myös Hormio nostaa esiin käsitellessään ilmastonmuutoksen moraalista monimukaisuutta (ks. lisää luvusta kaksi).³⁰⁴ Siksi ei ole yllättävää, että arkkipiispa nostaa esiin ”juuri nyt elävät ihmiset” ja *meille* annetun vastuun paraatipaikalla koko ilmasto-ohjelman ensimmäisessä lauseessa.

Meille-sana viittaa selvästi sanaan ”ihmiset”, sillä se on samassa sijamuodossa. Tässäkin viimeksi mainittua sanaa käytetään kontekstin perusteella selvästi kollektiivisessa merkityksessä kaikkiin ihmisiin viittaavana sanana. Retorisena keinona me-pronimi viestii

²⁹⁹ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 23.

³⁰⁰ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 22–23, 35.

³⁰¹ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 8.

³⁰² Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 6.

³⁰³ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 6.

³⁰⁴ Hormio 2013, 110.

siitä, että ylisukupolvinen vastuu on yhteinen ja sitä myös kannetaan yhdessä.

Retoriselta kannalta vastuun perusteena toimii siis se, että ihmisen toiminnan seuraukset ovat ylisukupolvisia ja ne vaikuttavat ”meidän ihmisten” elämään myös tulevaisuudessa. Myöhemmin samassa yhteydessä arkkipiispa kuvailee asiantuntijoiden huolta päästöjen määrästä.³⁰⁵ Tämä huoli näkyy ilmasto-ohjelman tekstissä muutenkin, mikä kertoo siitä, että ihmiskunta nähdään vastuunkantajana ilmastonmuutoksen todellisuudessa tieteelliset asiantuntijat sisältäen. Vastuun onnistuneelle kantamiselle ei kuitenkaan nähdä olevan paljon aikaa. Paarma mukaan ”eräät merkittävät asiantuntijat arvioivat että meillä on enää kymmenen vuotta aikaa kääntää tuhoisaa kehityksen suuntaa”. Lisäksi tarvitaan vielä ”radikaalimpia toimenpiteitä” jos haastetta ei oteta vastaan.³⁰⁶

Tieteen korostamiseen linkittyy merkittävä retorinen piirre: ilmastonmuutoksen käsitteleminen ihmisiä ja koko luomakuntaa *uhkaavana* ilmiönä, johon puuttumisella on *kiire*. Paarma toteaa, että jos toimiin ilmastonmuutoksen torjumiseksi ei ryhdytä nyt, tuleva tilanne vain vaikeutuu. Toteamus viestii ilmastonmuutoksen maailmalle aiheuttamasta uhasta ja kiireestä.

Kokonaisuudessaankin *Kiitollisuus, kunnioitus ja kohtuus* liittyy hyvin usein ilmastonmuutoksen uhan siitä kertoviin tieteen tuloksiin. Siinä se tulee toistaneeksi hyvin laajalle levinnyttä ”uhkakieltä”, jota tutkijatkin joutuvat käyttämään ilmastotilanteen todellisen vakavuuden takia.

Uhan ja kiireen sisällöt nousevat esiin eri puolilla ilmasto-ohjelmaa. Uhkakielellä viestitään toisaalta ilmastotilanteen kehityksen tuhoisuudesta, toisaalta sen torjumiseen vähissä olevasta ajasta, kuten yllä nähdään. Kenties suunnanmuutoksen kiireellisyyden vuoksi *uhan* kaltaisia moraalilottuvuuksia sisältäviä sanoja käytetään laajalti retorisenä keinona. Esille pääsevät myös muualla tekstissä harvemmin käytetyt sanat, kuten synty ja ympäristökriisi. ”Ekologisen synnin” sanotaan aiheuttavan kärsimystä koko maapallolle ihmiset mukaan lukien.³⁰⁷

Tiedettä ei kuitenkaan tuoda esiin ainoastaan ilmastonmuutoksen aiheuttaman uhan yhteydessä. Ilmasto-ohjelmalla ja sen ”tiedepuheella” on myös tieteen kunnioittamista korostava viire. Tieteellisten asiantuntijoiden kunnioittaminen otetaan ilmasto-ohjelman koskevan tiedon esittämisen lähtökohdaksi. Ohjelman kirjoittajien mukaan kirkko haluaa osoittaa jäsenilleen ”tapoja

³⁰⁵ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 6.

³⁰⁶ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 6.

³⁰⁷ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 35.

toimia, vaikka kirkolla ei ole käytännön toimista muuta kuin ilmastonmuutoksen asiantuntijoiden antamaa tietoa”. He lisäävät, että asiantuntijatietoon luottamisessa kyse on samankaltaisesta asiasta ”kuin muinoin valistuksen aikakaudella” jolloin papit opettivat viljelystaitoa.³⁰⁸ Näin asiantuntijoiden rooli nivelletään kirkon yhteiskuntaroolin historian pohdintaan. Kirkosta annetaan historiallinen kuva vartioimassa sivistystä, johon tieteen nykyinen asiantuntijatietokin kuuluu.

Kirkon ja tieteen instituutioiden välinen yhteistyö toimiikin yhtenä merkittävimmistä ilmasto-ohjelman argumentoinnin lähtökohdista. Kirkko esitetään teologis-yhteiskunnallisena instituutiona, jonka toiminnalla, teologialla ja asemalla on pitkät, historialliset juuret.³⁰⁹ Kuvamalla kirkon luonne tällä tavoin pyritään osoittamaan, että tieteen lisäksi myös kirkon yhteiskunnallisia puheenvuoroja tulisi kuunnella. Kirkon ja tieteen niveltäminen yhteistyökumppaneiksi näkyy valistuksen ajasta kertovan tekstikohdan selvänä argumentatiivisena rakenteena. Ensin asiantuntijoille annetaan ilmastonmuutoksen tiedollisen määrittämisen rooli, ja todetaan asiantuntijatiedon olevan ilmastokysymyksessä muiden tiedon lajien yläpuolella. Sen jälkeen annetaan selitys sille, miksi kirkkokin voi olla ilmastonmuutoksen torjumista puolustavana äänenä yhteiskunnassa.

Ilmasto-ohjelmassa viestitään, että kirkon tulee toteuttaa ekologista vastuullisuutta. Tähän sisältyy, että kirkko ottaa huomioon ”luonnon tilaa koskevat tutkimukset”.³¹⁰ Näin tiede ja kirkko toimivat ilmastonmuutoksen keskellä yhdessä.

4.5. Yhteiset merkityksenannon tavat

Ilmasto-ohjelma ja seurakuntalehtien luonnon tilaa käsittelevät tekstit sisältävät paljon yhteisiä merkityksenannon tapoja. Näitä ilmastonmuutos- ja luontokeskustelun kontekstissa ilmeneviä merkityksenannon tapoja tarkastellaan seuraavaksi lähemmin. Äsken sivuttiin jo näistä ensimmäistä eli **kirkon ja tieteen niveltämistä yhteistyökumppaneiksi**.

Niveltäminen yhteistyökumppaneiksi näkyy sekä lehdissä että ilmasto-ohjelmassa teologian ja ilmastotieteen tulosten laajana esittelynä. Usein nämä esiintyvät tarkoituksella lomittain. Erityisesti osansa saavat luomakuntateologia ja ilmastotieteen keskeiset tulokset. Ilmastotieteestä puhuttaessa mietitään erittäin usein sitä, mitä sen keskeisistä tuloksista teologisesti kat-

³⁰⁸ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 52.

³⁰⁹ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008.

³¹⁰ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 39.

soen seuraa. Toisaalta samanaikaisesti ilmaston ja luonnon muuttumista käsitellään myös ekologisesta näkökulmasta: käynnissä olevina sekä ympäristössä jo tapahtuneina muutoksina. Muutosten vuoksi ihmisillä on velvollisuus olla viivyttelystä ilmastotoimia:

Viivyttelystä sen sijaan on kaikille pysyvää haittaa, sillä ilmakehään päässyt hiilidioksidi ei häviä sieltä vuosituhansiin.

Ilmastonmuutos vaikuttaa koko luomakunnan hyvinvointiin syvästi ja peruuttamattomasti. Ilmaston lämpeneminen ja äärevöityminen uhkaa elämää sekä suoraan että välillisesti. Useampi sairastuu, moni menettää kotinsa, moni kuolee. Ekosysteemit häiriintyvät, ja merkittävä määrä eliölajeja häviää tyystin. Suomen luonto kokee suuria muutoksia, kun pohjoiset eliölajit väistyvät ja uusia lajeja leviää etelästä. Tuhohyönteiset ja sienitaudit uhkaavat maa- ja metsätaloutta.³¹¹

Yllä olevassa ilmasto-ohjelman kohdassa korostuu ilmastonmuutoksen luonne elämää uhkaavana ilmiönä. Sen vaikutusten ei nähdä koskevan vain osaa ihmisistä ja ekosysteemeistä, vaan aivan koko luomakuntaa. Tekstillä vedotaan aidosti lukijoiden tunteisiin: ekosysteemit ihmisiä ja kaikkia eliölajeja myöten ovat suuressa vaarassa. Teologista sanastoa ei unohdeta ekologisesta pääkontekstista huolimatta, vaan puhutaan nimenomaan luomakunnasta kärsimyksen kohteena.

Ilmasto-ohjelman lisäksi myös seurakuntalehdissä ihmisellä nähdään olevan moraalinen velvollisuus kiirehtiä ihmisiin ja ekosysteemeihin kohdistuvien vahinkojen torjumiseksi. Molemmissa kiirehtimisen tärkeyttä tähdennetään käyttämällä retorisenä keinona tunteellisia sanoja, ehdollistamista ja painokkaita verbimuotoja:

Nyt on rakastettava ja uurastettava, surtava ja iloittava, sillä kohta voi olla liian myöhäistä. Nyt on tehtävä valintoja, ettei luonto tuhoutuisi. Ilmastokriisi tuo maailmanlopun lähelle, pallon kuumentuessa suorastaan iholle.³¹²

Sanat ”rakastettava, uurastettava, surtava ja iloittava” ovat tunteita herättäviä sanoja ja lisäksi ne ovat kaikki painokkaassa verbiliittorakenteessa (”on uurastettava” jne.). Ne ovat ohjeita toimia kiireesti tässä hetkessä ja samalla myös painokkaita kehotuksia kantaa vastuuta. Maapallo kuumentuu ”suorastaan iholle”. Aikaa ei voida enää hukata ja oikeita valintoja on tehtävä, *sillä* ”kohta voi olla liian myöhäistä”.

Ilmasto-ohjelman ”uhkaretoriikka” on samankaltaista kuin seurakuntalehdissä. Se on painokasta ja monisyistä, ja usein siinä pyritään yhdistämään ihmiskunnan nykyhetken toiminta ja syvemmillä sen takana olevat arvot. Molempien vastuuargumentoinnissa ilmastonmuutoksen uhkaan yhdistetään selvästi ihmisten tavat ja tottumukset. Siinä, missä *Silta* kirjoittaa ihmiskunnan tuhoavan luontoa ”teoillaan, tavoillaan ja totumuksillaan”³¹³, ilmasto-ohjelmassa kirjoitetaan:

Huoli maapallon ilmaston muuttumisesta kasvaa ympäri maailmaa. Myös Suomessa on havahduttu huomaamaan, että monet tapamme ja tottumuksemme uhkaavat ympäristöämme ja meitä itseämme. --

³¹¹ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 12.

³¹² *Silta* A 6/23, 16.

³¹³ *Silta* A 4/23, 17.

Ilmastonmuutos on tieteellisesti havaittu tosiasia, jota on tutkittu useita vuosikymmeniä. Jo vuonna 1896 ruotsalainen fyysikko-kemisti Svante Arrhenius ennusti hiilidioksidipäästöjen lämmittävän ilmakehää. Tiedeyhteisö on vuosikymmenten kuluessa saanut entistä enemmän ja yhä huolestuttavampaa tietoa ilmiön voimakkuudesta.³¹⁴

Ihmisten tapojen ja tottumusten väitetään tässä olevan uhka. Tekstin painoarvoa lisää se, että ilmastonmuutos todetaan suoraan tieteen havaitsemaksi tosiasiaksi, minkä vuoksi sen uhka on syytä ottaa tosissaan. Tieteessä havaittuihin faktoihin vetoaminen ja havainnollistavien esimerkkien esiin nostaminen on argumentatiivisesti vakuuttavaa.

Ilmastonmuutoksen **ekologisen vakavuuden ja tosiasiallisuuden tähdentäminen tieteen avulla** on toinen keskeinen seurakuntakuntalehtiä ja ilmasto-ohjelmaa yhdistävä merkityksenannon tapa. Seurakuntalehdissä ja ilmasto-ohjelmassa on jopa kokonaisia osioita ja tekstejä, joissa keskitytään lähes yksinomaan ilmastotieteeseen. Näiden tekstien tarkoituksena on esitellä ilmastonmuutos vakavana luontoa uhkaavana ilmiönä. Asiantuntijuus ja tiede korostuvat tiedon lähteinä. Ilmastonmuutos pyritään tuomaan lähelle tavallista ihmisten arkea korostamalla, että sen takia on toimittava: *jokainen* voi vaikuttaa luonnon hyväksi.³¹⁵

Viestiä vaikuttamisen tärkeydestä tähdennetään myös kuvankäytöllä. Seurakuntalehdissä haastateltavat kuvataan usein luonnon (kuten havumetsän) keskellä. Kuvien avulla haastateltavat ja heidän näkemyksensä henkilökohtaistetaan ja luodaan vaikutelma luonnosta välittävästä ja itse esille tuomiaan suosituksia noudattavasta ihmisestä. Seurakuntalehdissä luontosisällöistä puhuva ihminen kuvataan usein tällä tavalla luonnon keskellä tai vaikkapa ympäristöystävällisen liikkumismuodon käyttäjänä. Esimerkiksi Ilmatieteen laitoksen tutkija on kuvattu pyörän selässä, ympäristöaktivisti kukkien keskellä ja piispa istumassa kalliolla.³¹⁶ Ilmasto-ohjelmassa on puolestaan kuvattu kirkkorakennuksia luontotaustalla, esimerkiksi taivasta vasten tai puun lehtien lävitse.³¹⁷ Koska tämä merkityssuhde toistuu aineistossa samankaltaisena, sitä voidaan pitää diskursiivisena.

Myös Ilmatieteen laitoksen tutkija Kaisa Lakkalan haastattelu tuo hyvin esiin ilmasto-keskustelun kielessä yhtä aikaa vallitsevat lukuisat ja säännölliset merkityksenannon tavat. Samat merkityksenannon tavat esiintyvät myös ilmasto-ohjelmassa. On huomioitavaa, että arkisemmatkin merkityksenannon tavat saavat lisäpontta tutkijapositionista lausuttuina.

Kolmas ilmasto-ohjelmalle ja seurakuntalehdille yhteisistä merkityksenannon tavoista on **vahvistussanojen ja vakavuutta tähdentävien ilmaisujen** käyttö. Näitä käytetään ilmastonmuutoksen aiheuttamien luontomuutosten kuvaamisen yhteydessä. Lakkala toteaa:

³¹⁴ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 11.

³¹⁵ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008; Kotiseurakuntani 6/23, 3; Pääsky 3/23, 8 – 9.

³¹⁶ Pääsky 3/23, 9 – 10; Kirkko ja kaupunki 7/23, 13; Kirkko ja kaupunki 9/23, 18 – 19; Silta A 5/23, 17.

³¹⁷ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 10, 21.

Jotkut muutokset ovat olleet niin suuria, ettei vastaavaa ole koettu tuhansiin vuosiin. Osa muutoksista on peruuttamattomia vuosisatojen ja -tuhansien ajan. Tällaisia ovat valtameren pinnan nousu sekä niissä tapahtuneet happamuuden muutokset ja jäätiköiden kutistuminen.³¹⁸

Yllä olevan katkelman vahvistussanoihin kuuluu esimerkiksi sana ”suuri”, ja yleensä niillä kuvaillaan muutoksen erityislaatuisuutta. Vakavuutta tähdentäviä ilmauksia ovat ”peruuttamattomia” ja ”tuhansiin vuosiin”, sekä ”vuosisatojen ja -tuhansien ajan”. On huomioitavaa, että myös ilmasto-ohjelma käyttää luontomuutosten vakavuutta tähdentäviä ilmauksia, vahvistussanailmauksia (kuten ”häviää tyystin”) sekä ilmastonmuutoksen uhasta kertovia sisältöjä.³¹⁹ Ilmastonmuutoksen todetaan ”uhkaavan elämää” ja samalla sen kuvataan aiheuttavan ihmisille muun muassa kodin menetyksiä, sairautta ja kuolemia ja ekosysteemien eliölajeille lajikatoa.³²⁰

Neljäs molempia yhdistävä merkityksenannon tapa on, että **luonnon ominaisuuksista johdetaan eettisyyteen liittyviä väitteitä**. Usein väitteet ja perustelut liittyvät toisaalta ilmastonmuutoksen globaaliin luonteeseen ja toisaalta luonnon merkityksellistämiseen kaikkien *ihmisten yhteiseksi* kokonaisuudeksi. Lakkalan haastatteluartikkelissa toimittaja tiivistää, että ilmastonmuutos on maailmanlaajuinen ongelma, ”vaikka ajattelisikin ettei se kosketa tai haittaa itseä”. Hän toteaa, että ilmakehä on *yhteinen*.³²¹ Ilmasto-ohjelmassakin vedotaan ilmakehään. Sen kirjoittajat toteavat, että ilmakehään päästetty ylimääräinen hiilidioksidi ”ei häviä sieltä vuosituhansiin”, mistä johtuu, että toimenpiteiden viivyttämisestä on ”kaikille *pysyvää haittaa*”.³²² Tässä kohden eettisyyteen vetoava väite on väite viivyttelystä kaikille ihmisille seuraavana pysyvänä haittana.

Ilmastonmuutoksen vaikutukset ilmenevät niin globaalisti kuin lokaalisti, minkä vuoksi se kytkeytyy keskeisesti kysymykseen luonnon tarjoamien resurssien kestävästä ja vastuunäkökulmat huomioivasta käyttämisestä. Tässä yhteydessä vastuu liittyy siihen, miten luonnonvaroja käytetään: esimerkiksi huolehditaanko vesistöjen ja maaperän puhtaudesta vai annetaanko niiden likaantua jätteistä.³²³ Alla oleva katkelma on Pääsky-lehdestä. Se keskittyy ajatukseen ilmakehän yhteisyydestä:

Ilmakehä ei tunne maiden välisiä rajoja, vaan maapallon ilmakehä on yhteinen. Ilmakehässä isot kiertoliikkeet sekoittavat maapallon ilmamassat yhteiseksi – esimerkiksi suurten tulivuorenpurkausten pienhiukkaset ovat jonkin ajan kuluttua levittäytyneet koko maapallon yläpuolelle --.³²⁴

³¹⁸ Pääsky 3/23, 9.

³¹⁹ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 12.

³²⁰ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 12.

³²¹ Pääsky 3/23, 9.

³²² Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 12.

³²³ Pääsky 3/23, 9; Silta A 4/23, 17.

³²⁴ Pääsky 3/23, 9.

Ilmakehän ilmamassojen kiertoliike toimii luonnon ominaisuutena, josta eettis-teologisia kannottoja johdetaan. Kiertoliike sekoittaa maapallon ilmamassat yhteen ja tällä perusteella ilmakehä on yhteinen. Jopa yhden tulivuorenpurkausten vaikutukset ilmenevät kaikkien maiden yläpuolisessa ilmamassassa. Kirjoittaja korostaa samalla tavalla tapahtuvan saasteille ja kasvihuonekaasuille. Näin ollen ilmakehä on myös ilmastonmuutokseen liittyvän *vastuun näkökulmasta* yhteinen alue, josta tehdään oikeaa ja väärää koskevia päätöksiä:

–Samalla tavalla tapahtuu saasteille ja kasvihuonekaasuille. Yksi maa ei voi vaikuttaa omaan ilmastoonsa, mutta yksi maa kykenee kyllä sekoittamaan koko maapallon ilmaston olemalla välinpitämätön kansainvälisestä ilmastositimuksesta. Meillä on mahdollisuus vaikuttaa valinnoillamme ja äänestyskäyttäytymisellämme.³²⁵

Vastuu ilmastosta koskee siis paitsi jokaista valtiota, myös näiden valtioiden osana toimivia yksilöitä, joita Lakkala rohkaisee käyttämään vaikutusmahdollisuutensa. Ajatus on lähellä Hormion ajatusta, jonka mukaan täysimuotoisena ihmisen vastuu muodostuu sekä yksilö- että kollektiivitason vastuusta³²⁶, ja jossa kollektiivisten rakenteiden osana toimivilla ihmisillä on osallisuusvastuu ilmastonmuutoksesta.³²⁷

Viides yhteinen merkityksenannon tapa onkin, että kollektiivisten rakenteiden (kuten kansainvälisten instituutioiden, Suomen tai kirkon) osana ihmisiä kannustetaan täyttämään vastuunsa ja käyttämään vaikutusmahdollisuutensa. Tämä **kollektiivisen vastuun** korostaminen näkyy esimerkiksi politiikan ja tieteen aihepiirien lehtiteksteissä.³²⁸ Kokonaisuutena ilmasto-ohjelmakin muistuttaa kollektiivisesta vastuusta samankaltaisesti.³²⁹

Näiden rakenteiden osana oleminen ei ole pelkästään yksinään esiintyvä vastuun peruste. Rakenteiden yhteydessä aineistossa tähdenetään usein edellä esiteltyä luonnonvarojen yhteisyyttä. Luonnonvarojen yhteydessä taas käsitellään sukupolvivastuuta, joka on niin sukupolvien sisäistä kuin välistäkin. Molemmat sukupolvitasot pitäisi huomioida, jotta ”puhdas vesi tai suotuisat säät” olisivat todellisuutta pitkään.³³⁰ **Luonnonvarojen yhteisyyden ja sukupolvivastuun kytkeminen** toisiinsa onkin kuudes yhteinen merkityksenannon tapa ja samalla merkittävä vastuun peruste.

4.6. Vastuuttaminen tilanhoitajaeettisessä kehyksessä

Seurakuntalehdet ja kirkon ilmasto-ohjelma ovat isossa kuvassa yhdenmukaisia puhuessaan luonnon kärsimistä vahingoista. Molempien viestinä on, että luonnon tämänhetkinen huono tila

³²⁵ Pääsky 3/23, 9.

³²⁶ Hormio käyttää ilmauksia ”henkilökohtainen vastuu” ja ”kollektiivinen vastuu”. Hormio 2013, 112.

³²⁷ Hormio 2013, 112 – 113.

³²⁸ Pääsky 3/23, 10 – 11; Silta A 4/23, 5.

³²⁹ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008.

³³⁰ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 13.

selittyy keskeisesti inhimillisellä toiminnalla eikä ihmisen toiminta ole ollut historiallisesti toivottavaa luonnon kannalta. Molemmat myös viestivät vahvasti, että tämä toiminta on vastoin ihmisen asemaa osana luomakuntaa, ja ekologisesti katsoen myös luonnon monimuotoisuutta. Kaikkia kuutta merkityksenannon tapaa käytetään vastuuta korostavan tilanhoitajaeettisen kehysten sisällä, ja tätä vastuuta verrataan luonnon nykyiseen tilaan. Tässä kontekstissa vastakohtaistaminen on retorisenä keinona merkittävä osa vastuuargumentointia.

Ihmiskeskeisyys vastaan luontokeskeisyys -asetelma on vastakohtaistavassa retorikassa toistuva teema. Pelkistetysti sanoen luontokeskeisyyteen kannustetaan, mutta ihmiskeskeistä ajattelua kritisoidaan. Luonnon ja ilmaston tila nähdään hälyttävänä, ja tätä vahvistetaan käyttämällä painokkaita, tunnepitoisia ilmaisuja (joista lisää tuonnempana).

Painokas ja tunnepitoinen retoriikka sopii siihen, että ilmastonmuutos on moraalinen ongelma, ja tämän tutkimusaineiston yleisimmät vastuun perusteet operoivat kaikki filosofisen ympäristöetiikan ja ekoteologian alueilla. Seurakuntalehdet ja ilmasto-ohjelma viittaavat molemmat vastuun perustana luonnon yhteisyyteen, itseisarvoon ja ihmisen asemaan Jumalan luomakunnassa.³³¹ Näin molemmat linkittävät itsensä laajoihin kysymyksiin, kuten siihen, voidaanko ihminen ja luonto erottaa toisistaan ja miten luonnon olemus määritellään. Lähes aina kun ilmasto-ohjelmassa tai seurakuntalehdissä tuodaan esiin luonnon merkitys, otetaan kantaa siihen, millaisia luontoa koskevia moraalisia velvollisuuksia ihmisellä on.

Näitä määriteltyjä velvollisuuksia peilataan usein siihen moraalitodellisuuteen, jonka otaksutaan olevan vallitseva – esimerkiksi koko ihmiskunnan oletettuun itsekeskeisyyteen. Sen jälkeen ajatusketjulle annetaan sinetti: vedotaan esimerkiksi (filosofian-)historialliseen tai luonnontieteelliseen tutkimustietoon.

Eräs seurakuntalehdissä ja ilmasto-ohjelmassa yleinen diskursiivinen kehys on kuvata ihmisen ajattelun – erityisesti luontonäkemyksen ihmiskeskeisten muotojen – historiaa ja sen jälkeen ottaa siihen kantaa. Tällaisena ilmasto-ohjelmassa pidetään descartesilaista jaottelua luonnon ja hengen välillä sekä valistusfilosofiaa.³³² Valistuksen ajan ympäristöajattelusta, kristinuskosta ja yhtä lailla ihmisen nykyisestä toiminnasta antroposentrisyyttä jäljittävän diskursiivisen asetelman voisi nimetä *ihmiskeskeisyys vs. (luonnon) itseisarvokeskeisyys* -asetelmaksi.

Toinen asetelma on *muutostarve vastaan passiivisuus*. Asetelmassa otetaan kantaa niin ihmisten konkreettisiin luontotoimiin kuin kokonaisvaltaiseen ajattelun muutokseen. Sen mu-

³³¹ Kirkko ja kaupunki 8/23, 21; Kotiseurakuntani 6/23, 3; Pääsky 4/23, 25; Suomen ev.lut., kirkon ilmasto-ohjelma 2008.

³³² Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 19.

kaan olisi nähtävä maapallon ekologinen ja luomakuntateologinen arvo sekä lakattava toimimasta silmät sidottuina.³³³ Vastakohtaistamalla siinä pyritään aktiivisesti aikaansaamaan muutosta ihmisten toiminnassa ja ajattelussa, ei vain toteamaan aiempi toiminta yksiselitteisesti vääräksi. Asetelman voi ajatella esiintyvän laajemmin niin seurakuntalehtien sisällössä, ilmasto-ohjelmassa kuin ympäristöaiheita koskevassa tutkimuksessakin. Kokonaisuutena muutoshalukkuutta tähdentävässä asetelmassa on mukana painokkuutta ja tieteellisyyttä yhdessä. Silta-lehdessä sanotaan yhtäpitävästi IPCC:n kanssa, että käynnissä on viimeinen vuosikymmen, jolloin ”voimme kääntää luontokadon luonnon elpymiseksi ja rajoittaa maapallon kuumentamisen tasolle, jolla maapallo säilyy kaikille elinkelpoisena”.³³⁴ Nykyisillä tiedoilla 1.5 asteen raja onkin tulossa vastaan pian.³³⁵

Muutostarve vastaan passiivisuus -asetelma ulottuu ilmasto-ohjelman ja seurakuntalehtien kieleen siinä mielessä, että usein kummassakin käytetään tunteikasta kieltä. Vahvennetuista ilmauksista ja sanamuodoista on hyötyä, kun halutaan herättää kuva tilanteen vakavuudesta. Ilmaukset ja adjektiivit, joita luontoon kohdistetaan ovatkin useimmiten tunnepitoisia: puhutaan *eliölajien häviämisestä*³³⁶ luonnon *tuhoutumisesta*³³⁷ ja *luomakunnan kauneudesta*: ”Luomakunnan kauneus ja monipuolisuus ovat mykistäviä. Mutta sanattomaksi jättää usein myös koko elonkirjon herkkyys ja haavoittuvuus”, kirjoitetaan *Pääskyssä*.³³⁸

Seurakuntalehtien tekstissä käytetään näin taitavasti adjektiivipareja ja värikkäitä adjektiiveja, jotka kuvaavat luonnon todellisuuden kääntöpuolia. ”Kauneus ja monipuolisuus” ja niiden kääntöpuolena toimivat ”herkkyys ja haavoittuvuus” ovat hyvin realistisia, mutta samaan aikaan tunnepitoisia sanoja kuvata luonnon elonkirjon normaalitilaa ja arvokkuutta.

Kokonaisuutena sekä lehdissä että ilmasto-ohjelmassa luontoa tai luontoon kohdistuvaa toimintaa kuvaillaan *tunnepitoisilla ilmauksilla ja adjektiiveilla*³³⁹ (mm. ihmisen ahneus, vaatia tilille, peruuttamattomasti), *kieltoilmauksilla*, painokkailla *verbiliitoilla*³⁴⁰ (on uurastettava, on ryhdyttävä) ja *vahvistussanoilla*³⁴¹ (tyystin, toden teolla). Tunteikkaalla kielellä sanoitetaan, mitä luontoa tai ilmastotilannetta kohtaan tunnetaan. Seurakuntalehtien toimittajien valinta

³³³ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008; Pääsky 4/23, 25.

³³⁴ Silta A 3/23, 4.

³³⁵ IPCC 2023, 19.

³³⁶ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 12; Kirkko ja kaupunki 9/23, 18 – 19.

³³⁷ Silta A 6/23, 16.

³³⁸ Pääsky 4/23, 25.

³³⁹ Puhutaan mm. ”ihmisen ahneuden ja luonnon järjestyksen” kamppailusta. Kirkko ja kaupunki 9/23, 18; ks. myös Kotiseurakuntani 6/23, 3; Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 12, 61.

³⁴⁰ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 13; Silta A 6/23, 16.

³⁴¹ Ks. esim. Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 6, 11 – 12.

tuoda esiin ilmastotilanteesta huolestuneiden ihmisten tuntemuksia kertoo sen, että ilmastotilannetta koskevia tunteita halutaan käsitellä kirkon sisällä ja niiden avulla halutaan herättää yhteiskunnallista keskustelua, joka voi myös olla positiivissävytteistä. Luonnon kauneuden korostaminen on osa pehmeämpää retorista repertuaaria, ja se rohkaisee ilosta lähtevään vastuunkantoon. Toisaalta ihmisen toiminnan usein hyvinkin rujo vastakohtaisuus tämän kauneuden kanssa luo tarpeen kiirettä korostavalle vastakohtaretorialle.

Vastuun konstruoinnissa yhtäläisyyksiä löytyy niin tunnustuksellisella tasolla (luomakuntateologia) kuin tunnustuksettoman kuvaamisen tasolla. Sekä lehdissä että ilmasto-ohjelmassa luonnon itseisarvosta ja yhteisyydestä puhuvat niin uskonnolliset henkilöt (esimerkiksi piispa³⁴²) kuin tutkijatkin (Kaisa Lakkala). Esimerkiksi luonnon käsittelemisestä itsessään arvokkaana käy erityisesti Lehden toteamus, että Jumala on ”antanut ihmisille, eläimille, kasveille ja muille eliöille oman paikkansa ja tehtävänsä” ja toisaalta toteamus siitä, ettei ”luonnon monimuotoisuuteen ja puhtauteen” kuuluisi kajota. Huomioitavaa on, että ihminen esitetään näin samassa luettelossa muiden eliöläjien kanssa, eikä tekstistä löydy ilmasto-ohjelman kaltaista ihmisen ja muut lajit -erottelua. Lisäksi luonnolla nähdään olevan arvokas perustila: puhtaus ja biodiversiteetti, joka uhkaa kadota.³⁴³

Näkökulma ei ole siinä, mitä ihminen voi luonnolla tehdä, vaan siinä, mitä luonto olemuksellisesti Lehden mielestä on (luomakunta), mikä sitä uhkaa (biodiversiteettikato), ja mikä laji kantaa vastuun viljelijänä ja varjelijana (ihminen). Näin voidaan perustellusti sanoa, että Lehden tekstissä luonto representoituu itsessään arvokkaaksi, kaikkien eliöläjien *yhteiseksi hyväksi*, josta ihminen kantaa vastuun. Myös ilmasto-ohjelmassa luonto representoituu samalla tavalla. Vaikka luomakunnan tulevaisuudesta ollaan huolissaan, ilmasto-ohjelmassa näkyy myös tunnepitoista, toivon ja rakkauden teemoja kattavaa suhtautumista ihmisiin ja luomakuntaan: ”Jeesuksessa julki tullut Jumalan pelastava rakkaus meitä kohtaan herättää rakkautta luomakuntaa ja lähimmäistä kohtaan.”³⁴⁴ Tämä näkökulma luontoon on hyvin samankaltainen kuin se, jonka Molino havaitsee *Laudato Si’* -kiertokirjeen suhtautumisessa ilmastoon *yhteisenä hyvänä*.³⁴⁵

Myös silloin kun ei puhuta tunnustuksellisesti luomakunnasta, vaan luonnosta, vastuun perustana käytetään vähintäänkin luonnon yhteisyyttä ja ihmisen asemaa haavoittuvaksi tunnistetun luonnon osana. Voidaan sanoa, että niin luomakunnasta kuin luonnosta puhuttaessa

³⁴² Ks. aiempi *Eläimille oikeutta* -tekstin käsittely. Kirkko ja kaupunki 7/23, 12 – 14.

³⁴³ Pääsky 4/23, 25.

³⁴⁴ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 29.

³⁴⁵ Molino 2019, 65.

luontoa käsitellään yhteisenä hyvänä, ja sitä kuvaillaan tunnepitoisesti. Tämä seikka pysyy samana tekstin kielen tunnustuksellisuudesta riippumatta.

Luonnon näkeminen yhteisenä hyvänä, joka voidaan menettää, yhdistää siis seurakuntalehtiä ja ilmasto-ohjelmaa. Tämä käsitys, joka on samalla myös kunnioittava asenne, puhuu yhdestä keskeisestä aiheesta: luonnon arvokkuudesta. Sen kääntöpuolena on ihmisen aiheuttama uhka koko maapallon ekosysteemien elämälle. Ihmiskuntaa lähestytään retorisesti *meinä*: yhteisenä joukkona, joka saattaa menettää luonnon.

Kirkon ilmasto-ohjelmassa³⁴⁶ alleviivataan vastuunkantajien joukkoja (erityisesti ihmiskuntaa ja kristittyjä) me-pronominin avulla, ja ylipäättäänkin me-pronominin sisältäviä ilmauksia esiintyy ohjelmassa kohtuullisen paljon (yli 20 kertaa). Valaisevimpana esimerkkinä me-retoriikasta seurakuntalehdissä on kuitenkin Helena Lehden kirjoitus, jota käsiteltiin luvussa 4.2. Hän käyttää tekstissään me-pronominia sanojen ”ihminen” ja ”ihmiskunta” yhteydessä osoittamaan sitä, että ihmisenä jokainen on yhdessä toisten kanssa vastuussa luonnosta. Hän kirjoittaa, että meidän on ihmiskuntana ”taas aika luonnon varjelemiseen” ottaen esiin myös sen, mitä ”me ihmisinä” emme saisi luonnolle tehdä.³⁴⁷ Näin luonnon tilaa lähestytään moraalisenä vastuukysymyksenä, jossa on kyse siitä, mitä *me* teemme.

Seurakuntalehtien sisällössä moraaliulottuvuudet tulivat siis vahvasti esille. Tulokset osoittavat, että kirkolla on ilmasto-ohjelman lisäksi myös seurakuntamedioita, joissa ilmastotieteen arvo ja toisaalta huoli ilmastonmuutoksesta ymmärretään selvästi. Niin ilmasto-ohjelmassa kuin seurakuntalehdissäkin ovat yleisiä tiedettä ja ilmastonmuutoksen vaikutusten vakavuutta painottavat eko-industrialliset lausumat. Niillä ilmastotoimien tarpeellisuutta oikeutettiin myös Kukkosen et al. tuloksissa.³⁴⁸

Sekä ilmasto-ohjelmassa että seurakuntalehdissä kuvaillaan paikoin hyvinkin tarkasti ilmastonmuutoksen ja luontokadon konkreettisia vaikutuksia luonnon ekosysteemeihin ja lajien elinoloihin³⁴⁹. Tiede tuli seurakuntalehdissä vahvasti esiin ilmaston puolesta toimivana ja toimintakehotuksia jakavana instituutiona. Samoin Kukkosen et al. tutkimuksessa korostui yliopistojen rooli toimijana.³⁵⁰ Viestinä on, että *yhteinen hyvä* ei ole ainoastaan vaarassa, vaan tutkijat ovat todenneet, että se kärsii ilmaston ja ekosysteemien tasolla jo nyt. Lisäksi molem-

³⁴⁶ Ks. tutkielman ilmasto-ohjelmaa käsittelevät osuudet.

³⁴⁷ Pääsky 4/23, 25, ks. myös Kotiseurakuntani 6/23, 3.

³⁴⁸ Kukkonen et al. 2021, 110, 113.

³⁴⁹ Tarkkuus myös vaihtelee eri tekstien välillä. Elinolojen heikkenemistä kuvaillaan yleensä ilmastonmuutoksen kautta, mutta niitä saatetaan kuvata myös pelkän luontokadon käsitteen kautta. Ks. esim. Silta A 5/2023, 14.

³⁵⁰ Kukkonen et al. 2021, 109 – 110.

pien viestinä on, että tilanteella on seurauksia myös teologisesti: Raamatun ja kristillisen tradition luontoa kunnioittavat ajatukset tulisi oivaltaa ja niitä tulisi myös toteuttaa. Ihminen ja koko luomakunta kärsivät myös tulevaisuudessa ellei tilanne muutu.

Seurakuntalehdissä individualistisen kielen vastuunäkökulmat ovat harvinaisempia kuin tilanhoitajuus, vaikka niistäkin esiintyy palasia³⁵¹. Useimmiten lehdissä vastuunäkökulma on samankaltainen kuin ilmasto-ohjelmassa. Molemmissa ihmisestä puhutaan enemmän tilanhoitajaettisestä näkökulmasta, jossa hänet representoidaan raamatulliseen luomakunnan viljelijän ja varjelijan, siis suojelijan³⁵², rooliin. Vastuu saa siis diskursiivisesti toistuvan tilanhoitajaettisen representaation.

Molemmissa tieteellisen tiedon nähdään todistavan ilmaston ja luonnon ekologisen hädän: ei voida sanoa, että ihmisen toimilla ei olisi vaikutusta ilmastonmuutokseen tai että ilmastotieteen tuoman tiedon pohjalta ei tulisi toimia. Sen sijaan tieteen asiantuntijoiden tieto ilmaston ja luontoympäristön muutoksista tulisi ottaa vakavasti ja myös päättäjiä voidaan vastuuttaa.³⁵³ Hyvä tapa kunnioittaa arjessa tätä tietoa olisi yhteisesti toteuttaa vähäpäästöisempiä ja kestävämpiä ratkaisuja³⁵⁴. Lisäksi tulisi ymmärtää, että passiivisuudella ilmastotoimien suhteen on peruuttamattomia vaikutuksia luonnon tilaan.³⁵⁵

Aktiivisilla ilmastotoimilla voidaan puolestaan saavuttaa tuloksia, joita lehtiaineistossa pidetään sekä ekologisesti kestävämpinä että moraalis-teologisessa mielessä oikeampina. Myös ilmasto-ohjelmassa pidetään selvänä, että luonnon heikentynyt tila on ihmisen aiheuttama.³⁵⁶ Seurakuntalehdet viestivät, että tämän vuoksi ihmisen tulee toimia, ja sama näkemys kulkee myös ilmasto-ohjelman läpi. Merkittävä yhteys on siis, että molemmissa ihminen representoidaan vastuulliseksi tilanhoitajaksi. Ainoa merkittävä ero vastuupainotuksissa lehtien ja ilmasto-ohjelman välillä on siinä, kuinka suurena ihmisen valta kuvataan. Ilmasto-ohjelmassa painotetaan sekä ihmisen tehtävää huolehtia luonnosta että hänen ”valtansa hallita” luomakuntaa.³⁵⁷ Huomioitavaa on, ettei lehtiaineistossa juuri puhuta luomakunnan ”hallitsemisesta” tai vallasta, vaan sen varjelemisen tehtävästä.

³⁵¹ Ks. jo käsitelty *Eläimille oikeutta* -artikkeli Kirkko ja kaupunki 7/23, 14.

³⁵² Vrt. Kearns 1996, 58.

³⁵³ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 6, 11 – 12, 61; Kotiseurakuntani 6/23, 3.

³⁵⁴ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 52 – 53.

³⁵⁵ Pääsky 3/23, 8 – 9; Pääsky 4/23, 25; Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 12.

³⁵⁶ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008.

³⁵⁷ Suomen ev. lut. kirkon ilmasto-ohjelma 2008, 23, 26 – 27.

5. Johtopäätökset ja pohdinta

5.1. *Kirkon vastuargumentointi vastuututkimuksen näkökulmasta*

Toteutetun diskurssianalyysin tulokset osoittavat, että aineistossa yleisin on tilanhoitajaeettisen vastuurepresentaation ryhmä. Tämän ryhmän sisällä esiintyy diskursseja, joiden keskeinen objekti eli vastuu saa toisaalla tehtävän, toisaalla hallinnan painotuksen. Ian Parkerin diskurssikäsitelyssä diskurssit ovat järjestelmänomaisia kokonaisuuksia, joissa rakentuu objekteja. Kunkin diskurssin objektit puolestaan saavat representaatioita.³⁵⁸ Johtopäätöksenä on, että tilanhoitajaeettinen vastuurepresentaatio on tältä pohjalta diskursiivisten representaatioiden joukko. Näin Parkerin käsitys objektin representaatioista sopii yhteen tässä joukossa havaittujen diskursiivisten painotusten kanssa. Painotusten seurauksista kerrotaan lisää seuraavassa alaluvussa.

Representaationäkökulma viittaa siihen, että tiukkarajainen diskurssien luokittelu ei ole diskurssintutkimuksessa aina tarkoituksenmukaista. Yhteiskunnalliselta kannalta katsottuna kielellinen todellisuus on harvoin muutenkaan yksiselitteistä. Ajattelemalla diskursiivisia representaatioita ja painotuksia sekä laajempia viestejä vastuukeskustelusta saa enemmän irti.

Ilmasto-ohjelmalla ja seurakuntalehdillä on yhteinen viesti: ihmiskunnalla on sekä kristinuskon että ilmastotieteen näkökulmasta vastuu luonnolle aiheuttamistaan tuhoista. Tuo yhteinen viesti herättää itseni pohtimaan viestinnän merkitystä ilmastotoimien onnistumiselle laajemminkin. Maapallo ei kestä sen paremmin vuoden 2008 kuin tämänkään hetken päästötasoa. IPCC on ennustanut, että ilmastolle kriittinen 1,5 celsiusasteen raja ylittyy todennäköisesti jo 2020-luvun aikana maailman nykyisillä hiilidioksidipäästöillä.³⁵⁹

Globaalisti katsottuna politiikan instituutioiden tehottomuus ilmastonmuutoksen hillinnässä luo riskin kärjistyneelle vastuargumentoinnille, jossa vastuu sysätään liiallisesti joko yksilöiden tai pelkästään poliittisten instituutioiden vastuulle. Kielellisesti yleinen yksilö ja instituutio -dikotomia päätyisi näin haitallisen vastakkainasettelun alustaksi. Tämän tutkimuksen aineistossa tuo dikotomia on pelkistävänä näkökulmana ollut yllättävän harvinainen. Sekä lehdet että ilmasto-ohjelma lähestyvät ihmisen roolia rakenteiden *osana*: niin yhteiskunta, luomakunta kuin kirkkokin ovat molemmissa esillä olevia kollektiivisia rakenteita.

Vastakkainasettelun hillitsemiseksi kysymys yksilön vastuusta nimenomaan osana ilmastonmuutokseen liittyviä rakenteita on mitä olennaisin vastuukysymys. Vaikka tieteessä ollaan välillä eri mieltä siitä, millainen yksilön vastuu on, monissa tutkimuksissa ollaan

³⁵⁸ Parker 2014, 7 – 8.

³⁵⁹ IPCC 2023, 19.

kuitenkin sitä mieltä, että ilmastonmuutos on ylipäättään ihmisen aiheuttama. Jo pelkästään sosiologiassa ilmastoteemaiset tutkimukset asettuvat usein tämän väitteen tueksi tukien varsinaisen IPCC:n ilmastotieteen tuloksia.³⁶⁰ Tämä toteuttaa sen, mitä Parfit ajattelee yleisellä tasolla moraalisesta toiminnasta: jos yksittäisiä vahingonaiheuttajia onkin joskus vaikea erottaa, hyvin mahdollista on kuitenkin erottaa se ihmisjoukko, joka on ollut toteuttamassa kollektiivista vahinkoa.³⁶¹ Ilmastotutkimuksen näkökulmasta tuo joukko on ihmiskunta.³⁶²

Samoin Hormio pohtii asiaa ollen sitä mieltä, että vahingonaiheuttajien joukon tunnistaminen ei vielä riitä sen yksittäisten jäsenten vastuuttamiseen. Sen sijaan mikäli joukon jäsen kytkeytyy moniulotteisesti erilaisten struktuurien kautta kollektiivin luomaan vahinkoon, hän on Hormion teorian näkökulmasta osallisuusvastuussa.³⁶³ Moniulotteinen ja rakenteellinen kytkös siis riittäisi osallisuusvastuuseen ilmastonmuutoksesta.

Rakenteellisten kytkösten onnistunut painottaminen vastuukielessä liittyy keskeisesti tekstissä käytettävien ilmausten tehokkuuteen. Tulokset näyttävät, että me-pronominin ja ihmistä luoma- tai ihmiskunnan osana korostavien ilmausten käyttö ovat toistuvia ja puhuttelevia mikrotason ilmauksia, joita käytetään vastuun korostamiseen.

Johtopäätöksenä on, että ihmisen vastuuta korostava argumentaatio rakentuu toistuvien merkityksenannon tapojen myötä. Tällainen merkityksenanto puolestaan juontaa juurensa kirkon sisäiseen tilanhoitajaettiseen ajatteluun. Tälle ajattelulle on tilanhoitajuuden lisäksi ominaista myös ajatus luonnon arvosta ja merkityksestä. Kyseinen ajatus ulottuu myös kirkon ja luterilaisuuden ulkopuolelle, josta todistavat Molinon tulokset³⁶⁴ Laudato Si' -kiertokirjeestä. Ajatukseen kuuluu myös negatiivinen peilikuva tuosta merkityksestä: se mitä luonnolle tapahtuu, ellei siitä huolehdi. Molemmissa konteksteissa käytetään tulosluvussa kuvailtuja mikro- ja makrotason merkityksenannon tapoja tukemaan tilanhoitajaettistä vastuurepresentaatiota.

Mikrotason merkityksenantoa on esimerkiksi vahvistussanojen ja tunteellisten sanojen käyttö luonnon tilan kuvaamisen yhteydessä. Esiteltyihin kuuteen merkityksenannon tapaan lukeutuvat myös laajemmat argumentaatiotavat, kuten luonnonvarojen yhteisyyden ja sukupolvivastuun yhdistäminen. Laajojen argumentaation yhteyksien sanoittaminen on olennaista, kun tarkastellaan kysymystä diskurssien esiintymisestä.

Me-pronominista johtopäätöksenä on, että sitä voidaan käyttää osoittamaan

³⁶⁰ Ks. esim. Broadbent et al. 2016, 4; Kukkonen et al. 2021.

³⁶¹ Parfit 1986, 848.

³⁶² IPCC 2023.

³⁶³ Ks. Hormio 2013, 109.

³⁶⁴ Molino 2019, 63–65.

vastuunkantajien joukon yhtenäisyyttä ja toisaalta luomaan tähän joukkoon yhdenkuuluvuuden tunnetta. Me-ilmausten kohdalla niiden konteksti kertoo usein, mihin kyseisellä pronomiinilla viitataan. Analyysin tulokset kertovat tapauksista, joissa sillä viitataan vastuukielessä toisinaan jopa koko ihmiskuntaan. Johtopäätöksenä on, että näissä tapauksissa vastuutetaan kaikkia ihmisiä, mikä tekee argumentaatiosta painokasta.

Hormion ajattelutavassa on yhtäläisyyksiä aineiston yleisimpään tilanhoitajaettiseen vastuunäkemykseen. Koko ihmiskunta on näkemyksen mukaan vastuussa luonnosta, sen nykyisestä tilasta ja tulevaisuudesta. Hormion yhtäläisyys aineistoon on myös näkemys vastuun laadun suhteellisuudesta.³⁶⁵ Kunkin ihmisen vastuun laadussa on eroja muun muassa sen mukaan, mitkä ovat hänen mahdollisuutensa luonnolle eettisiin kulutusvalintoihin arjessa.

Voidaan väittää, että yksilön sosioekonominen asema, kulutuspäätökset, sekä hänen sukupolvensa ja asuinalueensa sosiokulttuuriset vaikuttimet ovat paitsi ihmisen arkea, myös moniulotteisia rakenteellisia tekijöitä, jotka kytkevät kunkin yksilön osallisuusvastuuseen maailman hiilidioksidipäästöistä. Hormion teoriassa osallisuusvastuu on pääroolissa, ja sen alle menevän muun vastuun määrä ja laatu vaihtelevat ihmisestä riippuen. Hormion näkemys on, että laajasti ajateltuna ehkä jopa kaikki ihmiset ovat osallisuusvastuussa ilmastonmuutoksesta. Suppeamminkin ajateltuna vastuu koskee ainakin kaikkia heitä ”joiden hiilijalanjälki on suurempi” kuin luonto kestäisi.³⁶⁶

Kattavuudeltaan näkemys kaikkien ihmisten osallisuusvastuusta muistuttaa tilanhoitajaetiikan näkemystä jokaisesta ihmisestä luomakunnan suojelijana³⁶⁷. Asiaa voi havainnollistaa argumentatiivisella esimerkillä. On uskottava väite, että jos jokainen on luomakunnan viljelijä ja varjelijä, tällöin jokainen on myös osaltaan vastuussa maailman ilmastollisesta tilasta. Näin jokainen ihminen olisi osallisuusvastuussa (tosin yksinkertaistettuna), mikä johtaisi suoraan takaisin Hormion ja myös Nurmen pohtimiin laajempiin vastuualueisiin³⁶⁸.

Osallisuusvastuu ei ole pelkästään iloiseen vastuunkantoon rohkaiseva käsite, vaan se rohkaisee miettimään myös henkilökohtaisen varallisuuden – ja toisaalta koko maailman maiden varallisuuden jakautumisen – vaikutusta moraalisesti riittävään vastuunkantoon. Vaikka tilanhoitaja-ajatuskaan ei ole mikään automaattisen huoleton, joissakin ilmasto-ohjelman osioista käsitellään todella paljon tilanhoitajuuden positiivisia konnotaatioita. Sikäli

³⁶⁵ Hormio 2013, 113.

³⁶⁶ Hormio 2013, 109.

³⁶⁷ Ks. Kearns 1996, 58.

³⁶⁸ Ks. Nurmi 2023; Hormio 2013, 109.

Kortekankaan huoli ylitsevuotavasta rakkauden ja kiitollisuuden painottamisesta syyllisyyden ja sukupolvien välisen vastuun kustannuksella on perusteltu. Hänen mukaansa tämä voi johtaa passiivisuuteen tulevia sukupolvia kohtaan.³⁶⁹ Kiitollisuus ei silti ole tutkielman tulosten valossa ohjelman ainoa vahva viesti, vaan seurakuntalehtien tavoin ohjelma sisältää paljon myös huoliviestejä. Johtopäätöksenä tästä on, että ilmasto-ohjelmassa huomioidaan sekä uhka että toivo, ja sama koskee seurakuntalehtiä.

Viestintä *ilmastovastuun jakautumisesta* herättää kuitenkin kysymyksiä aiemman tutkimuksen näkökulmasta.³⁷⁰ Käsitellyistä tutkijoista sekä Hormio että Kortekangas puhuvat tästä teemasta. Näiden kahden näkökulmasta on tärkeä kysyä, pitävätkö kirkko ja muut yhteiskunnalliset tahot riittävän monipuolisesti esillä ilmastovastuun jakautumista. Tämä pitää sisällään vastuun jakautumisen niin sukupolvien välillä kuin sisälläkin, sekä erilaisten sosioekonomisten ryhmien kesken. Pitäisikö kirkon ylipäättään monipuolistaa vastuupuhettaan? Onko vastuupuhe vaarassa tulevaisuudessa luisua liian ympäröyöreäksi?

Toisaalta voi miettiä, pitäisikö kirkon pitää vastuunäkemyksiään ilmastonmuutoksesta nykyistä enemmän esillä myös kirkon *ulkopuolisessa* mediassa. Esimerkiksi ilmasto-ohjelma sisältää teologisen kielen ohella paljon myös suorapuheista ja reflektoivaa vastuargumentointia. Ilmasto-ohjelman tunnettuutta lisäisi, jos siihen viitattaisiin suoraan seurakuntalehdissä. Tällaisella kielenkäytöllä olisi potentiaalia puhutella ihmisiä.

Myös seurakuntalehdissä on puhuttelevaa vastuargumentointia. Lehtiaineiston perusteella monet ovat sitä mieltä, että ihmisellä on vastuu ainakin yleisellä tasolla, ja he uskaltavat myös sanoa sen mediassa ääneen. Vastuukieleltään rohkean journalismin voi katsoa ylläpitävän myös sitä yleistä luottamusta, jota suomalaiset ovat sanomalehtiä kohtaan kyselyissä³⁷¹ jo osoittaneet.

Puhuttelevuus on tärkeää, sillä ilmastonmuutos on moraalinen vastuukysymys³⁷². Ilmastoetiikassa esiintyy menneisyydestä tulevaisuuteen ulottuva vastuunäkökulma: millaista toimintamme on ollut ja miten siihen pitäisi vaikuttaa juuri nyt.³⁷³ Tämän vuoksi on tärkeää kysyä, millaiset kehykset ja kielenkäytön kontekstit mahdollistavat sukupolvien välisen vastuun nostamisen yleistajuisesti ymmärrettäväksi keskustelunaiheeksi ja millaiset kontekstit vaikeuttavat aiheen ymmärtämistä. Luvussa 4.3. käsiteltiin jo sitä, kuinka kielenkäytön yksilöllinen sattumanvaraisuus voi aiheuttaa epäselvyyksiä tekstin sanoman ymmärtämisessä

³⁶⁹ Ks. Kortekangas 2023, 29.

³⁷⁰ Hormio 2013, 109; Kortekangas 2023, 29.

³⁷¹ Iro Research 2024, 3.

³⁷² Hormio 2013; Hormio 2020, 104.

³⁷³ Ks. Hormio 2013, 115–116.

ja kuinka politiikan termistö saattaa etäännyttää lehtimedian lukijaa varsinaisista vastuunäkökulmista.

Seurakuntalehdissä politiikan termistöä käyttävissä teksteissä vain harvoin kirjoitetaan yleistajuisesti auki kaikki ne *vastuukytkökset*, joista kulloisessakin tekstissä puhutaan. Ne kyllä kirjoitetaan, mutta niiden sisältöä ei aina riittävästi avata. Tuloksissa tätä tukevat LDC-maiden tilannetta käsittelevästä tekstistä tehdyt havainnot, mutta toisaalta myös koko analyysiprosessi. Analyysin alkuvaiheessa oli toisinaan haastavaa hahmottaa, mikä on lukijoiden varsinaista vastuuttamista. Ilmastonmuutoksen etenemisen toteaminen ei sitä vielä ole, ellei konteksti konstruoi vastuuta. Toisaalta jo lyhytsanainenkin kontekstinanto ilmastonmuutokselle voi vastuuttaa tehokkaasti.

Tutkimuksen yhtenä johtopäätöksenä on, että *vastuuargumentoinnin ekonomisuus* näyttäisi olevan toistuvaa. Tällä tarkoitan, että aineistossa vastuupuhe sanoitetaan todennäköisemmin lyhyemmällä kuin pidemmällä tavalla. Vastuuargumentoinnin ekonomisuuden tähden vastuupuhe voi olla niin tehokasta kuin vaikeasti ymmärrettävää ja ”suurille massoille” tehotontakin. Sen piirteenä on, että vastuun kontekstualisointi voi olla hyvin niukkasanaista. vastuusta voidaan ”puhua” paljon enemmän kuin näyttää sisältäen myös äänenlausumattomat näkökannat.

Toisena seurauksena on, että koska ilmastonmuutos on monimutkainen ongelma, sen kompleksisuuden ymmärtäminen voi kärsiä (kenties ihmisille luonnollisesta, mutta yksinkertaistavasta) kielenkäytön ekonomisuudesta. Nähdäkseni näistä syistä ilmastonmuutoksen ymmärtämiseksi ja ilmastotieteen tulosten tunnettuuden lisääntymiseksi tarvitaan helposti ymmärrettävää kieltä. Broadbentin et al. tutkimuksessakin huoli ilmastonmuutoksesta ja ilmastotieteen tulosten hyväksyntä olivat keskeisimpiä näkemyseroja rakentavia ulottuvuuksia eri maiden ilmastokeskustelussa.³⁷⁴ Lienee johdonmukaista sanoa, että ilmastotieteen tuloksia on sitä vaikeampi hyväksyä, mitä vaikeampi niitä on ymmärtää. Tuskin huoli ilmastosta herää, ellei ilmastotieteen tuloksia ja niiden rakentumista ymmärretä.

Tutkimusaineistossa havaittiin toistuvia diskursiivisia asetelmia³⁷⁵. Kyse on väljästi ymmärtäen ”diskurssien” vuorovaikutuksesta, jossa otetaan pohjaksi jokin vakiintunut kehys ja sen jälkeen rakennetaan oma näkemys.³⁷⁶

Asetelmien voi olettaa vaikuttavan vastuuargumentoinnin ymmärtämiseen. *Muutostarve vastaan passiivisuus* ja ihmiskeskeisyyttä vastustava luontokeskeisyys ovat

³⁷⁴ Broadbent et al. 2016, 3.

³⁷⁵ Ks. tutkielman sivut 60–61.

³⁷⁶ Henriques 1984, 105 – 106; Suoninen 2016, 63, 68 – 71.

todennäköisiä asetelmia yhteiskunnan ilmastokeskustelussa laajemminkin. Argumentatiivisen mekaanisuuden välttämiseksi ilmastoasioista puhuvan on hyvä tiedostaa, miksi hän puhuu asiasta niin kuin puhuu. *Kirkko ja kaupunki* -lehdessä tulee taas esille se tosiasia, että nykyajan pinnalla olevista ajattelutavoista esimerkiksi eläinetiikka³⁷⁷ on sisällöltään vastakkainen kantilaisen moraalifilosofian tavalle puhua eläimistä. Eläinten itseisarvoa korostava puhe toimii eräänlaisena vastineena Kantin käsitykselle, ettei ihmisellä voi olla välittömiä moraalisia velvoitteita ei-rationaalisia olentoja kohtaan.³⁷⁸

5.2. Kirkon vastuurepresentaatio ja sen painotukset

Luvussa neljä todettiin, että ilmasto-ohjelmassa ja seurakuntalehdissä ihminen representoidaan raamatulliseen luomakunnan viljelijän ja varjelijan asemaan. Tämän tutkimuksen johtopäätöksenä on, että kaikista tällä tavoin vastuuta painottavista kuvauksista voidaan muodostaa yläluokka. Toisin sanoen kaikkia ihmisen Jumalalta saamaa vastuuta painottavia ilmauksia voi pitää osana *tilanhoitajaeettisen vastuurepresentaatian* diskursiivista ryhmää. Siinä lähestytään ihmisiä yhtenä joukkona, ihmiskuntana, jolle Jumala on antanut vastuun arvokkaan luomakunnan hyvinvoinnin turvaamisesta. Ryhmä on tilanhoitajaeettinen, koska sanatasolla siinä lähestytään nimenomaan ihmistä luomakunnan vastuullisena suojeelijana³⁷⁹ eli varjelijana. Kuitenkin seurakuntalehtien ja ilmasto-ohjelman kielenkäytön eroissa välittyy tilanhoitajaeettisen vastuurepresentaatian erilaisten painotusten olemassaolo. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kontekstissa näitä painotuksia on kaksi. Neljännessä luvussa esiteltyjen tulosten perusteella ihmisen vastuun painotukset keskittyvät ylipäätään hänen asemaansa osana luontoa. Ihmisen asema voidaan kuvata joko tehtävävastuun tai hallintavastuun kautta.

Tehtävävastuun painotus on koko tutkimusaineistossa selvästi yleisin diskursiivinen ilmaisutapa. Siinä luonnon suojelemisen, varjelemisen tai vastaavan huolenpidon todetaan olevan ihmiselle annettu raamatullinen tehtävä. Usein tehtävän täsmennetään tulleen Jumalalta.

Hallintavastuun painotuksessa ei jäädä siihen, että ihmisellä on tehtävä suojelella luomakuntaa, vaan tämä kuvataan luomiseen perustuvana ihmiselle kuuluvana vastuullisen hallinnan erityisasemana. Sen mukaan ihmisellä on Jumalan kuvana erityisasema hallita luomakuntaa, mutta vain niin, että hän edistää luonnon hyvää. Hallintavastuun painotus ei esiinny tämän tutkimuksen seurakuntalehtiteksteissä, vaan ainoastaan ilmasto-ohjelmassa.

³⁷⁷ Ks. Hintikan haastattelua käsittelevä osuus tutkielman luvusta 4.2.

³⁷⁸ Kant 2018, 206.

³⁷⁹ Vrt. Kearns 1996, 58.

Tästä huolimatta johtopäätöksenä on, että hallintavastuu ja tehtävävastuu ovat diskursiivisesti katsoen läheisiä toisilleen. Painotukset eivät ole ilmaisutapoina toisensa poissulkevia ja niillä on yhteinen yläluokka. Samassa tekstissä on mahdollista käyttää molempia: niinpä ilmasto-ohjelmassakin puhutaan lähekkäin sekä vallasta hallita että tehtävästä viljellä ja varjella.

Teologisina lähestymistapoina ne olisivat kuitenkin erilaiset, sillä tehtävävastuun ajatuksessa ihmisen vallan ala on käsitteellisesti pienempi. Mittaluokaltaan on eri asia puhua tehtävästä viljellä ja varjella kuin vallasta hallita. Kokonaisuutena vastuun ilmaistun määrän voidaan katsoa olevan molemmissa suuri, kun muistetaan ilmasto-ohjelman tapa painottaa vastuuta tehtävän lisäksi myös hallinnan yhteydessä. Hallintavastuun ilmaiseminen näin laajasti on leimallista ilmasto-ohjelmalle, muttei välttämättä kaikkien muiden kirkkokuntien tilanhoitajuutta koskevalle ajattelulle. Kahden vastuupainotuksen esiintyminen aineistossa viittaa siihen, että edes yhden instituution, kirkon, tilanhoitajaetiikka ei ole kielellisesti ristiriidaton kokonaisuus.

Tulokset osoittavat, että tilanhoitajaeettinen vastuurepresentaatio on *diskursiivinen kategoria*. Se on diskursiivinen, koska sitä voidaan pitää melko johdonmukaisena merkityskokonaisuutena³⁸⁰, jossa konstruoidaan tilanhoitajuuden ja vastuun objekteja³⁸¹. Toisaalta kategoriaksikin luonnehdittuna representaatio täyttää useimmat diskurssin seitsemästä tunnuspiirteestä. Tilanhoitajaeettinen vastuurepresentaatio puhuttelee lukijoita subjekteina³⁸², tilanhoitajina, ja houkuttelee asettumaan tilanhoitajan asemaan niin tehtävävastuun kuin hallintavastuun merkityksissä. Se tulee näkyväksi kirkon *instituution* ilmastotyötä legitimoivissa³⁸³ teksteissä, reflektoi sisältöään ja sen vaikuttimia³⁸⁴ sekä keskustelee vanhojen³⁸⁵ historiallisten ja teologisten ajatusrakennelmien kanssa.

Toisaalta representaatiolla on päällekkäisyyksiä muiden ympäristöetiikan muotojen kanssa: esimerkiksi eläinetiikka ja ilmasto-ohjelman ekoteologia sisältävät paljon samoja elementtejä. Aineiston perusteella molemmissa puhutaan esimerkiksi kulutusvalintojen suhteesta ilmastomuutokseen ja luonnon itseisarvosta. Silti ne ovat aihepainotusten suhteen toisistaan erillisiä. Tilanhoitajaeettisen vastuurepresentaation päällekkäisyyksiin sopii Parkerin näkemys siitä, että täysin ”toisistaan erillisiä” diskursseja on vaikea erottaa. Diskursseja ei koskaan tavoiteta täydellisinä, mutta niiden osasia voidaan kyllä paikantaa.³⁸⁶

Koska tilanhoitajaeettinen vastuurepresentaatio kuitenkin täyttää useimmat diskurssin

³⁸⁰ Vrt. Parker 2014, 5; Jokinen et al. 2016, 34.

³⁸¹ Sikäli kuin näitä kahta voidaan erottaa toisistaan.

³⁸² Vrt. Parker 2014, 9.

³⁸³ Vrt. Berger & Luckmann 1994, 74 – 75; Parker 2014, 9 – 10.

³⁸⁴ Parker 2014, 12 – 15.

³⁸⁵ Vrt. Parker 2014, 12–15.

³⁸⁶ Parker 2014, 5 – 6, 10–11, 13.

kriteerit, sen voidaan sanoa olevan diskurssi ainakin yläkategorisessa merkityksessä. Tarkkaan ottaen se on kuitenkin diskursiivinen kokonaisuus, jonka voi ajatella sisältävän omia aladiskursejaan. Kahden diskursiivisen vastuupainotuksen esiintyminen tilanhoitajaeettisen vastuurepresentaation alla puhuu sen puolesta, että kirkon tilanhoitajuutta käsittelevän luomakuntateologian kielellisissä esitystavoissa on sekä merkittäviä yhteyksiä että jännitteitä. Nämä jännitteet voivat kertoa myös näkemyseroista kirkon vuoden 2008 luomakuntateologian ja nykyisen teologian välillä. Kirkolla ei kuitenkaan välttämättä ole vain kahta *teologista suuntausta* luontovastuuseen, eikä kannanotto varsinaisten suuntausten teologiseen sisältöön ole tämän tutkimuksen tehtävä³⁸⁷. Aineistossa kirkolla on kaksi erilaista diskursiivista vastuupainotusta, joilla on yhteinen tilanhoitajaeettinen yläluokka.

Näin ollen luonnon tilaan kohdistuvaa vastuuta käsittelevä kokonaisuus ei ole tarkkarajainen, vaan se koostuu *useista eri* vastuunäkemyksistä. Näissä näkemyksissä keskeisiä sisältöjä ovat luonnon ja sen sisältämän elämän arvokkuus ja ihmisen rooli luomakunnan ekologisteologisessa kokonaisuudessa. Toisaalta niihin liittyy myös ilmastonmuutoksen uhan korostaminen ja ihmisen vastuu sen edessä. Retorisia keinoja ovat kaikki ne keinot, joilla edellä mainittuja sisältöjä konstruoidaan.

Diskursiivisesti leviävänä ideana ajatus luonnosta kaikkien eliölajien jakamana yhteisenä hyvänä vaikuttaa olevan yleinen myös tieteessä. Nurmen ja Rasmussenin tutkimuksissa sama idea näyttäisi toistuvan, koska käytännössä niissä käsitellään moraalisena yhteisönä koko luontoa (eikä vain kognitiivisesti kehittyneitä elämänmuotoja). Nurmi pohtii nimenomaan valistusajan moraaliteorioiden kriteerien laajentamista koskemaan muitakin eliölajeja kuin ihmisiä. Rasmussen taas kiinnittää huomion olemassaolon ekologisiin merkityksiin pohtien, olemmeko ymmärtäneet maapallon merkityksen ekologisenä ja jaettuna kokonaisuutena.³⁸⁸

Aineistossa on myös toinen diskursiivisesti yhteinen ajatusmalli tieteen kanssa: ympäristöä koskevat ja kulttuurissa esiintyvät arvot, ajattelu- ja puhutavat tulee *tiedostaa* ja niitä tulee *reflektoida*. Tämä on nähtävissä seurakuntalehtien pohdinnassa ihmiskeskeisyydestä ja eläimiä koskevan kielen uudistamisesta. Ilmasto-ohjelmassa taas korostetaan teologista näkökulmaa ilmastoon. Nämä sisällöt ohjaavat juuri tiedostavuuteen ja reflektiivisyyteen. Rasmussenin, Hormion, Nurmen ja myös Whiten näkemykset ohjaavat samaan. Ne koettelevat, ovatko ihmiset

³⁸⁷ Pelkästään tilanhoitajaeettisiä vastuunäkemyksiä on paljon, eikä niiden teologinen jaottelu ole tässä tarpeen.

³⁸⁸ Rasmussen 2001; Nurmi 2023, 7, 10.

tiedostaneet ympäristöajattelunsa historian ja reflektoineet sitä. Lisäksi ne osallistuvat *muutos-tarve vastaan passiivisuus* -asetelmaan tuomalla esiin, että ihmisen tulisi olla valmis muuttamaan luontoa koskevaa ajatteluaan tunnesyiden lisäksi myös perustelluista älyllisistä syistä.³⁸⁹

5.3. Moraalifilosofinen näkökulma aineiston vastuualueeseen

Tutkimusaineisto osoittaa, että ilmastovastuun käsittelyssä kyse on myös historiallisesta vastuusta. Lehdet ja ilmasto-ohjelma tunnustavat sukupolvienvälisen vastuun. Molemmat jakavat myös Nurmen esiin nostaman huolenaiheen elämän suojelemisesta.³⁹⁰ Niiden uhkaretoriikka huokuu sitä, että aikaa ei ole paljon, että on tehtävä oikeita valintoja ympäristön suojelemiseksi ja että ilmastonmuutos vaikuttaa luontoon syvästi ja peruuttamattomasti. Ne myös luovat kuvaa ihmisestä moraalisen toimijana, luomakunnan varjelijana, jolla on välittömiä velvoitteita *koko* Jumalan luomakuntaa kohtaan. Näin molempien konstruoima vastuualue on laaja. Tämä osuu vahvasti yhteen Nurmen näkemyksen kanssa tarpeesta laajentaa moraaliteoreettista ajattelua ihmisen toiminnasta: moraalisen samankaltaisuuden (rationaalisuuden) edellyttämisen seurauksena ihmisen rooli ei-inhimillisiä elämänmuotoja kohtaan jää vähäpätöiseksi. Jos ihmisen toimijuutta pidetään erillään elämän ehdoista, ympäristöetiikka jää vaikutukseltaan tehottomammaksi.³⁹¹ Näin Nurmi on samankaltaisella kannalla kirkon kanssa tarpeesta muuttaa vastuujattelua ilmastokriisin keskellä realistiseen ja luonnon kaikkea elämää kunnioittavaan suuntaan.

5.4. Tulosten arviointia

Diskurssianalyysi menetelmänä tuo esiin kysymyksen analyysin myötä muodostettujen yleistysten merkityksestä. Tässäkään tutkimuksessa ei tehty yleistyksiä lehtiaineiston tai ilmasto-ohjelman puhtaan koon perusteella, vaan yleistyksiin vaikuttivat muut seikat.

Tutkimuksessa käytetyt kaksi aineistotyyppiä mahdollistivat vertailuasetelman, jossa kirkon virallista ilmastokannanottoa voitiin verrata sen piirissä käytyyn mediakeskusteluun. Ilmasto-ohjelman luonne kirkon valtakunnallisen tason kannanottona ja toisaalta seurakuntalehtien paikallisempi luonne osana kirkkoa antavat monipuolista instituutiotietoa.

Vertailukohtina olivat kirkon virallinen kannanotto ja ihmisten nimillään (joskus jopa valokuvillaan) käymä mediakeskustelu. On huomioitavaa, että lehtitekstit sisälsivät myös vastuunäkemyksiä, joita lausuttiin haastatteluissa, ja joita näin pohjustivat myös ”elävät” keskustelut toimittajan kanssa joko kasvokkain tai kirjallisesti. Toimittajat ovat huolehtineet

³⁸⁹ White 1967; Rasmussen 2001; Hormio 2013; Nurmi 2023.

³⁹⁰ Nurmi 2023, 10, 17.

³⁹¹ Nurmi 2023, 17.

puheenvuorojen merkitsemisestä vuorosanaviivalla, ja eri ihmisten sanomiset on lehdissä huolellisesti yksilöity. Näin voidaan sanoa, että tutkimuksen lehtimediat kertovat tietyssä määrin ihmisten autenttisesta vastuukielenkäytöstä.

Seurakuntalehtien tekstiä ei kuitenkaan voida samaistaa kasvokkain kerättyyn³⁹² aineistoon. Tämä ei ole tarkoitukseen, ja ilmasto-ohjelman ja seurakuntalehtien diskursiivinen tutkiminen sopiikin hyvin juuri yhteiskunnalliseen, kieleen suuntautuvaan instituutionäkökulmaan. Tämän tutkimuksen tulokset tuovat näkyväksi tarpeen pohtia instituution virallisen kannanoton ja sen sisäisen median välisiä eroja. Näkökulma kirkon instituution näkemyksiin olisi puutteellisempi, jos ei voitaisi tarkastella, ulottuvatko ne myös virallisten asiakirjojen, kuten ilmasto-ohjelman, ulkopuoliseen instituution arjen todellisuuteen.

On vaikea sanoa, olisiko toisin ajoitetulla lehtien tarkastelujaksolla tullut esiin useammanlaisia vastuurepresentaatioita tai kokonaan erilaisia, vaikkapa ekospiritualismiin pohjautuvia vastuukäsityksiä. Vaikka tämän tutkimuksen tarkoitus ei ole ottaa kantaa näiden käsitysten opilliseen olemukseen, tutkimuskirjallisuuden pohjalta näyttää selvältä, että tällaisia käsityksiä kuitenkin on olemassa kristillispohjaisen ekoteologian³⁹³ sisällä.

Tämän diskurssianalyysin tuloksissa lehtiaineistosta ei tullut esiin edellä pohditun kaltaisia diskursiivisia vastuurepresentaatioita. Tulos riippuu myös siitä, kuka on kirjoittanut lehtitekstin ja keitä haastatellaan: esimerkiksi tutkijapositionista argumentointi voi tyyliältään ja painotuksiltaan erota kirkon työntekijän argumentoinnista. Tilanhoitajaetiikka puolestaan on kristinuskon sisäiselle ympäristökeskustelulle niin yleinen näkemys, että sen täydellinen puuttuminen seurakuntalehdistä olisi epätodennäköistä. Lehtien osalta tämän vastuurepresentaation havaitseminen yleiseksi voisi toistua myös, jos analyysi olisi toteutettu jonain toisena ajankohtana. Sama koskee ilmasto-ohjelmassa nähtyä kirkon johtotason puhetta ilmastonmuutoksesta ja vastuusta. Ilmasto-ohjelma tekee kirkonsisäisen vastuupuheen tilanhoitajaettisyyden selvemmäksi, sillä siinä viitataan suoraan tilanhoitajaetiikan tutkijoiden osoittamiin raamatunkohtiin³⁹⁴. Näin tulokset viittaavat siihen, että tilanhoitajaettinen vastuurepresentaatio on sekä ilmasto-ohjelman että seurakuntalehtien yleisin diskursiivinen vastuurepresentaatio. Kokonaisuutena kirkon vastuukieli on perustelevaa ja puhuttelevaa. Juuri tällaisella kielenkäytöllä voidaan parhaiten lisätä ymmärrystä ihmisen vastuusta ilmastonmuutoksen todellisuudessa.

³⁹² Haastatteluaineistoon pohjautuva diskurssianalyysi saattaisi osittain poiketa tämän tutkimuksen tuloksista.

³⁹³ Ks. Pesonen 1999.

³⁹⁴ Ks. Eckberg & Blocker 1996, 343 – 344; Kearns 1996, 58.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet ja apuneuvot

Kirkko ja kaupunki (2023). Helsingin paperilehden näköisversio. Vantaa: Sanomapaino.

<https://lehti.kirkkojakaupunki.fi/>

4/2023 Luonto sydämellä (sivu 6)

5/2023 Kuinka pitkälle uskonnon arvostelussa saa mennä? (s. 12–13).

6/2023 Lentoasemalla koetaan suuria tunteita (s. 3)

7/2023 Särmiäs luonnonsuojelija ärsyttää yhä (s. 8–9)

7/2023 Eläimille oikeutta (s.12–16)

8/2023 Parantava kosketus (s. 18–21)

9/2023 Viimeisten aikojen aktivisti (s. 18 – 19)

11/2023 Koko kansan antiikkikauppias (s.18–19)

Kotiseurakuntani (2023). Kajaanin seurakuntalehti. Oulu: Kaleva Media.

<https://www.kotiseurakuntani.fi/nakoislehti/>

4–5/2023 Nuorten rohkaisu tulevaisuuteen (s.16)

6/2023 Luomakunta tarvitsee meitä pitämään siitä huolta (s. 3)

Pääsky (2023). Rovaniemen seurakuntalehti. Rovaniemi. Kaleva Media.

https://www.rovaniemenseurakunta.fi/info-ja-asiointi/miten-loydan-tietoa-tapahtumista-seurakuntalehti-paasky_2

3/2023 Ilmastonmuutos johtuu kasvihuonekaasujen lisääntymisestä (s.8–9)

3/2023 Millainen olisi ilmastoviisas, luonnonvarojaan kestävästi käyttävä Suomi...? (s.10–11)

4/2023 Täyskäännös (s. 25)

4/2023 Nostaja luonnon tärkeydestä (s. 25)

Silta (2023). Tampereen seurakuntayhtymän lehti. Tampere: Sanoma Manu.

<https://www.siltalehti.fi/sivustot/silta/nakoislehti>

3/2023 A-osa: Eduskuntavaaliehdokkaita tentataan kahdessa paneelissa (s.4)

4/2023 A-osa: Vähiten kehittyneille maille luvattiin tukea (s.5)

4/2023 A-osa: Tanssiteos luonnon haavoittuvuudesta (s.17)

4/2023 A-osa: Ympäristö ei tunne rajoja (s.17)

5/2023 A-osa: Millenniaalien usko on eettistä ja hakee uusia ilmaisutapoja (s.6–7)

5/2023 A-osa: Luontokokemukset antavat ymmärrystä (s. 14)

5/2023 A-osa: Kevään kirkkopyöräilyssä mahdollisuus pyörän pikahuoltoon (s.17)

6/2023 A-osa: Tämänpuoleinen tarkoitus (s.16)

Copernicus: Summer 2024 – Hottest on record globally and for Europe (6.9.2024).

Copernicus EU. <https://climate.copernicus.eu/copernicus-summer-2024-hottest-record-globally-and-europe> (luettu 19.12.2024 klo 14.18).

Iro Research (2024). Luotettavuus ja muut median ominaisuudet. *Uutismedian liitto ja Iro Research*. <https://www.uutismediat.fi/wp-content/uploads/2024/09/uutismedian-liitto-sanomalehtien-luotettavuus-tuhat-suomalaista-elokuu-2024.pdf>

Kaleva (08.12.2007). Oululainen Rauhan Tervehdys ilmestynyt jo 100 vuotta. *kaleva.fi*.
<https://www.kaleva.fi/oululainen-rauhan-tervehdys-ilmestynyt-jo-100-vuot/2187816>
(luettu:19.12.2024 klo 11.38)

Kiitollisuus, kunnioitus ja kohtuus (2008). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma. Suomen ev. lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2008: 1. Helsinki: Kirkkohallitus.

Kuutti, Heikki (2012). *Mediasanasto*. N: näköislehti. WS Bookwell Oy.

Raamattu (1992). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 1992 käyttöönotettava suomennos. Helsinki: Suomen Piipiseura.

NOAA NCEI National Overview (2023). U.S. Selected Significant Climate Anomalies and Events for July 2023. *National Centers for Environmental Information: National Oceanic and Atmospheric Administration*.
<https://www.ncei.noaa.gov/access/monitoring/monthly-report/national/202307>
(luettu 19.12.2024 klo 14.01)

NOAA NCEI Global Climate Report (2023). Selected Significant Climate Anomalies and Events: Annual 2023. *National Centers for Environmental Information: National Oceanic and Atmospheric Administration*.
<https://www.ncei.noaa.gov/access/monitoring/monthly-report/global/202313> (luettu: 22.1.2025 klo 19.26).

Oxford English Dictionary (1898/2023). Habitat Noun.
oed.com.https://www.oed.com/dictionary/habitat_n?tl=true (luettu 18.12.2023 klo 13.46)

Suomen evankelis-luterilainen kirkko (s.a.). Hiilineutraali kirkko. *evl.fi*.
<https://evl.fi/plus/yhteiskunta-ja-kirkko/kestava-kehitys/hiilineutraali-kirkko/> (luettu 19.12.2024 klo 11.42)

Tampa Bay Times (30.03.1991). Kids may be hunting turtles in sewers. *tampabay.com*.
<https://www.tampabay.com/archive/1991/03/30/kids-may-be-hunting-turtles-in-sewers/> (luettu 19.12.2024 klo 11.43)

Tieteen Termipankki (04.01.2025). Biologia: habitaatti.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Biologia:habitaatti> (luettu 4.1.2025 klo 14.38.)

Kirjallisuus

Alasuutari, Pertti (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino (4. uud.p.). E-kirja.

Berger, P. L. & Luckmann, Thomas (1994). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Broadbent, Jeffrey, Sonnett John, Botetzagias Iosef et al. (2016). Conflicting Climate Change Frames in a Global Field of Media Discourse. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World* 2: 1 – 17. doi: <https://doi.org/10.1177/2378023116670660>

- Cleveland, David A & Quentin Gee (2017). Plant-Based Diets for Mitigating Climate Change. Teoksessa: François Mariotti (toim.). *Vegetarian and Plant-Based Diets in Health and Disease Prevention*. <https://doi.org/10.1016/C2015-0-00399-9>
- Eckberg, Douglas Lee & Blocker, T. Jean (1996). Christianity, Environmentalism, and the theoretical problem of fundamentalism. *Journal for the Scientific Study of Religion* 1996. Vol. 35, No. 4, pp. 343 – 355.
- Eskelinen, Teppo (2013). *Oikeudenmukaisuus ja vahingonteko ilmastokontekstissa*. Artikkeliteoksessa *Ajatuksia ilmastoetiikasta* (2013). Toim. Kortetmäki Teea, Arto Laitinen & Mikko Yrjönsuuri. [SoPhi]. Jyväskylän yliopisto.
- Haapanen, Lauri, Liisa Kääntä & Lotta Lehti (2018). *Diskurssintutkimuksen menetelmistä. On the methods in discourse studies*. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2018, n:o 11, 4–19.
- Henriques Julian, Hollway Wendy, Urwin Cathy, Venn Couze, Walkerdine Valerie (1984). *Changing the Subject: psychology, social regulation and subjectivity*. London: Methuen.
- Heracleous, Loizos Th. (2004). *Interpretivist Approaches to Organizational Discourse*. Artikkeliteoksessa Grant David, Cynthia Hardy, Cliff Oswick and Linda Putnam (2004). *The SAGE Handbook of Organizational Discourse*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Hormio, Säde (2013). *Osallisuusvastuu ilmastonmuutoksesta*. Artikkeliteoksessa *Ajatuksia ilmastoetiikasta* (2013). Toim. Kortetmäki Teea, Arto Laitinen & Mikko Yrjönsuuri. [SoPhi]. Jyväskylän yliopisto.
- Hormio, Säde (2020). *Yksilön vastuu yhteisöjen jäsenenä*. Artikkeliteoksessa *Ilmastonmuutos ja filosofia*. Toim. Simo Kyllönen ja Markku Oksanen. Tallinna: Gaudeamus Oy.
- IPCC: Core Writing Team, H. Lee & J. Romero (2023). Summary for Policymakers. In: *Climate Change 2023: Synthesis Report*. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report on the Intergovernmental Panel on Climate Change. Geneva, Switzerland. IPCC. pp. 1 – 34, doi: 10.59327/IPCC/AR6-9789291691647.001
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991a). *Diskursseja rakentamassa. Näkökulma sosiaalisten käytäntöjen tutkimiseen*. Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia, Sarja A, Nro 2. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (2016). Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa: Jokinen Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.). *Diskurssianalyysi: teorian, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2016). Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa: Jokinen Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.). *Diskurssianalyysi: teorian, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.

- Juhila, Kirsi (2016). Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät: Tilanteisesta kulttuuriseen kontekstiin. Teoksessa: Jokinen Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.). *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Kant, Immanuel (2018). *Kant: The Metaphysics of Morals*. Lara Denis (toim.). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316091388>
- Kearns, Laurel (1996). Saving the Creation: Christian Environmentalism in the United States. *Sociology of Religion* 1996, vol. 57:1, pp. 55 – 70.
- Kokonaiskirkollinen viestintäselvitys. Hankkeen loppuraportti* (2023). Kirkkohallitus.
- Kortekangas, Otso (2023). Klimatansvar utan skuldkänsla: Perspektiv på ansvarsfrågan i Evangelisk-lutherska kyrkans klimatdokument. *Teologinen Aikakauskirja* 128, 19 – 30. Helsingin yliopisto.
- Kukkonen, Anna, Mark CJ Stoddart, Tuomas Ylä-Anttila. (2021). Actors and justifications in media debates on Arctic climate change in Finland and Canada: A network approach. *Acta Sociologica* 2021, Vol. 64, (I) 103 – 117. SAGE <https://doi.org/10.1177/0001699319890902>
- Kutz, Christopher (2000). *Complicity: ethics and law for a collective age*. Cambridge; New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511663758.004>
- Nurmi, Suvielise (2023). *Relational agency and environmental ethics: a journey beyond humanism as we know it*. Lanham; Boulder; New York; London: Lexington Books. (ebook).
- Laudato Sí* (2015). Paavi Franciscuksen kiertokirje 24.5.2015. https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html (luettu: 31.12.2024 klo 16.09).
- Mikkola, Sini & Saarelainen, Suvi (2023). Millenniaalien kirkko. Kulttuuriset muutokset ja kristillinen usko. Kirkon tutkimus ja koulutus. Suomen ev. -lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 139.
- Molino, Jeramie (2019). Engaging Pope Francis` Laudato Sí in the Discourse on Environmental Communication. *Religion and Social Communication* Vol 17 (I) 2019, 51 - 71. <http://dx.doi.org/10.3109/a036878>
- Parfit, Derek (1986). Comments. *Ethics*, vol. 96, no. 4 (July 1986), 832 – 872. <https://www.jstor.org/stable/2381101>
- Parker, Ian (1992/2014). *Discourse Dynamics. Critical analysis for social and individual psychology*. Routledge. London. (eBook: VitalSource). DOI: <https://dx.doi.org/10.4324/9781315888590>
- Pesonen, Heikki (1999) (toim.). *Uskonnon luonto: ihmisen ja luonnon suhde uskonnollisessa ajattelussa*. Jyväskylä: Atena.
- Pälli, P. & Lillqvist, E. (2020). Diskurssianalyysi. Julkaisussa, M. Luodonpää-Manni, M. Hamunen, R. Konstenius, M. Miestamo, U. Nikanne & K. Sinnemäki (toim.).

Kielentutkimuksen menetelmiä II. Suomalaisen kirjallisuuden Seura, Helsinki, sivut 374 – 411. <https://doi.org/10.21435/skst.1457>

Rasmussen, Larry L. (2001). *Earth Community, Earth Ethics*. Maryknoll, NY: Orbis Books, 4.painos.

Schneewind, J. B (1992). Seventeenth- and Eighteenth-Century Ethics. Teoksessa: Becker, Lawrence C. & Charlotte B. Becker (toim.) *A History of Western Ethics*. New York & London: Garland Publishing.

Seppänen, Janne & Väliverronen, Esa (2015). *Mediayhteiskunta*. Tallinna: Tallinna Raamaturükikoda.

Suoninen, Eero (2016). Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa: Jokinen Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.). *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.

Suoninen, Eero (2016). Mistä on perheenäidit tehty? Teoksessa: Jokinen Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.). *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.

Suutala, Maria (2007). Ekoteologia aatehistorian valossa: Menneisyyden taakka ja viisaus. Teoksessa: Kainulainen, Pauliina (toim.). *Pyhän kosketus luonnossa: Johdatus kristilliseen ekoteologiaan*. Helsinki: Kirjapaja.

Valtonen, Sanna (1998). Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa: Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliverronen (toim.). *Media-analyysi: tekstistä tulkintaan*. Tampere: Tammer-paino Oy.

White, Lynn (1967). The Historical Roots of Our Ecologic Crisis. *Science*. 10.3.1967, Vol.155, numero 3767, sivut 1203 – 1207.